

# **EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ**

**Svazek 9  
6. vydání  
2022**



**EUROPEAN POLITICAL  
AND LAW DISCOURSE**

**Volume 9  
Issue 6  
2022**

**DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6**

## Přístup redakce

*Evropský politický a právní diskurz* – mezinárodní časopis věnovaný mezinárodnímu právu, vnitřním právním předpisům evropských zemí, politologie, mezinárodním vztahům. Pro publikaci v časopisu přijímají se vysoce kvalitní články, což představují důležité inovativní, teoretické, koncepční, metodické a empirické příspěvky v příslušných oborech vědy.

V časopisu se uplatňuje systém anonymního recenzování pro ověření kvality vědeckých článků.

*Evropský politický a právní diskurz* má velký zájem zejména o interdisciplinární výzkumy v oblasti politologie a právní vědy, jsou to srovnávací analýzy nebo prozkoumání jednotlivých jevů. Zároveň vítáme jakékoliv výzkumy týkající se politických a právních problémů různých národních a mezinárodních institucí. *Evropský politický a právní diskurz* přijímá k publikaci jenom původní materiály a nebere v úvahu možnost zveřejňovat dříve tištěné články.

## Redakční kolégie:

Boris Babin, doktor práva, Mezinárodní humanitární Univerzita (*Ukrajina*)

Olena Grynenko, doktor práva, Inštituce mezinárodních vztahů při Kyjevské Národní univerzitě Tarase Ševčenko (*Ukrajina*)

Marta Jacyšin, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Darja Kibec', PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Borys Kormich, doctor prava, professor, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Volodymyr Kuzmenko, doktor práva, profesor, Nacionalní Univerzita státní daňové služby (*Ukrajina*)

Tamara Latkovska, doktor práva, profesor, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Volodymyr Lysyk, PhD, docent, Lvovská národní Frankova univerzita (*Ukrajina*)

Lilija Nevara, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Bertrand Matieu, doktor práva, profesor Univerzity Pantheon Sorbonne Paris-I, Prezident Francouzské asociace ústavního práva, člen Vyšší Rady spravedlnosti (*Francie*)

Olexandr Merezhko, doktor práva, profesor, Krakovská Akademia jm. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (*Polsko*)

Özgür Oguz, PhD v právu, docent Univerzita Anadolú (*Turecko*)

Anna Pišč, dr hab, profesorkyně, Katedra veřejného obchodního práva, Právnická fakulta, Univerzita v Bialostoku (*Polsko*)

Petra Joanna Pipková, PhD., JUDr., Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Karlova (*Česká republika*)

Andreas Pottakis, Právnický zástupce (doktorský titul, Oxfordská univerzita), člen Vědecké rady ECCLE, zástupce ředitele Akademie evropského veřejného práva (*Řecko*)

Julian Roberts, doktor práva, profesor, Oxfordská univerzita (*Velké Británie*)

Sergey Sayapin, doktor práva, KIMEP univerzita, Almaty, (*Kazachstán*)

Ksenija Smirnova, doctor právnických věd, profesorkyně, Kyjivská Nacionalní univerzita jm. Tarase Ševčenko (*Ukrajina*)

Leonid Tymčenko, doktor práva, profesor, Výzkumný ústav fiskální politiky, Univerzita státní fiskální služby Ukrajiny (*Ukrajina*)

Alina Zamula, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Olena Chaltseva, doktor politických věd, profesor, Doněcká Národní univerzita jm. Vasylija Stusa (*Ukrajina*)

Pavol Hrivik, PhD v oboru evropských a globálních studií, Trenčinská univerzita Alexandra Dubčeka (*Slovensko*)

Galina Kuz, doktor politických věd, profesor, Kharkivská Národní pedagogická univerzita G.S. Skovorody (*Ukrajina*)

Tetiana Krasnopolska, Ph.D, docent, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Daniela La Foresta, profesorkyně, Univerzita jm. Federico II ve m. Napoli (*Itálie*)

Mykola Lazarovych, doktor politických věd, profesor, Ternopilská Národní ekonomická univerzita (*Ukrajina*)

Arkadiusz Modrzejewski, dr hab, profesor profesora katedry věd politických, Gdan'ská Univerzita (*Polsko*)

Tetiana Nagorniak, doktor politických věd, profesor, Doněcká Národní univerzita jm. Vasylija Stusa (*Ukrajina*)

Marina Nakchum, PhD v oboru antropologie, Londýnská ekonomická škola (*Velké Británie*)

Mykola Poliovy, doktor politických věd, profesor, Doněcká Národní univerzita jm. Vasylija Stusa (*Ukrajina*)

Marek Rewizorski, dr hab, Gdan'ská Univerzita (*Polsko*)

Eugene Tsokur, doktor politických věd, profesor, Zaporožská Národní univerzita (*Ukrajina*)

Olena Ivanova, PhD. v oboru sociálních komunikací, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Tatiana Kuzněcova, PhD. v oboru sociálních komunikací, profesorkyně, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Tetiana Kamenská, Doktor kyně společenských věd, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Natalie Kovalisko, Doktor kyně společenských věd, profesorkyně, Lvivská Národní univerzita jm. Ivana Franko (*Ukrajina*)

Olena Lisejenko, Doktor kyně společenských věd, profesorkyně, Jižně-ukrajinská Národní pedagogická univerzita jm. K.D. Ušinského (*Ukrajina*)

Vitalij Oniščuk, Doktor společenských věd, profesor, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Valentyna Podšyvalkina, Doktor kyně společenských věd, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

## Administrativní redaktory:

Dilara Gadzhyieva, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Marina Kalashlinska, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Ilona Mišchenko, PhD in civil law and civil process, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Alina Polukhina, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Jana Chernopischuk, PhD v oboru ústavního a městského práva (*Ukrajina*)

## Editorial Policy

The *European Political and Law Discourse* – international Journal of International Law, domestic Law of European countries, Political Science, Social Communications, International Relations, Sociology is a peer reviewed journal with blind referee system, which aims at publishing high quality articles that may bring innovative and significant theoretical, conceptual, methodological and empirical contributions to the fields.

The *European Political and Law Discourse* has a particular interest in interdisciplinary approaches to law, political science, social communications and sociology, whether through comparative or single case-study analysis, but by no means restricts its interests to these spaces, welcoming any relevant contribution from and about different parts of the World.

The *European Political and Law Discourse* accepts original articles which are not under consideration elsewhere at the time of submission.

### Editorial Committee:

Borys Babin, Doctor of Laws, International Humanitarian University (Ukraine)

Olena Grynenko, Doctor of Laws, Institute of International Relations, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)

Daria Kibets, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Borys Kornych, Doctor of Laws, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Volodimir Kuzmenko, Doctor of Laws, Professor, National University of State Tax Service (Ukraine)

Tamara Latkovska, Doctor of Laws, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Volodymyr Lysyk, PhD in Law, associate professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Bertrand Mathieu, Doctor of Laws, Professor at the Université Panthéon, Sorbonne, Paris I, President of the French Association of Constitutional Law, member of the High Council for the Judiciary of France (France)

Oleksandr Merezhko, Doctor of Laws, Professor, Andrzej Frycz Modrzewski Cracow Academy (Poland)

Lilia Nevara, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Özgür Oguz, PhD in Law, Ass.Prof, Anadolu University (Turkey)

Anna Piszcz, dr hab, Professor UwB, Faculty of Law, University of Białystok (Poland)

Petra Joanna Pipková, PhD, JUDr, Charles University Prague (Czech Republic)

Andreas Pottakis, Attorney at Law (D.Phil, Oxon), Member of Scientific Council at ECCLE, Deputy Director at Academy of European Public Law (Greece)

Julian Roberts, Doctor of Laws, Professor of Criminology, University of Oxford, a member of the Sentencing Council of England and Wales (Great Britain)

Sergey Sayapin, Doctor of Laws, Assistant Professor, School of Law, KIMEP University Almaty (Kazakhstan)

Kseniia Smirnova, Doctor of Laws, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Leonid Tymchenko, Major Research Fellow, Research Institute of Fiscal Policy, University of State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Marta Yatsyshyn, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Alina Zamula, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Olena Chaltseva, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Pavol Hrivik, PhD in European and Global Studies, Alexander Dubcek Trencin University (Slovakia)

Galina Kuts, D.Sc. in Political Science, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine)

Tetyana Krasnopolska, PhD in Political Science, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Daniela La Foresta, Professor, Naples Federico II University (Italy)

Mykola Lazarovych, D.Sc. in Political Science, Professor, Ternopil National Economic University (Ukraine)

Arkadiusz Modrzewski, dr hab, Professor UG, professor at the Department of Political Science, University of Gdansk (Poland)

Tetyana Nagornyak, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Marina Nahum, PhD in Anthropology, London School of Economics (Great Britain)

Mykola Polovyi, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Marek Rewizorski, dr hab, University of Gdansk (Poland)

Evgen Tsokur, D.Sc. in Political Science, Professor, Zaporozhye National University (Ukraine)

Olena Ivanova, Doctor of Social communications, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Tetiana Kuznietsova, Doctor of Social communications, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Tetiana Kamenska, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Nataliia Kovalisko, ScD in Sociology, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Olena Liseienko, ScD in Sociology, Professor, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushynskyi (Ukraine)

Vitalii Onyschuk, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Valentyna Podshyvalkina, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

### Administrative Editors:

Dilara Gadzhyieva, PhD in political science (Ukraine)

Marina Kalashlinska, PhD in political science (Ukraine)

Iлона Mishchenko, PhD in law, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Alina Polukhina, PhD in political science (Ukraine)

Iana Chernopyshchuk, PhD in constitutional and municipal law (Ukraine)

The Journal is indexing by Index Copernicus:

<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=42760>

---

EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ

Evidenční číslo: MK ČR E 22311

Vydavatel: BEROSTAV DRUŽSTVO

Adresa: Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

## Table of contents

### INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Nataliia Kovalko, PEACE: ASSESSMENT OF THE STATE AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR).....	5
Ani Kobakhidze, NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE US-RUSSIAN "RESET" WORLDWIDE.....	13

### POLITICAL PROCESSES IN INTERNATIONAL CONTEXT

Valeriy Korniyenko, Oleksandr Rothstein, Tatyana Neskorocheva, Denis Katelnikov, UKRAINE – RUSSIA: FUZZY COGNITIVE MODELING OF AN ASYMMETRICAL CONFLICT.....	19
Dmytro Yagunov, IMPACT OF THE 2022 RUSSIAN MILITARY AGGRESSION ON CRIME TRENDS IN UKRAINE (ANALYSIS OF CRIME PREVENTION POLICY IN THE LIGHT OF CRIME STATISTICS FOR TEN MONTHS OF 2022) .....	35
Alexander Dolzhenko, UKRAINIAN-RUSSIAN DIMENSION OF HYBRID WAR: PREREQUISITES AND FEATURES .....	81

### PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

Roman Savchuk, DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN UKRAINE .....	89
Anna Nadtochyieva, FEATURES OF THE CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF THE PROVISIONS OF PART 2 OF ARTICLE 201-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF COMBATING CORRUPTION IN UKRAINE.....	98
REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in Czech) .....	107
REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in English) .....	112

# INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.1

**Nataliia Kovalko, Doctor of Laws**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5550-9267>

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

## PEACE: ASSESSMENT OF THE STATE AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR)

**Наталія Ковалко, д. ю. н.**

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна*

## МИР: ОЦІНКА СТАНУ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ РОЗБУДОВИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)

The article highlights the main theoretical approaches and concepts of interpretation of the "peace" category, conducting a comparative analysis and revealing characteristic differences. In today's world, the importance of developing a new concept of peace in order to ensure long-term and stable coexistence of states is emphasized. The author highlights complexity in the vision of approaches to peace and in solving problems related to its development as one of the main factors of modern peacebuilding. The need for a comprehensive study of the conflicting parties' needs and interests, taking into account the specificity and uniqueness of their conflict interaction, was also emphasized. Special emphasis is placed on the fundamental importance of the superiority of the "bottom-up" approach and the development of civil society in today's conditions for the formation of a culture of peace and the personal responsibility of each citizen.

Using the Russian-Ukrainian war as an example, the author conducted a study of the positions of the world's countries regarding events in Ukraine from 2014 to 2022. The major shifts in world opinion regarding Russia's invasion of Ukraine and the international community's actions in restraining the aggressor country have been identified. On the basis of this, the commitment of states to the liberal-idealist or realistic theory of peace is determined. The article also examines the differentiation of views on the Russian-Ukrainian war within the Visegrad Group.

Particular attention in the article is devoted to the outline of the main principles of international law concerning friendly relations between states and their cooperation in accordance with the UN Charter. Emphasis is placed on modern problems related to the violation and loose interpretation of the principles of peaceful coexistence of states, which generally nullifies their content.

**Keywords:** peace, peace building, liberal-idealist theory, realism, principles of international law, Russian-Ukrainian war.

**Вступ.** Після тривалого нарощування російських військ уздовж кордону України та заперечень про свій намір напасти на українські землі 24 лютого 2022 року Росія розпочала широкомасштабне вторгнення, цинічно назвавши це «спеціальною військовою операцією». З перших днів російські війська порушують будь-які можливі правила ведення війни, вчиняють масові воєнні злочини як проти військових, так і цивільних осіб, обстрілюють ракетами українські міста та регіони. Наразі підсумувати наслідки такого жорсткого відкритого воєнного нападу не видається можливим

через те, що активні військові дії тривають й кожного дня Україна зазнає нападів з боку країни-агресора. Однак уже сьогодні беззаперечно можна стверджувати, що в лютому розподілилося на до та після життя не лише громадян України, але і всього світу. У контексті цього дослідження, яке здійснено авторкою в рамках стипендіальної програми у *Варшавському університеті за підтримки Міжнародного Вишеградського фонду*, найбільший інтерес викликають зміни, які торкнулися таких понять, як мир та розбудова миру. Саме на прикладі російсько-української війни, яка бере свій початок ще з 2014 року, простежується докорінна зміна сприйняття цих понять, що відкриває нові можливості та перспективи у формуванні сучасного бачення концепту миру.

**Виклад основного матеріалу.** На сьогодні існує чимало теоретичних підходів та концепцій трактування категорії «мир». Серед підходів найбільш поширеним є запропонований норвезьким дослідником Й. Галтунгом поділ миру на два типи: негативний та позитивний. Негативний мир передбачає відсутність прямого насильства та зосереджує зусилля в контексті миробудування на зменшенні впливу факторів, що обумовлюють існування таких явищ, як війна, збройні конфлікти між державами та всередині держав<sup>1</sup>.

Позитивний мир передбачає відсутність як прямого, так і структурного насильства. У контексті позитивного миру зусилля з миробудування зосереджені не лише на зупиненні або недопущенні таких негативних явищ, як війна чи збройний конфлікт, а також й на конструктивному вирішенні конфліктів, відновленні стосунків та створенні соціальних систем, які обслуговують потреби всього населення, виходячи з умов рівності, справедливості та розвитку<sup>2</sup>.

Щодо теорій, то найбільш традиційними вважаються ліберально-ідеалістична та реалістична. Одним з напрямків ліберально-ідеалістичної теорії є ідеалізм, який вважається фундаментом дискусій про мир. Як відзначає І.Г. Паніна, ідеалізм спирається на бачення миру без війни, роззброєння та надії на те, що війна може бути врешті-решт викорінена. У рамках цього напрямку мир сприймається як благо, яке потребує відповідних засобів його гарантування та підтримки у вигляді «мирних планів» та «проектів миру»<sup>3</sup>. На думку професора О.П. Річмонда, головна мета миру в контексті теорії ідеалізму – досягти такого стану загального миру, який уособлює повну суспільну, політичну і економічну гармонію. Саме з таких держав має складатися світ, адже це прямий шлях до міжнародного миру та безпеки<sup>4</sup>.

У цілому ліберально-ідеалістична теорія розглядає мир як ідеальну, але досяжну глобальну мету, досягнення якої передбачає співпрацю та взаємодію держав, інституцій та організацій у рамках міжнародного права, ліберальних економічних норм і функціональної системи управління<sup>5</sup>. За цієї теорії передбачається ієрархія цінностей як «згори-вниз», так і «знизу-вгору» (орієнтована на суспільство). Зокрема, остання обумовлена тим, що для лібералізму є характерним наявність суспільної домовленості вільних індивідів з урядом держави, що відображає концепт ліберальних принципів у діяльності демократичних та прозорих інституцій. Варто відзначити, що Й. Галтунг також наголошує на важливості підходу «знизу-вгору» через децентралізацію соціальних та економічних структур, оскільки це обумовлює перехід суспільства від структур примусу та насильства до культури миру<sup>6</sup>.

Також позитивна епістемологія миру в межах ліберально-ідеалістичної теорії передбачає відсутність фізичного та структурного насилля, але не виключає можливість проведення оборонних війн.

З позиції теорії реалізму мир розглядається як антитеза війни або, як відзначав Т. Гоббс, період підготовки до війни<sup>7</sup>. І.Г. Паніна зауважує, що реалісти виробили негативну епістемологію миру, де мир розглядається як тимчасовий стан між війнами. Характерними особливостями миру в контексті реалізму є те, що міжнародний порядок є результатом панування могутнього гегемона або міжнародної системи («центри сили», «стрижневі держави»), які у свою чергу є відповідальними

<sup>1</sup> Galtung, J. (2011). Peace, Positive and Negative. The Encyclopedia of Peace Psychology. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbep189>.

<sup>2</sup> Там само.

<sup>3</sup> Паніна, І. Г. (2022). Дослідження миру: основні теоретичні перспективи. *Політичне життя*, 1, 92-107.

<sup>4</sup> Richmond, O. P. (2008). *Peace in international relations*. London: Taylor & Francis e-Library, 218.

<sup>5</sup> Паніна, І. Г. (2022). Дослідження миру: основні теоретичні перспективи. *Політичне життя*, 1, 92-107.

<sup>6</sup> Galtung, J. (2011). Peace, Positive and Negative. The Encyclopedia of Peace Psychology. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbep189>.

<sup>7</sup> Webel, C., Galtung, J. (2007). *Handbook of Peace and Conflict Studies*. London, New York: Routledge, 424.

за управління конфліктами. Відповідно бачення миру є обмеженим уявленнями, інтересами та кордонами певної держави або міжнародної системи, як потужного та домінуючого актора на арені міжнародних відносин. Конфлікти в таких випадках вирішуються не через досягнення консенсусу, а через панування «миру переможця» та його нав'язування іншим.

Отже, основною відмінністю реалістичної теорії від ліберально-ідеалістичної є те, що остання зосереджує свою увагу переважно на дослідженні питань миру та шляхів його розбудови, а реалісти віддають перевагу дослідженням війни та ключових факторів існування цього явища. Варто відзначити, що серед науковців існує критика обох теорій. Наприклад, Н. Фанк вважає, що, коли ідеалістичний мир відокремлюється від реальності, він позбавляється й свого органічного змісту<sup>1</sup>, у той час, як Д. Франсіс, критикуючи реалістів, наголошує на неможливості досягнення миру через війну<sup>2</sup>. І.Г. Паніна зазначає, що реалізм є привабливим для влади й політичної еліти, оскільки в умовах кризи дозволяє генерувати прагматичні й швидкі рішення, водночас він не грає на руку розвитку «мирного мислення»<sup>3</sup>.

Повертаючись від теорії до практики, а саме подій, які наразі відбуваються в Україні, очевидним є той факт, що, коли сусідом *суверенної, незалежної*, демократичної держави виявляється країна-агресор, яка безжалюбно знищує українські міста через імперські амбіції, казати про можливість досягнення миру виключно єдиним правильним шляхом виявляється неможливим.

Перший етап російсько-української війни розпочався в 2014 році на сході України. Передувало цьому тривале протистояння українського народу владній верхівці в ході Революції гідності, у результаті чого відбулося усунення тодішнього проросійського президента В. Януковича. У подальшому збройна агресія Росії вилася в захоплення нею Криму, серії проросійських виступів в Україні, проголошення «державних суверенітетів» Донецької Народної Республіки та Луганської Народної Республіки та довготривалої війни на Донбасі. Своїми діями Росія порушила ряд договорів про дружбу та партнерство з Україною, а також нівелювала надані Україні гарантії за Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Попри факти та докази участі збройних сил Росії у війні на сході України офіційного визнання Росією цього вторгнення не відбулося, через що ця війна отримала назву «гібридної» або «неоголошеної війни»<sup>4</sup>.

Світова спільнота не залишилася осторонь від цих подій на сході України. Зокрема, скликалася низка засідань Ради Безпеки ООН, Генеральний секретар НАТО у своїй заяві засуджував вторгнення російського «гуманітарного конвою» та оцінював роль Росії на українському Донбасі як агресора; Верховний представник Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки висловлював серйозну стурбованість подіями на сході України та наполегливо радив Росії «відвести свої війська від кордону України та припинити будь-які подальші дії, спрямовані на дестабілізацію країни»<sup>5</sup>. Водночас попри численні занепокоєння, стурбованості та осудливі заяви з боку світових лідерів та інших небайдужих держав та навіть попри ведення економічних санкцій Європейським Союзом Росія так й не припинила відсилати свої військові активи в Україну. До того ж вона продовжувала здійснювати низку інших заходів з огляду обраної тактики ведення гібридної війни у вигляді кібератак, економічного тиску та пропаганди.

У результаті війна на сході України перетворилася на «позиційне протистояння в окопах з тенденцією до заморожування конфлікту»<sup>6</sup>. Численні переговори та домовленості щодо врегулювання конфлікту та встановлення миру на Донбасі, як у вигляді нормандського формату, так й мінських домовленостей, зайшли врешті-решт у глухий кут, оскільки Росія продовжувала відхрещуватися від своєї участі в цій війні. Зокрема, російська влада наполягала на тому, що війна

<sup>1</sup> Funk, N. (2002). Peace Paradigms: Five Approaches to Peace. *Gandhi Marg Journal* <<https://www.mkgandhi.org/articles/peace%20paradigms.htm>> (2022, November, 07).

<sup>2</sup> Francis, D. (2004). *Rethinking War and Peace*. London: Pluto Press, 177.

<sup>3</sup> Паніна, І. Г. (2022). Дослідження миру: основні теоретичні перспективи. *Політичне життя*, 1, 92-107.

<sup>4</sup> Wikipedia (2022). *Війна на сході України* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна\\_на\\_сході\\_України](https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України)> (2022, листопад, 07).

<sup>5</sup> Wikipedia (2022). *Міжнародна реакція на російсько-українську війну з 2014* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна\\_реакція\\_на\\_російсько-українську\\_війну\\_\(з\\_2014\)#:~:text=Ештон%20наполегливо%20порадила%20Росії%20«відвести,щодо%20забезпечення%20правопорядку%20зважаєним%20чином»](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_реакція_на_російсько-українську_війну_(з_2014)#:~:text=Ештон%20наполегливо%20порадила%20Росії%20«відвести,щодо%20забезпечення%20правопорядку%20зважаєним%20чином»)> (2022, листопад, 07).

<sup>6</sup> BBC News Україна (2020). *Карабах і Донбас: як спалахують "заморожені" конфлікти і воюють безпілотники* <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54389493>> (2022, листопад, 07).

на Донбасі є внутрішньоукраїнською, «громадянською війною», тому зупинити війну на Донбасі можна лише шляхом переговорів українців з українцями<sup>1</sup>.

Однак уже наприкінці 2021 року Росія змінила свої звичні наративи. Так, у грудні 2021 року російською владою було висунуто низку претензій та звинувачень до західних країн через нібито «експансію НАТО». У світлі цього безпосередньо до України була висунута вимога щодо надання гарантії неприєднання до НАТО та відмови від постачання західних озброєнь. В інакшому випадку Росія погрожувала «невизначеною військовою відповіддю». Водночас наміри та прагнення України щодо європейської інтеграції та приєднання до НАТО були результатами вільного вибору її народу. Тому їх непорушність була очевидною.

У результаті 24 лютого 2022 року вся Україна прокинулася о 03:40 через масштабні ракетні обстріли українських міст та вторгнення російських військ на українську територію. Найбільш іронічним видається те, що російська риторика від «внутрішньоукраїнської» та «громадянської війни» перетворилася на відверту антиукраїнську пропаганду, головними тезами якої стало «панування нацизму», «підтримуваний Заходом геноцид росіян, яких Росія повинна врятувати» та «захист російської мови»<sup>2</sup>.

На цей раз реакція світу на події в Україні була не лише вкрай осудливою щодо Росії, але й більш рішучою в стримуванні дій країни-агресора. Європейський Союз, ООН, НАТО, ОБСЄ одностайно висловили свою підтримку Україні, засудивши жорсткий напад Росії. Президент Парламентської асамблеї НАТО в перші ж дні наголосив на необхідності запровадження комплексного пакета масових, нищівних і тривалих санкцій щодо Росії. У результаті російське вторгнення в Україну в 2022 році, окрім широкого міжнародного осуду з боку урядів і міждержавних організацій, зумовило й уведення нових безпрецедентних економічних санкцій проти Росії, які спричинили її фінансову кризу<sup>3</sup>. Окрім того, було запроваджено:

- заборону російським літакам використовувати повітряний простір Європейського Союзу, США та інших країн світу;
- заборону SWIFT для деяких російських банків, серед яких системно значущі та найбільші за активами кредитні організації Росії;
- обмеження можливості в'їзду, проживання та отримання громадянства для громадян Росії;
- заборону діяльності деяких російських ЗМІ тощо.

Понад 60 світових компаній, зокрема які є лідерами в галузях харчування, спорту, технологій, медіа, освіти та фінансів, згорнули свою діяльність у Росії, висловивши тим самим свою солідарність у запровадженні санкцій<sup>4</sup>. По всьому світу відбулися масові акції, протести та демонстрації проти війни в Україні, до участі в яких долучилися небайдужі люди зі всього світу.

Найбільш непередбачуваним наслідком російського вторгнення в Україну в 2022 році стало постачання зброї та обладнання для оборони й захисту українських територій. Якщо в 2014 році військова допомога обмежувалася виключно сухпайками, спецодягом та незначною кількістю боєприпасів, то в 2022 році постачання охопило набагато більші масштаби, включаючи летальну зброю. Також безпрецедентним явищем з часів Другої світової війни стало підписання 9 травня 2022 року президентом США Джо Байденом Закону про ленд-ліз для оборони демократії Україною (Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022), яким передбачено можливість швидко надавати озброєння та інші матеріально-технічні ресурси Україні урядом США.

У цілому на міжнародному рівні реакція багатьох країн світу на вторгнення Росії в Україну була негативною. Зокрема, із заявами на підтримку України виступили майже всі країни Європи, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Японія, США, Канада та Колумбія. Водночас залишилися й такі країни, які **повністю або частково підтримують Росію** (Венесуела, Куба,

<sup>1</sup> Радіо Свобода (2021). *Речник Путіна відповів Зеленському про прями переговори щодо Донбасу* <<https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-zelensky-pryami-perehovory-donbas/31588678.html>> (2022, листопад, 07).

<sup>2</sup> Wikipedia (2022). *Російське вторгнення в Україну (2022)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське\\_вторгнення\\_в\\_Україну\\_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022))> (2022, листопад, 07).

<sup>3</sup> Wikipedia (2022). *Міжнародна реакція на російське вторгнення в Україну 2022 року* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна\\_реакція\\_на\\_російське\\_вторгнення\\_в\\_Україну\\_2022\\_року](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_реакція_на_російське_вторгнення_в_Україну_2022_року)> (2022, листопад, 07).

<sup>4</sup> Wikipedia (2022). *Санкції проти Росії (2022)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції\\_проти\\_Росії\\_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції_проти_Росії_(2022))> (2022, листопад, 07).

Нікарагуа, Еритрея, Білорусь, Сирія, М'янма та Північна Корея). Є й такі, що намагаються зберігати нейтралітет<sup>1</sup>.

Повертаючись до розглянутих вище теорій миру можна бачити прихильниками якої з них є ті чи інші країни на прикладі їх позиції щодо російсько-української війни. Відповідно ліберально-ідеалістична теорія миру більш характерна для країн, які висловили свою підтримку Україні, в той час, як реалістична теорія миру – тим, хто підтримує псевдо імперський режим. Пояснюється це відмінністю у відданні переваги «взаємоповазі» проти «домінування», «мирному співіснуванню» проти «миру переможця». Якщо ж розглядати реакцію світу на російсько-українську війну виходячи з підходу Й. Галтунга, то очевидним стає факт переходу від миробудування, спрямованого на зменшення переважно структурного насильства в 2014 році, до миробудування заради зменшення впливу прямого, проявом якого стала війна в 2022 році.

У контексті нашого дослідження викликає інтерес також диференціація поглядів на російсько-українську війну на регіональному рівні. Зокрема, на прикладі країн Вишеградської групи, до якої входять Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина, можна побачити наскільки неоднотайними можуть бути позиції країн на події у світі, попри географічну близькість, спільне минуле та цілі закордонної політики.

Перш за все, варто відзначити, що на початку вторгнення 2022 року всі країни Вишеградської групи офіційно засудили російську агресію та підтримали Україну, надавши фінансову, гуманітарну та іншу допомогу. У кожній з країн Вишеградської групи відбулися багатотисячні протести на підтримку України. Кожна з країн погодилися приймати українських біженців, які вимушені були залишити батьківщину. За даними Агенції ООН у справах біженців (UNHCR) станом на 1 листопада 2022 року, близько 31 тисяча українців подалися на тимчасовий захист в Угорщині, 99 тисяч у Словаччині, 455 тисячі у Чехії та 1, 4 млн у Польщі<sup>2</sup>.

Прем'єр-міністри Польщі та Чехії були одними з перших західних лідерів, які прибули до України під час повномасштабного російського вторгнення. Президент Польщі першим особисто виступив у Верховній Раді України з підтримкою України та її народу<sup>3</sup>.

За обсягом військової допомоги Польща займає друге місце після США, а Чехія – перша країна НАТО, яка передала Україні важку бронетехніку та танки. Не залишилась осторонь у цьому питанні й Словаччина, яка передала Україні системи протиповітряної оборони.

Водночас позиція Угорщини щодо російсько-української війни свідчить про її певну двозначність та навіть подекуди суперечливість. Зокрема, надаючи Україні гуманітарну допомогу та приймаючи українських біженців, Угорщина виступає проти посилення санкцій проти Росії, особливо щодо російського газу й нафти, доходи від збуту яких ідуть на знищення українських міст та мирного населення. Також Угорщина не допомагає Україні як безпосередньо зброєю, так й опосередковано, виступаючи проти будь-яких збройних поставок через свою територію. Однак найбільшого занепокоєння викликає те, що Угорщина наполягає на укладанні «мирного договору» між Росією та Україною, повторюючи при цьому російські наративи та умови.

Щодо ставлення угорського суспільства до подій в Україні, то за результатами опитування Policy Solutions та Závecz Research, проведеного з 25 квітня по 4 травня 2022 року, було виявлено таке:

- 52 % опитаних угорців погодилися, що Путін є військовим злочинцем, оскільки влаштував різанину в Україні, 38 % не погодилися з цим твердженням;
- 42 % угорців (з яких 49 % прихильників партії Фідес) вважають, що Путін напав на Україну через геноцид росіян в Україні, 45 % не вірять в цю тезу;
- 30 % угорців заявили, що не хочуть, щоб поряд з ними жили українські біженці (зокрема, 31 % прихильників партії Фідес та 36 % – опозиційних партій), лише 25 % добре оцінюють таке сусідство<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> The Economist (2022). *Who are Russia's supporters?*

<<https://www.economist.com/graphic-detail/2022/04/04/who-are-russias-supporters>> (2022, листопад, 07).

<sup>2</sup> UNHCR data portal (2022). *Ukrainian Refugee Situation*

<<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>> (2022, листопад, 07).

<sup>3</sup> Wikipedia (2022). *Російське вторгнення в Україну (2022)*

<[https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське\\_вторгнення\\_в\\_Україну\\_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022))> (2022, листопад, 07).

<sup>4</sup> Bíró-Nagy, A., Szász, A., Varga, A. (2022). *Divided Hungary: political polarization of the Hungarian society.*

*Budapest: Policy Solutions* <[https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy\\_Solutions\\_Divided\\_Hungary\\_2022\\_EN.pdf](https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy_Solutions_Divided_Hungary_2022_EN.pdf)> (2022, листопад, 07).

У переважній більшості позиція Угорщини в 2022 році щодо російсько-української війни видається схожою на ту, якої дотримувалися країни світу в 2014 році. Аналізуючи причини, які могли б обумовити зайняття такої позиції, доцільно звернутися до основоположних засад, якими керуються країни світу у міжнародних відносинах, у тому числі в питаннях щодо миру та його розбудови.

Зокрема, ще в 2007 році ООН надала визначення розбудови миру як низки заходів, спрямованих на зменшення ризику початку або відновлення конфлікту завдяки посиленню державних потужностей на усіх рівнях з метою врегулювання конфлікту, а також створення основи для стабільного миру та розвитку<sup>1</sup>. Водночас, як наголошує ООН, діяльність з розбудови миру є ефективною за умови, якщо вона сприяє значному скороченню ризику загострення конфлікту.

Згідно з положеннями Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1970 році), загальноновизнаними у стосунках між державами є:

- принцип незастосування сили або загрози силою;
- принцип мирного розв'язання міжнародних суперечок;
- принцип невторчання в справи, які є внутрішньою компетенцією держав;
- принцип співробітництва держав відповідно до Статуту ООН;
- принцип рівноправ'я й самовизначення народів;
- принцип суверенної рівності держав;
- принцип сумлінного виконання державами зобов'язань, прийнятих ними відповідно до Статуту ООН<sup>2</sup>.

У світлі цього виправдовування своєї позиції небажанням бути «втягнутими у війну», на перший погляд, могло б спиратися на необхідність дотримуватися принципів мирного співіснування держав. Однак, це повністю втрачає свій сенс за умов, коли країна-агресор, навіть після прийнятого Міжнародним судом ООН в Гаазі 16 березня 2022 року рішення про зобов'язання припинити розпочаті 24 лютого 2022 року воєнні дії в Україні, продовжує нахабно нехтувати міжнародними нормами та правом, підриваючи тим самим авторитет найбільш впливової інституції світу.

Варто також зазначити, що трагічні події в Україні безумовно призвели до запровадження на її територіях воєнного стану та здійснення заходів, обумовлених цим правовим режимом. Водночас зміна «мирного» стану торкнулася й багатьох інших держав, які не є безпосередніми сторонами військового конфлікту. До прикладу, у кожній з країн Вишеградської групи було введення надзвичайних станів, а в інших країнах наразі здійснюється активна мобілізація військових сил та посилюється бойова готовність. І за таких умов, коли від мирного життя з кожним днем залишаються переважно спогади, бути осторонь чи займати навіть позицію нейтралітету, аби зберегти якісь уявні мирні відносини з конфліктуючими сторонами, видається не менш згубним, ніж бути на стороні агресора. До того ж історії добре відомі факти, коли декларація державою свого нейтралітету під час війни не забезпечує в майбутньому її від окупації.

**Висновки.** Таким чином, стан миру в сучасному світі та існуюча практика міжнародних відносин однозначно свідчать про необхідність кардинальних змін у підходах забезпечення миру та мирного співіснування. Концепти миру сьогодні мають бути значно більшими, ніж поділ на чорне та біле або позитивне чи негативне. У світлі цього слушним видається згадати п'ять підходів до миру, які виокремлює Н. Фанк, зокрема:

- мир з позиції сили («peace through power politics»);
- мир через світовий порядок («peace through world order»);
- мир шляхом розв'язання конфліктів («peace through conflict resolution»);
- мир через ненасильство («peace through nonviolence»);

<sup>1</sup> United Nations Peacekeeping Operations. *United Nations*.

<[https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone\\_eng\\_0.pdf](https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf)> (2022, листопад, 07).

<sup>2</sup> Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, 1970 (Генеральна Асамблея ООН). Інформаційне агентство ЛІГА:ЗАКОН <[https://ips.ligazakon.net/document/MU70012?ed=1970\\_10\\_24](https://ips.ligazakon.net/document/MU70012?ed=1970_10_24)> (2022, листопад, 07).

– мир через особисту та суспільну трансформацію («peace through personal and community transformation»)<sup>1</sup>.

Традиційно прийнято брати за основу один з підходів миру, на базі якого вже виробляється подальша стратегія й тактика дій. Однак події сьогодення є свідченням того, що вирішення проблем миру потребують комплексності. Неможливо побудувати мир на основі ненасилля, коли твої міста щоденно руйнують, а на захоплених територіях відбуваються масові катування та вбивства. Водночас неможливо побудувати мир і виключно з позиції сили без подальшої трансформації суспільства.

Іншим важливим чинником розбудови сучасного миру є те, що кожна війна, кожний збройний конфлікт є унікальними за своєю суттю, тому вони також потребують свого всебічного детального поглибленого вивчення. Універсальне рішення для всіх без адаптації до конкретних потреб та інтересів не призведе до бажаного результату в довгостроковій перспективі.

І останній чинник, актуальність якого не втрачається попри роки, – суспільство. Сучасні концепти миру мають віддавати переваги підходам «знизу–вгору», які зосереджені на розвитку громадянського суспільства, самосвідомості кожного громадянина та культурі особистої відповідальності за те, у якій країні ти живеш та який обираєш для неї шлях.

### References:

1. Bíró-Nagy, A., Szászi, A., Varga, A. (2022). Divided Hungary: political polarization of the Hungarian society. *Budapest: Policy Solutions* <[https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy\\_Solutions\\_Divided\\_Hungary\\_2022\\_EN.pdf](https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy_Solutions_Divided_Hungary_2022_EN.pdf)> (2022, November, 07).
2. *Deklaratsiya pro pryntsypy mizhnarodnoho prava, shcho stosuyutsya druzhnykh vidnoshen ta spivrobotnystva mizh derzhavamy u vidpovidnosti zi Statutom Orhanizatsiyi Obyednanykh Natsiy, 1970* (Generalna Asambleya OON) [Declaration on Principles of International Law Relating to Friendly Relations and Cooperation between States in Accordance with the Charter of the United Nations, 1970 (UN General Assembly)]. *Informatsiyne ahent-stvo LIGA:ZAKON* [LIGA:LAW information agency] <[https://ips.ligazakon.net/document/MU70012?ed=1970\\_10\\_24](https://ips.ligazakon.net/document/MU70012?ed=1970_10_24)> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
3. Francis, D. (2004). *Rethinking War and Peace*. London: Pluto Press.
4. Funk, N. (2002). Peace Paradigms: Five Approaches to Peace. *Gandhi Marg Journal* <<https://www.mkgandhi.org/articles/peace%20paradigms.htm>> (2022, November, 07).
5. Galtung, J. (2011). *Peace, Positive and Negative. The Encyclopedia of Peace Psychology*. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbep189>.
6. Panina, I. G. (2022). Doslidzhennya myru: osnovni teoretychni perspektyvy [Peace research: main theoretical perspectives]. *Politychne zhyttya* [Political life], 1, 92-107. [in Ukrainian].
7. Radio Svoboda [Radio Liberty] (2021). *Rechnyk Putina vidpoviv Zelens'komu pro pryami perehovory shchodo Donbasu* [Putin's spokesman answered Zelenskyi about direct negotiations regarding Donbas] <<https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-zelensky-pryami-perehovory-donbas/31588678.html>> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
8. Richmond, O. P. (2008). *Peace in international relations*. London: Taylor & Francis e-Library.
9. The Economist (2022). *Who are Russia's supporters?* <<https://www.economist.com/graphic-detail/2022/04/04/who-are-russias-supporters>> (2022, November, 07).
10. UNHCR data portal (2022). *Ukrainian Refugee Situation* <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>> (2022, November, 07).
11. United Nations Peacekeeping Operations (2022). *United Nations* <[https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone\\_eng\\_0.pdf](https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf)> (2022, November, 07).
12. Webel, C., Galtung, J. (2007). *Handbook of Peace and Conflict Studies*. London, New York: Routledge.
13. Wikipedia (2022). *Mizhnarodna reaktsiya na rosiyske vtorhnennya v Ukrayinu 2022 roku* [International reaction to the Russian invasion of Ukraine in 2022] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна\\_реакція\\_на\\_російське\\_вторгнення\\_в\\_Україну\\_2022\\_року](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_реакція_на_російське_вторгнення_в_Україну_2022_року)> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
14. Wikipedia (2022). *Mizhnarodna reaktsiya na rosiysko-ukrayinsku vynu z 2014* [International reaction to the Russian-Ukrainian war since 2014] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна\\_реакція\\_на\\_російсько-українську\\_війну\\_\(з\\_2014\)#:~:text=Ештон%20наполегливо%20порадила%20Росії%20«відвести,щодо%20забезпечення%20правопорядку%20зваженим%20чином](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_реакція_на_російсько-українську_війну_(з_2014)#:~:text=Ештон%20наполегливо%20порадила%20Росії%20«відвести,щодо%20забезпечення%20правопорядку%20зваженим%20чином)> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
15. Wikipedia (2022). *Rosiyske vtorhnennya v Ukrayinu (2022)* [Russian invasion of Ukraine (2022)] <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське\\_вторгнення\\_в\\_Україну\\_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022))> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
16. Wikipedia (2022). *Viyна na sході Ukraїni* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна\\_на\\_сході\\_України](https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України)> (2022, November, 07). [in Ukrainian].

<sup>1</sup> Funk, N. (2002). Peace Paradigms: Five Approaches to Peace. *Gandhi Marg Journal*. <<https://www.mkgandhi.org/articles/peace%20paradigms.htm>> (2022, листопад, 07).

17. Wikipedia (2022). *Санкції проти Росії (2022)* <[https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції\\_проти\\_Росії\\_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції_проти_Росії_(2022))> (2022, November, 07). [in Ukrainian].
18. BBC News Україна (2020). *Karabakh i Donbas: yak spalakhuyut' "zamorozheni" konflikty i voyuyut bezpilotnyky* [Karabakh and Donbas: how "frozen" conflicts flare up and drones fight] <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54389493>> (2022, November, 07). [in Ukrainian].

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.2

**Ani Kobakhidze**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2691-9256>

*Georgian Technical University, Faculty of Law and International Relations,  
Georgia*

## **NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE US-RUSSIAN "RESET" WORLDWIDE**

The following article studies the negative consequences of the Russian "Reset" worldwide. The analysis of the reasons for the Russian "Reset" has revealed the fact that the "Reset" was the best alternative for the normalization of the deadlocked relations between the USA and the Russian Federation.

Obviously, the "Reset" was successful to some extent, but the negative results that followed Obama's passive policy and the growing aggression of the Russian Federation outweigh the advantages of the "Reset".

Research has shown that the wrong course of the "Reset" policy has led to severe consequences such as the Syrian refugee crisis, which affected not only the neighboring countries in the region but Europe as well: during the crisis, Europe hosted about one million refugees. At the same time, Russia has increased its self-esteem and aspiration toward escalating aggression and violence.

Additionally, the article deals with US-Georgian relations during the presidency of Barack Obama. The importance of the bilateral relations between the USA and Georgia and the mutual desire to strengthen the relations in the fields of economy, security, diplomacy, science, energy, and culture has been emphasized in the Charter on Strategic Partnership.

The author also studied the response of the Russian Federation to Georgia's aspiration for the European Union. Currently, Georgia continues to move towards EU integration. This fact is significantly important in the current political context as Georgia remains the target of one of the most serious claims of the Russian Federation. There still exists a real danger that Georgia's sovereignty will be violated, especially after the Syrian, Ukrainian, and Karabakh war conflicts.

It has been concluded that Georgian diplomacy should be able to ensure the future reality where Georgia will not engage in war with Russia, even in case of expected or unexpected scenarios of events.

**Keywords:** Russian "Reset", the USA, Obama, the Syrian crisis, Syrian refugees, displacement crisis, Georgia, the Government of Georgia, the EU, NATO membership.

The main goal of the Russian "Reset" was to normalize the deadlocked relations between the USA and the Russian Federation. As a result, the relations improved; the two countries reached an agreement on such important issues as: the Strategic Arms Reduction Treaty, the US-Russian Agreement on Afghanistan Issues, the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, and etc.

Obviously, the USA and Russia only agreed on the matters of mutual interest. At the end of the "Reset" policy, after the crises in Syria and Ukraine, the world faced the challenges and problems which arose due to Obama's passive foreign policy.

A military attack on Russia is not meant instead of the passive foreign policy of the Obama Administration. President Obama should have demonstrated more courage and determination to resolve conflicts through diplomacy: a more intensive dialogue with the Administration of the Russian Federation was critically essential.

Furthermore, Obama might have negotiated with the princes of Saudi Arabia with respect to the oil production. The production of oil is crucially important for the Russian economy. And if the princes had doubled their oil production for a short period of time (for a couple of years), the economy of the Russian Federation would have suffered catastrophic consequences.

The Syrian refugee crisis resulting from the armed conflict in Syria, is the world's largest refugee crisis of our time. As a result of the war, a huge number of refugees fled the war-torn country. The refugees found

refugee not only in the region and neighboring countries, but in Europe as well. A colossal number of refugees crossed the European borders and caused instability and migrant crisis in the region.

According to the European Union report, the Syrian conflict led to the world's largest displacement crisis and even today the war in Syria remains one of the world's most destructive humanitarian crisis.

The UN Human Rights Office has estimated that the war claimed 306.000 civilians between March 2011 and March 2021<sup>1</sup>.

Beyond mortality and displacement, the Syrian civil war has had devastating effects on civilian physical and mental health. Civilians have to live under constant stress and fear. Millions of children, women and the elderly come under attack every day. They are subjected to severe torture.

According to the 2017 report, 2.5 million children have a refugee status, and 1.5 million children are deprived of education<sup>2</sup>.

As a result of massive destruction, Syrian healthcare system has been limited to the civilians. Additionally, the war fully destroyed a lot of healthcare facilities. Since the start of the war Physicians for Human Rights (FHR) has documented 601 devastating attacks on at least 350 health facilities<sup>3</sup>.

Taking the above-mentioned considerations into account, it is natural that Syrian people seek safety and stability in other countries.

At first, 5.000 refugees left Syria in 2011 and since then, more than 6.8 million Syrians have been forced to flee their country<sup>4</sup>.

The vast majority of displaced Syrians have found refuge in neighboring countries. Turkey hosts the largest number of the Syrian refugees- 3.7 million refugees; Lebanon- about 851,718 Syrians; Jordan – 668,332; Iraq – about 345, 952 refugees; Egypt – 133, 568 refugees<sup>5</sup>.

The admission of refugees is one of the most serious problems for some developing countries. While migrants try to flee poverty and danger, the countries which host them experience long-term social, economic, political, and environmental problems.

A huge number of refugees move to Europe. During the Syrian war, Europe has hosted more than a million refugees. Initially, most Syrians entered Europe from the Middle East by crossing the Aegean Sea from Turkey to Greece by boat. Others endangered their lives while crossing the Mediterranean Sea to enter Europe.

During the crisis, Europe has hosted about one million of refugees. One-fourth of the refugees crossed the Mediterranean Sea, half of the migrants chose the way through the Greek Islands, the rest of them found other ways.

The disorganized, irregular, and dangerous migratory flows have been moderately organized after the implementation of the EU-Turkey Agreement in 2016.

The EU and some other non-governmental organizations are still actively involved in the management of the refugee crisis. Mostly, refugees choose the Central Mediterranean route to enter Europe illegally. More than 21.000 people have died or are missing in an attempt to enter Europe.

The European Border and Coast Guard Agency has deployed four operations in order to fight migrant smuggling and save the refugees at risk. Thanks to these operations, more than 586.000 lives have been rescued since 2015:

1. Operation Themis, which was launched in February 2018, replaced the Operation Triton. The Operation Themis covers the Central Mediterranean.

---

<sup>1</sup> United Nations Human Rights (2022). *UN Human Rights Office estimates more than 306.000 civilians were killed over 10 years in Syrian conflict* <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/06/un-human-rights-office-estimates-more-306000-civilians-were-killed-over-10>> (2022, November, 15).

<sup>2</sup> Save the Children (2022). *Syrian Refugee Children Stories: Life as a Refugee* <<https://www.savethechildren.org/us/what-we-do/emergency-response/refugee-children-crisis/refugee-stories>> (2022, November, 15).

<sup>3</sup> Reliefweb (2022). *11 years of violence against health care in Syria* <<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/11-years-violence-against-health-care-syria>> (2022, November, 15).

<sup>4</sup> World Vision (2022). *Syrian Refugee Crisis: Facts and How to help* <<https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts#:~:text=About%2013%20million%20Syrians%20in,people%2C%20are%20displaced%20within%20Syria>> (2022, November, 15).

<sup>5</sup> Statista (2022). *Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2020* <<https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>> (2022, November, 15).

2. Operation Poseidon, which was launched in 2006, covers the Eastern Mediterranean (Greek sea borders with Turkey).

3. Operation Indalo -covers the Western Mediterranean route between Morocco and Spain.

4. Operation Irini, which has been launched since March 2020, focuses on the disruption of human smuggling and trafficking networks<sup>1</sup>.

The EU has taken effective actions to prevent criminal networks from exploiting vulnerable refugees. As for Georgia, the first migrant flow (about 2.000 refugees) reached its borders in 2014. In 2015, the number of refugees made up about 1450 people, in 2016 the number decreased to 950 migrants and in 2017 only 379 refugees entered the country<sup>2</sup>.

The higher number of refugees in 2014 was due to the expectations of migrants that through Georgia they would be able to enter European countries without difficulty. Since the refugees realized that it was difficult to enter Europe through Georgia, they left the country and started to seek other ways to cross European borders.

Since Georgia formally gained its independence on 26 December 1991, a colossal part of the aid provided to Georgia has been received from the USA. During these years, the USA invested hundreds of millions of dollars in Georgia's development. Though, all the US investments put in Georgian economy derives from the US geopolitical interests in Eurasia.

According to Zbigniew Brzezinski, "Eurasia is thus the chessboard on which the struggle for global primacy continues to be played, and that struggle involves geostrategy – the strategic management of geopolitical interests"<sup>3</sup>.

Gradually, Georgia continues to move towards the EU integration. This fact is significantly important in the current political context as Georgia remains the target of one of the most serious claims of the Russian Federation. There still exists a real danger that Georgia's sovereignty will be violated, especially after the Syrian, Ukrainian and Karabakh conflicts. It is crucially important to find out if there is a risk of war recurrence and how would it be possible for Georgia to avoid a possible conflict under the creeping occupation conditions and continue the process of European Integration. In order to answer these queries, I will discuss the US and Russian national interests in Georgia.

The USA as well as the Russian Federation have economic interests towards Georgia. Obviously, Georgia strategically is not the most important country in the region. Azerbaijan, which shares borders with Russia and Iran, owns a huge supply of oil and gas, represents quite a powerful state for the West. Georgia is a transit state that automatically emphasizes the state's geopolitical importance.

According to the director of the Swedish Institute for Security and Development Policy – Svante Cornell, "Georgia may not be the most strategic country, but it is the most critically important in South Caucasus"<sup>4</sup>.

Before the 2008 Russian-Georgian War, the Georgian government had made some serious mistakes. The Georgian authorities should not have refrained from expressing a negative attitude towards the recognition of Kosovo Independence. It was impossible for the West to react critically to the negative attitude of Georgia, but the passive policy of the Georgian government encouraged Russia's destructive actions in Abkhazia and Tskhinvali region.

It should also be noted that, the Georgian Government should have assessed the George W. Bush Presidency more adequately.

George W. Bush unequivocally expressed America's wholehearted support for Georgia. In 2005 he even visited Georgia and after the 2008 Russo-Georgian War, the USA sent an aid package of more than 1 Billion dollars for Georgia's reconstruction after the war<sup>5</sup>.

On January 9, 2009 the USA and Georgia signed a Charter on Strategic Partnership. The Charter affirms the importance of the bilateral relations between the USA and Georgia and emphasizes

<sup>1</sup> European Council (2022). *Saving lives at sea and targeting criminal networks*

<<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/saving-lives-sea/>> (2022, November, 15).

<sup>2</sup> National Statistics Office of Georgia (2022). *Migration/Refugees*

<<https://www.geostat.ge/en/modules/categories/322/migration>> (2022, November, 15).

<sup>3</sup> Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard*. New York: Basic Books, 8, 93, 113, 122, 125, 129.

<sup>4</sup> Civil Georgia (2018). *Svante Cornell: US-Georgian Cooperation Should Be Based on a Broader Strategy*

<<https://civil.ge/archives/220078>> (2022, November, 15).

<sup>5</sup> The Guardian (2008). *Bush Backs Ukraine and Georgia for NATO Membership*

<<https://www.theguardian.com/world/2008/apr/01/nato.georgia>> (2022, November, 15).

the mutual desire to strengthen the relations in the fields of economy, security, diplomacy, science, energy, and culture<sup>1</sup>.

Notwithstanding all of the above, the decision made as a result of the US support at the Bucharest summit is considered to be one of the main causes of the 2008 war.

Contrary to the 43<sup>rd</sup> US President's rigid foreign policy, Barack Obama radically changed the existing policy and started Russian "Reset". Consequently, relations with Georgia deteriorated.

Obama met Saakashvili in 2011 only after the Governments of Georgia and Russia signed an agreement on bilateral negotiations on Russia's membership to the World Trade Organization.

Additionally, Georgia seemed to be beyond political conjuncture due to the confrontational policy of President Saakashvili with the Russian Federation. President Obama's peaceful foreign policy disapproved of all kinds of confrontation and, as a result, in 2009 during his visit to Russia, Obama stated:

"For any country to become a member of an organization like NATO; they must undertake reforms; they must be able to contribute to the Alliance's mission. And let me be clear: NATO should be seeking collaboration with Russia, not confrontation"<sup>2</sup>.

It should also be emphasized, that during the meeting with President Saakashvili, President Obama referred to Georgia as "Russia":

"And one of the first things that I did was express my appreciation for the institution – building that has been taking place in Russia – in Georgia." – he immediately corrected himself<sup>3</sup>.

Despite the fact that President Obama instantly corrected his mistake, he may have implicitly stated that Georgia was regarded as a part of Russia and this mistake may serve as an indicator that the Obama Administration would not deteriorate its relations with the Russian Federation because of Georgia.

During the annexation of Crimea, when the action plan for the accession of Georgia to NATO began to be discussed in the Congress, Obama once again proved that neither Georgia nor Ukraine was on path to NATO. Consequently, Georgia would not be allowed to join the MAP.

At a press conference after the EU-US summit in Brussels, Obama stated:

"There have not been any immediate plans for expansion on NATO's membership...I know that Russia at least on background, has suggested that one of the reasons they have been concerned about Ukraine was potential NATO membership...Neither Ukraine nor Georgia is currently on a path to NATO membership"<sup>4</sup>.

In order to avoid the escalation of the conflict, Obama publicly refused to transfer lethal weapons to Ukraine, except for providing Humvees, body armor, night vision and medical equipment and training for the Ukrainian military<sup>5</sup>.

From my perspective, Obama's administration refrained from taking action against Russia due to the extensive experience gained during his presidency. Obama was convinced that the Russian Administration would not withdraw and therefore, would not endanger its national interests.

As for the Obama Administration attitude towards Georgia, with his sharply negative position towards the Euro-Atlantic Policy of the country, President Obama rescued the Georgians from the biggest crisis. According to the Russian Government, if Georgia joined the MAP, Russia would take drastic measures.

Since the summits of Wales and Warsaw, the issue of granting Georgia with a MAP has not been discussed. Yet, it was decided that Georgia would participate in various programs.

Georgia has become one of the most interoperable partners of the alliance. The successful cooperation encompasses active involvement in practical activities to maintain and strengthen Black Sea Security.

---

<sup>1</sup> U.S. Department of State (2022). *United States- Georgia Charter on Strategic Partnership* <<https://www.state.gov/united-states-georgia-charter-on-strategic-partnership/#:~:text=This%20Charter%20is%20based%20on,2>> (2022, November, 15).

<sup>2</sup> The New York Times (2009). *Obama's Speech at the New Economic School* <<https://www.nytimes.com/2009/07/07/world/europe/07prexy.text.html>> (2022, November, 15).

<sup>3</sup> The White House (2013). *President Obama Meets with President Mikheil Saakashvili* <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2012/02/03/president-obama-meets-georgian-president-mikheil-saakashvili>> (2022, November, 15).

<sup>4</sup> Georgian Journal (2014). *Neither Ukraine nor Georgia are currently on path to NATO membership* <<https://georgianjournal.ge/politics/26742-neither-ukraine-nor-georgia-are-currently-on-a-path-to-nato-membership--obama.html>> (2022, November, 15).

<sup>5</sup> POLITICO (2015). *U.S. steps up Ukrainian combat training* <<https://www.politico.com/story/2015/11/ukraine-obama-putin-russia-216160>> (2022, November, 15).

The NATO-Georgia Joint Training and Evaluation Centre was opened under the umbrella of the Substantial NATO-Georgia Package<sup>1</sup>.

Along with the military training, the Georgia-US bilateral annual military training “Noble Partner” was launched.

This partnership improves and strengthens combat capabilities of the participating nations to defend their common objective and values<sup>2</sup>.

In response, by President Putin’s order, the military forces of South Ossetia were incorporated into the Russian armed forces and a Russian hero Lieutenant General Mikhail Teplinskiy was appointed the first Deputy Chief of Staff of the South Ossetian Military District<sup>3</sup>.

On the basis of the above-mentioned, each step of Georgia on the path to European Integration will necessarily be followed by the aggressive actions of the Russian Federation.

Like Ukraine, Georgia still remains the target of one of the most serious claims of Russia. Georgian sovereignty is still under threat of violation. Thus, it is absolutely necessary for the Georgian Government to constantly monitor the tendencies of the relations between the main players (the USA and Russia) of the international order of modern global politics. Therefore, the Georgian Government should adequately correct the Georgian political order. In the process of analyzing, predicting, and calculating preventive and protective measures against future threats, a more scrupulous study and research of the dynamics and perspectives of the US – Russian relations is essential.

Georgian diplomacy should be able to ensure the future reality where Georgia will not engage in war with Russia, even in case of expected or unexpected scenarios of events. As, in case of a war, the USA will not be able to act as a guarantor of the legal order and Georgia will find itself alone in the war with Russia.

Additionally, the position of the EU towards the Russian Federation is substantial; it is uncertain to what extent the European Union would be able to overcome political instability in case of Russian-Georgian war. The EU is also unlikely to distance itself economically from the Russian Federation. And the war is bound to have disastrous consequences.

## References:

1. Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard*. New York: Basic Books, 8, 93, 113, 122, 125, 129.
2. Civil Georgia (2018). *Svante Cornell: US-Georgian Cooperation Should Be Based on a Broader Strategy* <<https://civil.ge/archives/220078>> (2022, November, 15).
3. European Council (2022). *Saving lives at sea and targeting criminal networks* <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/saving-lives-sea/>> (2022, November, 15).
4. Georgian Journal (2014). *Neither Ukraine nor Georgia are currently on path to NATO membership* <<https://georgianjournal.ge/politics/26742-Neither-Ukraine-nor-Georgia-are-currently-on-a-path-to-nato-membership--obama.html>> (2022, November, 15).
5. Joint Training and Evaluation Center (2022). *Homepage* <<https://jtec.mod.gov.ge/en>> (2022, November, 15).
6. National Statistics Office of Georgia (2022). *Migration/Refugees* <<https://www.geostat.ge/en/modules/categories/322/migration>> (2022, November, 15).
7. Politico (2015). *U.S. steps up Ukrainian combat training* <<https://www.politico.com/story/2015/11/ukraine-obama-putin-russia-216160>> (2022, November, 15).
8. Reliefweb (2022). *11 years of violence against health care in Syria* <<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/11-years-violence-against-health-care-syria>> (2022, November, 15).
9. Save the Children (2022). *Syrian Refugee Children Stories: Life as a Refugee* <<https://www.savethechildren.org/us/what-we-do/emergency-response/refugee-children-crisis/refugee-stories>> (2022, November, 15).
10. Statista (2022). *Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2020* <<https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>> (2022, November, 15).
11. The Guardian (2008). *Bush Backs Ukraine and Georgia for NATO Membership* <<https://www.theguardian.com/world/2008/apr/01/nato.georgia>> (2022, November, 15).

<sup>1</sup> Joint Training and Evaluation Center (2022). *Homepage* <<https://jtec.mod.gov.ge/en>> (2022, November, 15).

<sup>2</sup> U.S. Embassy in Georgia (2022). *Noble Partner* <<https://ge.usembassy.gov/tag/noble-partner-2022/>> (2022, November, 15).

<sup>3</sup> The Jamestown Foundation (2017). *Russian Military Absorbs Army of South Ossetia* <<https://jamestown.org/program/russian-military-absorbs-army-south-ossetia/>> (2022, November, 15).

12. The Jamestown Foundation (2017). *Russian Military Absorbs Army of South Ossetia* <<https://jamestown.org/program/russian-military-absorbs-army-south-ossetia/>> (2022, November, 15).
13. The New York Times (2009). *Obama's Speech at the New Economic School* <<https://www.nytimes.com/2009/07/07/world/europe/07prexy.text.html>> (2022, November, 15).
14. The White House (2013). *President Obama Meets with President Mikheil Saakashvili* <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2012/02/03/president-obama-meets-georgian-president-mikheil-saakashvili>> (2022, November, 15).
15. U.S. Department of State (2022). *United States- Georgia Charter on Strategic Partnership* <<https://www.state.gov/united-states-georgia-charter-on-strategic-partnership/#:~:text=This%20Charter%20is%20based%20on,2>> (2022, November, 15).
16. U.S. Embassy in Georgia (2022). *Noble Partner* <<https://ge.usembassy.gov/tag/noble-partner-2022/>> (2022, November, 15).
17. United Nations Human Rights (2022). *UN Human Rights Office estimates more than 306.000 civilians were killed over 10 years in Syrian conflict* <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/06/un-human-rights-office-estimates-more-306000-civilians-were-killed-over-10>> (2022, November, 15).
18. World Vision (2022). *Syrian Refugee Crisis: Facts and How to help* <<https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts#:~:text=About%2013%20million%20Syrians%20in,people%2C%20are%20displaced%20within%20Syria>> (2022, November, 15).

## POLITICAL PROCESSES IN INTERNATIONAL CONTEXT

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.3

**Valeriy Korniyenko, ScD in Political Science**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6285-5707>

*Vinnitsia National Technical University, Ukraine*

**Oleksandr Rothstein, ScD in Technical Science**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4048-3014>

*Donetsk National University named after V. Stus, (Vinnitsia), Ukraine*

**Tatyana Neskorocheva, ScD in Technical Science**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-7697>

*Donetsk National University named after V. Stus (Vinnitsia), Ukraine*

**Denis Katelnikov, PhD in Technical Science**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4150-9650>

*Vinnitsia National Technical University, Ukraine*

## UKRAINE – RUSSIA: FUZZY COGNITIVE MODELING OF AN ASYMMETRICAL CONFLICT

**Валерій Корнієнко, д. політ. н.**

*Вінницький національний технічний університет, Україна*

**Олександр Ротштейн, д. техн. н.**

*Донецький національний університет імені В. Стуса (м. Вінниця), Україна*

**Тетяна Нескородева, д. техн. н.**

*Донецький національний університет імені В. Стуса (м. Вінниця), Україна*

**Денис Кательніков, к. техн. н.**

*Вінницький національний технічний університет, Україна*

## УКРАЇНА – РОСІЯ: НЕЧІТКЕ КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АСИМЕТРИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Using the example of the modern military conflict between the Russian Federation and Ukraine, the article reveals the essence of the concept of "asymmetric conflict" as an ideal type, which allows building a network of concepts for the purpose of further studying the phenomenon of hostilities, as well as building forecasts of the development of the military-political situation. The conceptual provisions of the organization of asymmetric countermeasures against the aggression of a "more powerful" state in military terms by the "victim state" regarding the protection of its fundamental vital national interests are substantiated.

The specific focus is the application of mathematical modeling in the framework of the military confrontation between the Russian Federation and Ukraine. The possibilities of introducing the principles of mathematical modeling into the methodology of political science are analyzed and outlined.

The article puts forward a hypothesis regarding which the range of application of fuzzy models and methods is quite suitable for the subject of the proposed study, given that the unpredictability of the result should be attributed to the peculiarities of asymmetric conflicts in the event of a clear discrepancy in the power capabilities of the opposing sides ("indirect" tactics, non-standard military actions applied by the weak side, as well as the inability of the strong side to defend its positions and finally suppress the weaker opponent).

On the basis of expert evaluations, using the example of the Russian-Ukrainian conflict, the use of a fuzzy cognitive map (FCM) is shown in order to model the causal relationships that are identified between the concepts in the conflict model.

Taking into account the potential capabilities of the warring parties, the level of the possibility of a nuclear threat from the Russian Federation was theoretically predicted and the ranking of factors that could affect Ukraine's victory in the military conflict was carried out.

**Keywords:** war, military conflict, asymmetric conflict, hybrid war, mathematical modeling, fuzzy logic, ranking, conflict factors.

**Вступ.** Дослідженню воєнних конфліктів присвячено значну кількість наукових праць вчених різного періоду: Р. Арона, К. Гаджієва, Г.В.Ф. Гегеля, Ф. Енгельса, К. фон Клаузевіца, Б. Ліддел Гарта, Н. Макиавеллі, Х. фон Мольтке, К. Поппера, П.-Ж. Прудона, Є. Рибкіна, С. Тюшкевича, М. Цюрупи, А. Швейцера та ін. Їх дослідження присвячені здебільшого методологічним проблемам війни та миру.

Проте питання комплексного дослідження природи воєнних конфліктів залишається відкритим. Так, існуючій воєнний конфлікт між РФ та Україною із технічної точки зору слід називати «асиметричним», хоча нині не існує його єдиного розуміння. Тому в політичній науці виникає потреба у подальшому формуванні його теорії як парадоксального прояву слабкості сильних гравців та здатності слабшого нав'язати політичну волю сильнішому супротивникові.

Важливим чинником наукового аналізу вказаного феномену слід вважати міждисциплінарний підхід. Якщо для політологів феномен воєнного конфлікту між державами становить інтерес з позиції національної безпеки, вивчення чинників формування зовнішньої політики тощо, то для вчених-математиків ситуація викликає особливу привабливість, перш за все, за можливість використання кількісних методів. Доречно і сьогодні пригадати слова К. Маркса, який надавав особливого значення математичному методу в системі наук. За свідченням П. Лафарга, «він вважав..., що наука лише тоді досягає досконалості, коли їй вдається користуватися математикою»<sup>1</sup>.

Застосування математичного методу нечітких когнітивних карт (НКК) забезпечує зручність моделювання динаміки систем з якісними змінними, що вимірюються експертно. Це дозволяє дотримуватись принципу несумісності (incompatibility) високої складності з високою точністю. Наявність наукового міждисциплінарного діалогу дозволяє досягти, на наш погляд, більш системного аналізу досліджуваної проблеми в політичній науці. А застосування НКК видається перспективним напрямком розвитку теорії моделювання воєнних конфліктів.

**Метою статті є** (а) уточнення змісту, який вкладають у поняття «асиметричний конфлікт», прояснення його природи та еволюції; (б) на основі експертних оцінок показати застосування НКК щодо моделювання воєнно-політичних систем на прикладі російсько-українського конфлікту; (с) із урахуванням потенційних можливостей воюючих сторін, побудувати модель для прогнозування рівня можливості ядерної загрози із боку РФ та здійснити ранжування факторів, які можуть вплинути на перемогу України у воєнному конфлікті.

**Виклад основного матеріалу.** Щодо предмету дослідження, особливий інтерес викликають ідеї американського вченого С. Хантінгтона, який у своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» розглядав три можливі шляхи розвитку відносин між РФ та Україною після розпаду СРСР:

1. Малоімовірність збройного конфлікту між двома країнами зважаючи на їхню приналежність до однієї цивілізації.

2. Розкол України на Західну та Східну. Вхідження останньої до складу РФ та самостійне існування «уніатської» західної частини за активної підтримки європейських країн.

3. Збереження єдності та незалежності України за умов внутрішнього розколу та активній співпраці з РФ. Цей сценарій, на думку вченого, був найімовірнішим<sup>2</sup>.

Однак сьогоднішні реалії показали, що жоден із трьох сценаріїв не був реалізований. Проте їх окремі елементи відбивають певні риси механізму розгортання конфлікту.

Найбільш життєвими виявилися прогнози Д. Дудаєва, (першого президента самопроголошеної Чеченської Республіки Ічкерія (1991-1996)), який в 1995 р. передрікав: «...у Криму ще буде бійня. Україна ще зчепиться із Росією на непримиренних... Поки русизм існує, він ніколи не відмовиться

<sup>1</sup> Розов, Н. (1968). *Математические рукописи Карла Маркса*. УМН, 5(143), 23, 209.

<sup>2</sup> Хантінгтон, С. (2003). *Столкновение цивилизаций*. Москва: АСТ, 257-259.

від своїх амбіцій. Росія, насправді, – є рекетиром ... »<sup>1</sup>. Американський політолог – Дж. Міршаймер, автор теорії «звичайного стримування», також підкреслює, що «росіяни та українці мають історію взаємної ворожнечі»<sup>2</sup> і наводить чинники, які вочевидь є найбільш дратівливими для Росії:

- інтеграція України до НАТО;
- інтеграція України до ЄС;
- перетворення України на прозахідну демократію безпосередньо біля кордонів Росії<sup>3</sup>.

Зарубіжні та вітчизняні дослідники воєнних конфліктів в цілому перебувають на тій позиції, що в майбутньому їх розвиток набуватиме більш нелінійного характеру. На початку XXI століття домінуючою формою збройних конфліктів став їх новий тип – «асиметричний конфлікт» чи «асиметрична війна», яку називають також війною шостого покоління.

Цей термін було введено до наукового обігу вченим-міжнародником Е. Макком у статті «Чому великі держави програють малі війни: політика асиметричного конфлікту». Автор зазначав, що поразка сильніших держав була зумовлена: 1) втратою політичної волі до продовження війни; 2) комплексом асиметричних відносин між противниками; 3) застосуванням асиметричних стратегій боротьби (партизанських); 4) впливом невоєнних факторів<sup>4</sup>. У цей же період французький політолог і соціолог Р. Арон у фундаментальній праці «Світ і війна між народами» також наголошував, що поразку великих держав слід пояснити асиметрією «волі, інтересу, антипатії у войовничому діалозі...»<sup>5</sup>.

На думку М. Гросса<sup>6</sup>, відмінною особливістю асиметричних воєнних конфліктів від воєн минулого є три аспекти:

По-перше, стирання різниці між збройними силами та цивільним населенням.

По-друге, відсутність моральної рівності воюючих сторін, коли супротивники дотримуються загальних правил ведення війни.

По-третє, використання заборонених заходів та зміна самої етики війни: нападу часто зазнають незахищені цивільні об'єкти замість досить захищених воєнних, великі жертви серед мирного населення. Цей тип воєнного конфлікту відрізняється значною нерівністю економічних і воєнно-технічних можливостей ворогуючих сторін, відсутністю чітко позначеної лінії фронту.

Ключовою ж особливістю слід вважати саме асиметричний характер конфлікту: нерівне співвідношення сил, у якому *потужніша сторона перемагає досить рідко*. Найчастіше слабкіша сторона виявляється фактично переможницею вже за умови «якщо вона повністю не знищена»<sup>7</sup>. Основною метою асиметричної війни є знаходження «шпарин» у воєнній могутності противника, виявлення його слабких сторін і знаходження можливої стратегічної вигоди. Яскравим прикладом слід вважати «Балаклійський прорив» збройних сил України по звільненню окупованих військами РФ територій Харківської області у вересні 2022 р. (було звільнено близько 6000 км<sup>2</sup> території). Та зазвичай у XXI ст. бойові дії часто мають риси як конвенційних, так і асиметричних конфліктів, що дозволяє назвати такі конфлікти «гібридними», тобто, у широкому значенні – змішаними<sup>8</sup>.

Але воєнний конфлікт між РФ та Україною фактично став народною війною за незалежність і суверенітет України. Сьогодні у ньому доволі чітко проглядаються риси вже не гібридної війни, а саме асиметричної, що описані вище.

Цікавими є думки І. Арреган-Тофта, який класифікує «стратегії» учасників асиметричного конфлікту за єдиної підстави — *конвенційності* (від лат. «conventio» — договір, угода). Звідси кожна

<sup>1</sup> Youtube (2022). *Дудаєв говорив о войне России и Украины 27 лет назад* <<https://www.youtube.com/watch?v=-QTrjkPuy0M>> (2022, листопад, 12).

<sup>2</sup> Mearsheimer, J. (1993). Case for Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, 72(3), 53.

<sup>3</sup> Ігнат'єв, Д. (2022). *Україну превратили в передовой отряд НАТО* <<https://proza.ru/2022/03/19/97>> (2022, листопад, 12).

<sup>4</sup> Mack, A. (1975). Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27(2).

<sup>5</sup> Арон, Р. (2000). *Мир и война между народами*. Москва: NOTA BENE, 84-86.

<sup>6</sup> Gross, M. (2010). *Moral dilemmas of modern war: Torture, assassination, and blackmail in an age of asymmetric conflict*. Cambridge: Cambridge univ. press.

<sup>7</sup> Полтораков, А. (2011). *Давид и Голиаф: геостратегия асимметричных войн* <<https://hvylyya.net/analytics/geopolitics/david-i-goliaf-geostrategija-asimmetrichnyh-vojn.html>> (2022, листопад, 12).

<sup>8</sup> Долженко, О. (2022). Гібридна війна як інноваційний концепт сучасної геополітики. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 2022(31), 59-72. DOI: <https://doi.org/10.31392/pnspd.v22i31.1240>.

сторона має дві альтернативні стратегії. Сильний противник (зазвичай, сторона, що наступає) обирає між безпосереднім наступом і варварством: навмисним і систематичним завданням шкоди цивільному населенню задля придушення його волі (саме це ми спостерігали при масованому ракетному обстрілі РФ об'єктів критичної інфраструктури України в жовтні і листопаді 2022 р.). Результат бойових дій, за Арреганом-Тофтом, визначається стратегічним вибором противників: при застосуванні «симетричних» стратегій перемагає сильний противник, у разі «асиметричного вибору» перемогу здобуває слабший<sup>1</sup>.

Щодо бойових дій – це традиційний та фактично історично перший об'єкт моделювання в математичній науці, яка займається дослідженням операцій<sup>2</sup>. Математичне моделювання в політиці означає опис політичних процесів за допомогою обмеженої кількості вагомих факторів та абстрагування від тих, вплив яких можна за певних обставин не враховувати<sup>3</sup>. Деякі фахівці вважають, що теорія моделювання в політиці починає відлік від наукової праці Л. Річардсона (1919 р.) «Математична психологія війни». Особливою популярністю користується математична модель Т. Сааті щодо можливості ядерної війни. В його моделі визначається співвідношення ракет, яке із великою ймовірністю не призведе до війни. Визначається оптимальна стратегія для сторони, що нападає: завдати по супротивнику рішучого тотального удару, або удару контрольованого<sup>4</sup>.

На основі прикладних розробок В. Короленка, В. Синявського та М. Гочієва<sup>5</sup>, на стратегічному рівні прийняття рішень найбільшого поширення набули диференціальні рівняння Ф. Ланчестера<sup>6</sup>, які моделюють динаміку зміни втрат кожної із ворогуючих сторін в залежності від параметрів бойової ефективності зброї та інтенсивності введення резервів.

Альтернативою диференціальних рівнянь, які моделюють динаміку системи, є нечіткі когнітивні карти (НКК), що набули широкого поширення після виходу робіт ряду зарубіжних вчених<sup>7</sup>. Нечіткі когнітивні карти (fuzzy cognitive maps) використовуються для моделювання причинних взаємозв'язків, які виявлені між концептами деякої області. Слід також використати досвід застосування НКК як засобу емпіричного моделювання надійності, безпеки та ризику в людино-машинних системах, що описано в наукових працях О. Ротштейна, Д. Кательникова, А. Кашканова, Л. Пустильник, Б. Поліна<sup>8</sup>.

Отже, нами передбачається, що Україна веде справедливу, визвольну війну, яка повинна закінчитись перемогою України, з огляду на неспівмірність військового, економічного й людського ресурсів між Україною та РФ. Тому при виборі безлічі концептів нами пропонується враховувати фактори, пов'язані з різними країнами, які прискорюють чи гальмують перемогу України (табл. 1).

<sup>1</sup> Arreguin-Toft, I. (2001). How the Weak Win Wars. *International security*, 26 (1), 98-102.

<sup>2</sup> Вентцель, Е. (1972). *Исследование операций*. Москва: Советское радио.

<sup>3</sup> Ключев, К. (2016). Застосування математичного моделювання в дослідження політичних конфліктів. *Політикус*, 2, 81.

<sup>4</sup> Саати, Т. (1977). *Математические модели конфликтных ситуаций*. Москва: Советское радио.

<sup>5</sup> Короленко, В., Синявский, В., Гочиев, Н. (2015). Моделирование боевых действий как основной инструмент принятия обоснованных решений. *Наука и военная безопасность: научно-теоретическое приложение к журналу «Армия»: печатный орган Министерства обороны Республики Беларусь и ГУ «Научно-исследовательский институт Вооруженных Сил Республики Беларусь»*, 1, 26-32.

<sup>6</sup> Lanchester, F. (1916). *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*. London: Constable and Co, Ltd.

<sup>7</sup> Roberts, F. (1982). *Discrete Mathematical Models with Application to Social Biological and Environmental Problems*. Prentice-Hall, New Jersey; Papageorgiu, E., Stylios, C., Groumpos, P. (2004). Modeling Complex Systems using Fuzzy Cognitive Maps. *IEEE Transaction on Systems, Man and Cybernetics: Systems and Humans*, 34 (1), 155-162;

Mazzuto, G., Ciarapica, E., Stylios, C., Georgopoulos, V. (2018). Fuzzy Cognitive Map designing through large database and experts' knowledge balancing. *IEEE International Conference on Fuzzy Systems (FUZZ-IEEE)*, 1-6;

Kosko, B. (1986). Fuzzy cognitive maps. *International Journal of Man-Machine Studies*, 24, 65-75; Kosko, B. (1992). *Neural Networks and Fuzzy Systems. Englewood Cliffs*. New York: Prentice-Hall.

<sup>8</sup> Rotshtein, A. (2019). Risk Analysis: Fuzzy Cognitive Map vs Fault Tree. *Journal of Computer and Systems Sciences International*, 58(2), 200-211; Rotshtein, A., Katelnikov, D., Kashkanov, A. (2019). A Fuzzy Cognitive Approach to Ranking of Factors Affecting the Reliability of Man-Machine Systems. *Cybernetics and Systems Analysis*, 55(1), 90-98; Rotshtein, A., Katelnikov, D. (2021). Fuzzy Cognitive Map vs Regression. *Cybernetics and Systems Analysis*, 57(1), 605-616; Rotshtein, A., Katelnikov, D., Pustyl'nik, L., Polin, B. (2022). Reliability analysis of man-machine systems using fuzzy cognitive mapping with genetic tuning. *Risk Analysis*, 1-19.

**Фактори, які впливають на перемогу України**

	Фактори, що впливають на перемогу України (закінчення війни)	
	Позитивно впливають	Негативно впливають
Україна	<ul style="list-style-type: none"> <li>• перемоги ЗСУ</li> <li>• чисельність армії</li> <li>• рівень підготовки воєнних кадрів</li> <li>• мотивованість армії</li> <li>• освоєння нової техніки</li> <li>• захоплення трофейної техніки</li> <li>• підтримка населення</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поразки ЗСУ</li> <li>• поразка інфраструктури</li> <li>• економічні втрати</li> <li>• загибель мирного населення</li> </ul>
Росія	<ul style="list-style-type: none"> <li>• поразки армії РФ</li> <li>• дезертирство, здача в полон</li> <li>• поразка центрів прийняття рішень та логістичних центрів на окупованих територіях та в РФ</li> <li>• невдоволення населення</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• перемоги армії РФ</li> <li>• чисельність армії РФ</li> <li>• рівень підготовки воєнних кадрів РФ</li> <li>• мотивованість армії РФ</li> <li>• наявність озброєння (наступального та оборонного)</li> <li>• підтримка еліти РФ</li> </ul>
Білорусь		<ul style="list-style-type: none"> <li>• постачання озброєння</li> <li>• надання РФ власної території й повітряного простору</li> <li>• політична підтримка</li> </ul>
США	<ul style="list-style-type: none"> <li>• постачання озброєння (наступального та оборонного)</li> <li>• санкції проти РФ</li> <li>• виділення коштів</li> <li>• політична підтримка</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• опозиція підтримки України</li> </ul>
Європа	<ul style="list-style-type: none"> <li>• постачання озброєння (наступального та оборонного)</li> <li>• санкції проти РФ</li> <li>• виділення коштів</li> <li>• політична підтримка</li> <li>• підтримка біженців</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• опозиція підтримки України</li> <li>• залежність від російських ресурсів</li> </ul>
Китай	<ul style="list-style-type: none"> <li>• економічна підтримка</li> </ul>	
Іран		<ul style="list-style-type: none"> <li>• постачання дронів і ракет Російській Федерації</li> </ul>
Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> <li>• постачання дронів</li> </ul>	

*Джерело: розроблено авторами*

Слід зауважити, що універсального способу визначення факторів не існує, а в нашому випадку єдиним джерелом інформації за критеріями є експертна позиція авторів статті, виражена природною мовою, заснована на певному уявленні щодо ситуації, знанні, досвіді та інтуїції дослідників. Це дещо йде у розріз із принципом моделювання Ф. Ланчастера:

–рівняння Ф. Ланчастера не пристосовані до роботи із експертною думкою, яку ми беремо за джерело інформації в даній статті для моделювання в умовах невизначеності;

–параметри бойової ефективності, що входять до рівнянь, спираються на статистичні дані, які отримати важко, і достовірність яких може бути сумнівною;

– фактори (технічні, політичні, економічні тощо), що впливають на динаміку втрат, фактично не входять до рівнянь Ф. Ланчестера. Це не дозволяє варіювати такими факторами як керованими змінними в моделях різних сценаріїв розвитку бойових дій.

Для можливого прогнозування розвитку воєнного конфлікту між РФ і Україною складемо нечітку когнітивну карту (НКК) напруженості між ними. Підставою для її складання є математична теорія нечітких множин і нечітка логіка як узагальнення класичної теорії множин і формальної логіки. Відповідно до Б. Козко<sup>1</sup>, НКК — це орієнтований граф, дуги якого зважені нечіткими термами. Вершини графа, що названі концептами, відповідають змінним, які враховуються в моделі, а ваги дуг відображають сили впливів змінні — причин на змінні — наслідки. Термін «когнітивний» підкреслює, що вихідними даними для моделювання є суб'єктивна інформація про сили впливів, які описуються словами «підвищується» або «знижується». Термін «нечіткі» говорить про те, що НКК використовує різні рівні «підвищення» та «зниження». Ці рівні задаються числами з інтервалів  $[0, 1]$  і  $[-1, 0]$ , яким відповідають терми *низький, середній, високий та інші* з теорії нечітких множин<sup>2</sup>.

При цьому математична теорія нечітких множин дозволяє описувати нечіткі поняття та знання, оперуючи цими знаннями, і робити нечіткі висновки. У нечіткій логіці, на відміну від класичної, замість величин «істина» та «брехня» використовується величина ступеня істинності, що приймають будь-які значення з нескінченної множини від 0 до 1 включно.

Основним поняттям, яким ми оперуватимемо у цій статті є поняття «ранжування» (англ. «ganging», «ranging», «rating»), що означає розміщення величин у порядку за рівнем важливості, значимості. У нашому випадку — це складання певних факторів конфлікту в напрямку зниження здатності перемоги України у воєнному конфлікті. Ранжування запропонованих чинників розглядається авторами як завдання багатокритерійного аналізу за умов невизначеності. В якості прикладу можна навести дослідження В. Корнієнка та О. Ротштейна, щодо проблеми альтернативно-можливого вибору політичних партій у період виборчих перегонів<sup>3</sup>.

З метою вирішення завдання в цій статті, ми скористаємося теорією прийняття рішень у нечіткому середовищі (Bellman та Zadeh, 1970) та ідеєю нечіткої перфектності, запропонованою в наукових працях А. Ротштейна<sup>4</sup>. Методика використання НКК полягає в наступному:

**Концепти.** Нехай  $C = \{C_1, C_2, \dots, C_n\}$  — відома множина концептів, тобто змінних, які використовуються у моделі динамічної системи. У цій роботі концепт  $C_i$  оцінюється числом  $x_i \in [\underline{x}_i, \bar{x}_i]$ , яке визначається експертом, де  $\underline{x}_i$  ( $\bar{x}_i$ ) нижня (верхня) межа інтервалу допустимих значень концепту  $C_i$ .

**Зв'язки між концептами.** Вага  $w_{ij}$ ; дуги, що з'єднує концепти  $C_i$  і  $C_j$ , вказує на силу впливу  $C_i$  на  $C_j$ :

- $w_{ij} > 0$  (позитивний вплив  $C_i$  на  $C_j$ ), якщо підвищення (зниження) величини  $x_i$  призводить до підвищення (зниження) величини  $x_j$ ;
- $w_{ij} < 0$  (негативний вплив  $C_i$  на  $C_j$ ), якщо підвищення (зниження) величини  $x_i$  призводить до зниження (підвищення) величини  $x_j$ ;
- $w_{ij} = 0$  (відсутність впливу  $C_i$  на  $C_j$ ), якщо значення  $x_j$  не залежить від значення  $x_i$ .

<sup>1</sup> Kosko, B. (1986). Fuzzy cognitive maps. *International Journal of Man-Machine Studies*, 24, 65-75.

<sup>2</sup> Заде, Л. (1976). *Понятие лингвистической переменной и ее применение к принятию приближенных решений*. Москва: Мир.

<sup>3</sup> Корнієнко, В., Ротштейн, О. (2021). Ранжування політичних партій України методом нечіткої перфектності. *Часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 30, 13-30.

<sup>4</sup> Ротштейн, А. (2009). Нечеткий многокритериальный выбор альтернатив: метод наилучшего случая. *Известия РАН. Теория и системы управления*, 3, 51-55; Ротштейн, А. (2011). Нечетко-алгоритмический анализ надежности сложных систем. *Кибернетика и системный анализ*, 47(6), 102-115; Ротштейн, А. (2017). Ранжирование элементов системы на основе нечеткого отношения влияния и транзитивного замыкания. *Кибернетика и системный анализ*, 53(1), 68-78.

Силу впливу ( $w_{ij}$ ) будемо оцінювати експертно за допомогою лінгвістичних термів та шкали термометра (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка сили впливу

Шкала Термометра	Лінгвістичні оцінки	Числові значення
	Позитивна максимальна	1
	Позитивна вище за середнє	0.75
	Позитивна середня	0.5
	Позитивна нижче середнього	0.25
	Відсутнє	0
	Негативна нижче середнього	-0.25
	Негативна середня	-0.5
	Негативна вище середнього	-0.75
	Негативна максимальна	-1

Джерело: розроблено авторами

Якщо враховуються думки кількох експертів, то величина  $w_{ij}$  оцінюється як зважене середнє оцінок кожного з експертів.

**Рекурентне співвідношення.** Рекурентним (лат., «той, що повертається») співвідношенням називається формула виду  $a_{n+1}=F(a_n, a_{n-1}, \dots, a_{n-k+1})$ , де  $F$  деяка функція від  $k$  аргументів, яка дозволяє обчислити наступні члени числової послідовності через значення попередніх членів. Рекурентне співвідношення однозначно визначає послідовність  $a_n$ , якщо вказано  $k$  перших членів послідовності.

Для опису коливального процесу у НКК використовуються такі поняття:

- $(n \times n)$  – матриця сил впливів концептів  $C_i$  один на одного, у якій діагональні елементи дорівнюють нулю, тобто.

$$W_0 = \begin{bmatrix} 0 & w_{12} & \dots & w_{1n} \\ w_{21} & 0 & \dots & w_{2n} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ w_{n1} & w_{n2} & \dots & 0 \end{bmatrix} \quad (1)$$

- Початковий стан НКК, що визначається вектором

$$X^0 = [x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0], \quad (2)$$

елементи якого дорівнюють значенням концептів на кроці  $k = 0$ .

- *Стационарний стан* НКК, що визначається вектором

$$\mathbf{X}^l = [x_1^l, x_2^l, \dots, x_n^l] \quad (3)$$

на такому кроці  $l$ , коли в результаті взаємодії між концептами НКК входить у сталий режим, в якому елементи вектора (3) припиняють змінюватись.

Динаміка покрокової зміни значень концептів визначається співвідношенням

$$x_i^{k+1} = x_i^k + \sum_{j=1}^n (x_j^k - x_j^{k-1}) w_{ji},$$

яке можна записати в матричній формі [8]:

$$\mathbf{X}^{k+1} = \mathbf{X}^k \oplus (\mathbf{X}^k \ominus \mathbf{X}^{k-1}) \mathbf{W}_0, \quad \mathbf{X}^1 = \mathbf{X}^0 \oplus \mathbf{X}^0 \mathbf{W}_0, \quad (4)$$

де « $\oplus$ » та « $\ominus$ » операції поелементного складання та віднімання векторів, які виконуються за схемою:

$$[a, b] \oplus [c, d] = [a + c, b + d],$$

$$[a, b] \ominus [c, d] = [a - c, b - d].$$

**Прогноз значення вихідної змінної.** Розглянемо систему «входи – вихід», в якій концепт  $C_n$  – це вихідна змінна, а інші концепти  $C_1, C_2, \dots, C_{n-1}$  – це вхідні змінні, що впливають один на одного. Тоді прогноз значення вихідної змінної виконується за наступним алгоритмом:

*Крок 1.* Встановити початковий стан НКК (2) вектором

$$\mathbf{X}^0 = [x_1^0, x_2^0, \dots, x_{n-1}^0, x_n^0 = 0], x_i \in [\underline{x}_i, \overline{x}_i]. \quad (5)$$

*Крок 2.* Користуючись рекурентним співвідношенням (4), обчислити вектор (3) значень концептів у стаціонарному (сталому) стані.

*Крок 3.* В отриманому векторі (3) зафіксувати значення  $x_n^l$  та вважати його прогнозом  $\widehat{x}_n$  виходу, що відповідає заданому вхідному вектору (5).

**Ранжування концептів.** Ранги концептів – входів характеризують їх важливість у сенсі впливу на концепт – вихід. Методика ранжування концептів НКК запропонована у [7]. Індекс важливості вхідного концепту  $C_j$  відповідає величині  $x_n^l = \widehat{x}_n$ , отриманої для вектора (5), в якому значення концепту  $C_j$  задано на верхньому рівні, а інші концепти – входи задані на нижніх рівнях.

Аналогічно обчислюються індекси спільного впливу кількох вхідних концептів.

**Результати моделювання.** Граф НКК, що пропонується для моделювання конфлікту, показано на рис. 1.

Концепти, яким відповідають вершини графа на рис.1, представлені у табл. 3 з інтервалами можливих значень змінних.

Вочевидь, що список цих концептів не слід вважати вичерпним. В даному разі він обмежений нашим розумінням ситуації, що склалася. Одночасно вони є важливими конструктивними параметрами нечіткої когнітивної карти, які є основою для аналізу в нашій статті. Побудова докладної ієрархії факторів, що впливають на рівень воєнного протистояння між РФ та Україною, є самостійною науковою проблемою, яка в цій роботі не розглядається. Список концептів обрано із урахуванням ключових слів, які використовувались в репортажах провідних експертів-політологів в період конфлікту. Разом із тим, із таблиці 2 видно, що інтервал оцінки концепту  $C_7$  відрізняється від інтервалів оцінки концептів  $C_1, C_2, \dots, C_6$ . Це зумовлено такими міркуваннями.

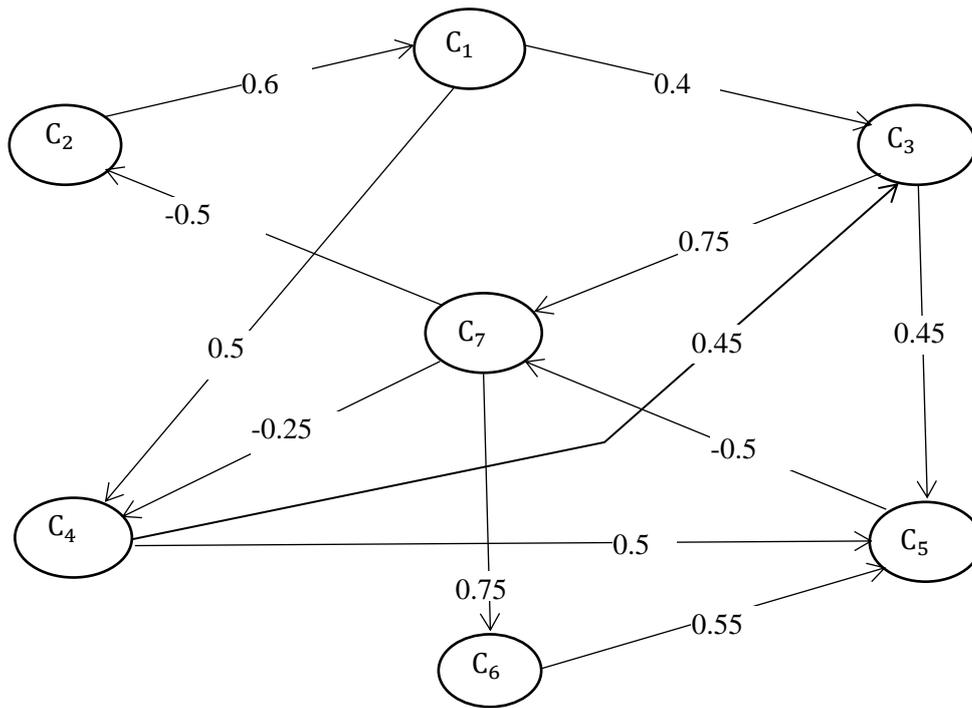


Рис. 1. НКК воєнного конфлікту

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 3

### Концепти в моделі конфлікту

Концепт	Зміст	Інтервал для оцінки
C <sub>1</sub>	Опір української армії	[0, 50]
C <sub>2</sub>	Підтримка української армії зброєю	[0, 50]
C <sub>3</sub>	Втрати російської армії	[0, 50]
C <sub>4</sub>	Економічні санкції на РФ	[0, 50]
C <sub>5</sub>	Опозиція російській владі	[0, 50]
C <sub>6</sub>	Інстинкт самозбереження російської влади	[0, 50]
C <sub>7</sub>	Загроза ядерного удару із боку РФ	[-25, 25]

Після повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року Росія посилила використання терору як методу війни. Це терор через катування, вбивства, звалтування, насильницьке переміщення місцевого населення на окупованих територіях, який до того ж має ознаки геноциду. Це бомбування об'єктів критичної інфраструктури по всій території України.

Але особливе місце посідає концепт загрози ядерного удару із боку РФ по території України, ядерний шантаж усього світу, в тому числі із використанням Запорізької АЕС<sup>1</sup>. Ми вважаємо, що наявність ядерної зброї у РФ визначає постійний, тобто сталий рівень ризику її застосування (0), який може максимально зменшуватися до (-25), або максимально збільшуватися до (+25). Якісні фактори, які необхідно враховувати при експертній оцінці рівня кожного з концептів, а також сили їхнього впливу, зведені в табл. 4.

<sup>1</sup> Центр контент-аналізу (2022). *Налякати українців можуть тільки українці*  
 <<https://ukrcontent.com/reports/zatoplennya-kieva-yak-rozganyali-starij-mif-novimi-metodami.html>>  
 (2022, жовтень, 01).

## Фактори, що враховуються в експертній оцінці рівня концептів

Концепт	Фактори
$C_1$	<ul style="list-style-type: none"> <li>мотивація та бойовий дух української армії</li> <li>воєнна активність</li> <li>звільнення окупованих територій</li> </ul>
$C_2$	<ul style="list-style-type: none"> <li>своєчасне постачання зброї: танки, літаки, засоби ППО, артилерія та ін.</li> <li>допомога у підготовці особового складу</li> </ul>
$C_3$	<ul style="list-style-type: none"> <li>нездатність захопити Київ</li> <li>надмірна кількість загиблих воєнних</li> <li>втрати воєнної техніки</li> </ul>
$C_4$	<ul style="list-style-type: none"> <li>заборона на експорт нафти та газу</li> <li>санкції в галузі електроніки</li> <li>індивідуальні санкції проти олігархів</li> <li>вихід західних компаній з російського ринку</li> <li>обвал російської економіки</li> </ul>
$C_5$	<ul style="list-style-type: none"> <li>антивоєнні настрої у суспільстві</li> <li>небажання брати участь у мобілізації</li> <li>зниження мотивації у російській армії</li> <li>зниження рейтингу Путіна</li> </ul>
$C_6$	<ul style="list-style-type: none"> <li>острах наслідків ядерного удару</li> <li>небажання виконувати накази керівництва</li> <li>загрози США ліквідувати Путіна після ядерної атаки</li> </ul>
$C_7$	<ul style="list-style-type: none"> <li>заява Путіна по російському телебаченню «Навіщо нам такий світ, якщо там не буде Росії?»</li> <li>погрози по російському телебаченню «перетворити весь світ на радіоактивний попіл»</li> <li>бажання «яструбів» у російській політиці помститися ядерною атакою за невдачі на фронті</li> </ul>

Граф НКК показано на рис. 1. Ваги дуг графа, що відображують сили впливів концептів, вибрано експертно з використанням табл. 3.

Матриця (6) сил впливів має вигляд:

$$W_0 = \begin{matrix} & C_1 & C_2 & C_3 & C_4 & C_5 & C_6 & C_7 \\ \begin{matrix} C_1 \\ C_2 \\ C_3 \\ C_4 \\ C_5 \\ C_6 \\ C_7 \end{matrix} & \begin{vmatrix} 0 & 0 & 0.4 & 0.5 & 0 & 0 & 0 \\ 0.6 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0.45 & 0 & 0.75 \\ 0 & 0 & 0.45 & 0 & 0.5 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & -0.5 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0.55 & 0 & 0 \\ 0 & -0.5 & 0 & -0.25 & 0 & 0.75 & 0 \end{vmatrix} & \end{matrix} \quad (6)$$

Для експертної оцінки змінних, що відповідають концептам із табл. 2, будемо використовувати шкали, представлені в таблицях 5 і 6.

Таблиця 5

Оцінка рівня концептів  $C_1, C_2, \dots, C_6$ 

Шкала	Лінгвістичні оцінки	Числа
	Високий	50
	Вище середнього	37.5
	Середній	25
	Нижче середнього	12.5
	Низький	0

Таблиця 6

Оцінка рівня концепту  $C_7$ 

Шкала	Лінгвістичні оцінки	Числа
	Максимальний	25
	Підвищений	12.5
	Стабільний	0
	Знижений	-12.5
	Мінімальний	-25

Матриця 6 спільно із рекурентним співвідношенням дозволяє спостерігати покрокову зміну значень концептів із табл. 1 для заданого початкового вектора (2).

У прикладі на рис. 2 при початковому стані НКК

$$X_0 = [40 \ 25 \ 15 \ 20 \ 10 \ 5 \ 0]$$

отримуємо стаціонарний стан, який визначається вектором

$$X_t = [52 \ 20 \ 55 \ 43 \ 63 \ 12 \ 10].$$

У цьому векторі значення  $\hat{x}_7 = 10$  може інтерпретуватися як деяке підвищення ризику ядерної загрози.

Застосування рекурентного співвідношення (4) може призводити до того, що накопичені значення концептів у стаціонарному стані виходять за інтервали допустимих значень. Оскільки це не впливає на якісний характер висновків, то процедура нормування у цій статті не використовується.

Тепер проранжуємо **фактори, які впливають на ядерну загрозу**. Індекси важливості концептів  $C_1, C_2, \dots, C_6$  за рівнем їхнього впливу на концепт  $C_7$  збігаються зі значеннями  $\hat{x}_7$ , які вираховуються за допомогою алгоритму з розділу 1.5 при наступних початкових векторах (6):

$$X_0 = [50, 0, 0, 0, 0, 0, 0] \text{ — для впливу концепту } C_1,$$

$$X_0 = [0, 50, 0, 0, 0, 0, 0] \text{ — для впливу концепту } C_2,$$

...

$$X_0 = [0, 0, 0, 0, 0, 50, 0] \text{ — для впливу концепту } C_6.$$

Отримані значення  $\hat{x}_7$  подано на рис. 3 у вигляді діаграми, яка показує відносну важливість факторів ( $C_1, C_2, \dots, C_6$ ), що впливають на рівень ядерної загрози ( $C_7$ ). З рис. 5 видно, що найбільше підвищення ядерної загрози пов'язане із втратами російської армії ( $C_3$ ), а найбільше зниження цієї загрози викликають опозиція російської влади ( $C_5$ ) та інстинкт її самозбереження ( $C_6$ ).

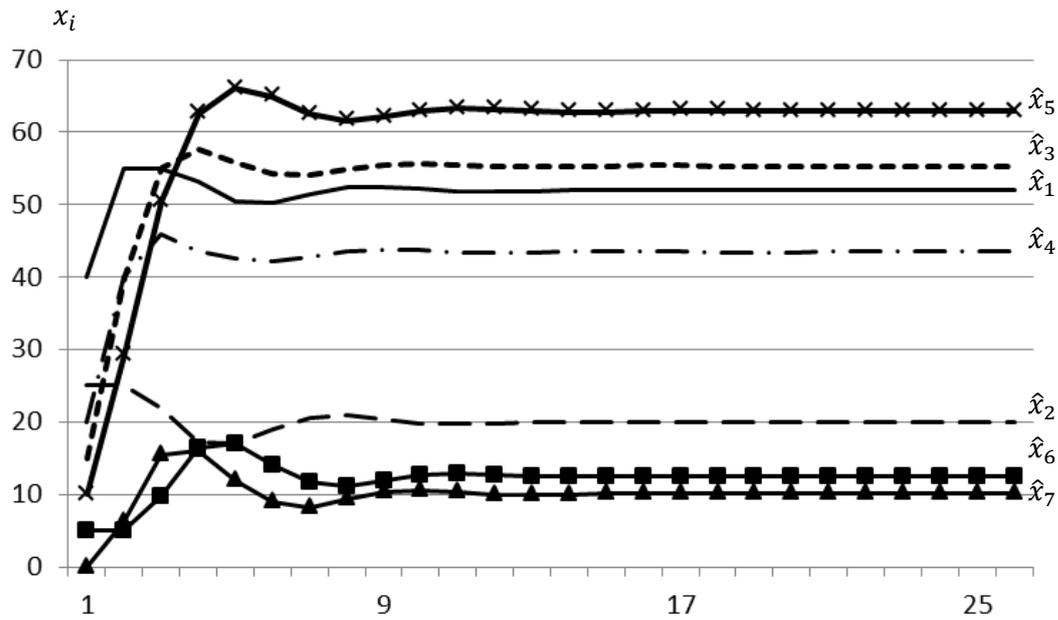


Рис. 2. Приклад динаміки зміни значень концептів для початкового вектора  $X^0 = [40, 25, 15, 20, 10, 5, 0]$

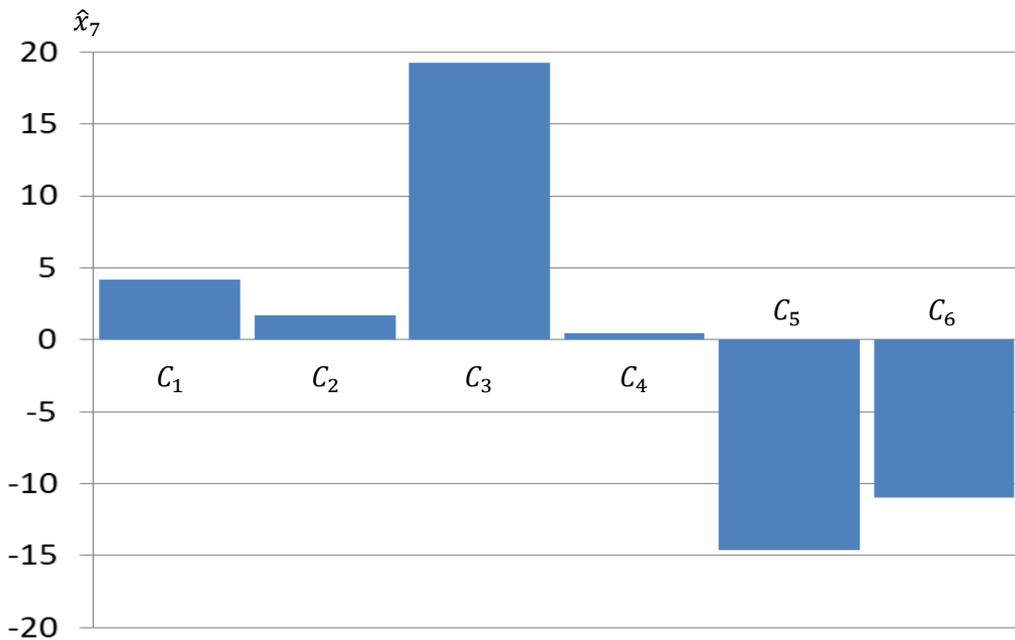


Рис. 3. Діаграма парних впливів на концепт  $C_7$

Для оцінки парних впливів факторів на концепт  $C_7$  використовувалися початкові вектори типу:

$X_0 = [50, 50, 0, 0, 0, 0, 0]$  – для сумісного впливу концептів  $C_1$  и  $C_2$ ,

$X_0 = [50, 0, 50, 0, 0, 0, 0]$  – для сумісного впливу концептів  $C_1$  и  $C_3$ ,

...

$X_0 = [0, 0, 0, 0, 50, 50, 0]$  – для сумісного впливу концептів  $C_5$  и  $C_6$ .

Діаграма найбільш важливих парних впливів представлена на рис. 4.

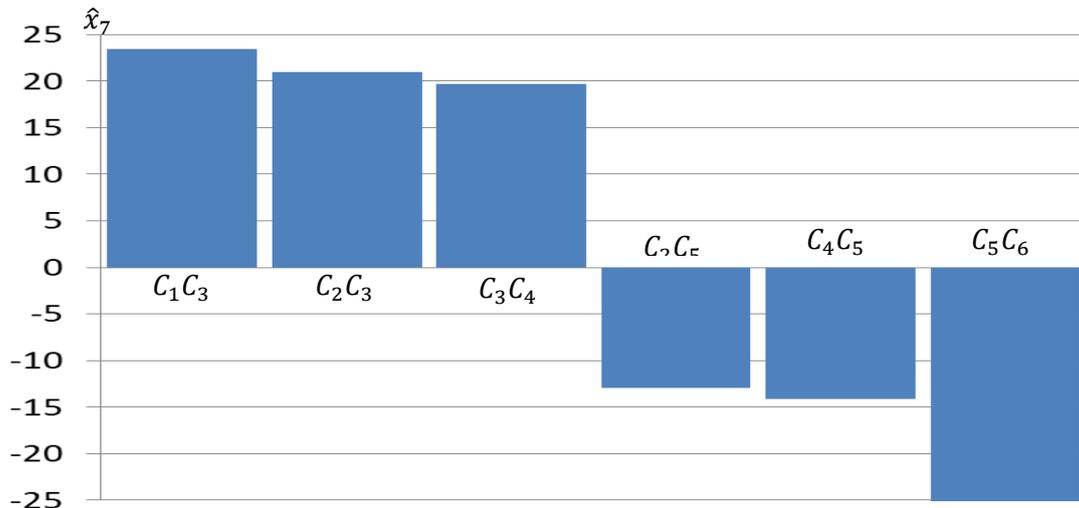


Рис. 4. Діаграма парних впливів на концепт  $C_7$

Тепер проранжуємо *фактори, які впливають на втрати російської армії*. Оскільки основним фактором, що впливає на рівень ядерної загрози, є втрати російської армії ( $C_3$ ), то виникає інтерес до ранжування факторів, що впливають на концепт  $C_3$ . Індокси важливості концептів  $C_1, C_2, C_4, \dots, C_7$  за ступенем їхнього впливу на концепт  $C_3$  збігаються зі стаціонарними значеннями  $\hat{x}_3$ , які обчислюються при наступних початкових векторах:

$$X_0 = [50, 0, 0, 0, 0, 0, 0] \text{ — для впливу концепту } C_1,$$

$$X_0 = [0, 50, 0, 0, 0, 0, 0] \text{ — для впливу концепту } C_2,$$

$$X_0 = [0, 0, 0, 50, 0, 0, 0] \text{ — для впливу концепту } C_4,$$

...

$$X_0 = [0, 0, 0, 0, 0, 0, 50] \text{ — для впливу концепту } C_7.$$

Отримані значення  $\hat{x}_3$  показано на рис. 5 у вигляді діаграми важливості впливу факторів  $C_1, C_2, C_4, \dots, C_7$  на втрати російської армії ( $C_3$ ). З рис. 5 видно, що найбільше підвищення російських втрат пов'язане з українським опором ( $C_1$ ) та економічними санкціями ( $C_4$ ), а найбільше зниження втрат російської армії викликає ядерна загроза ( $C_7$ ).

Вибір концепту  $C_3$  (втрати російської армії) ми обґрунтуємо такими обставинами:

1. З практичної точки зору, як відомо, у Росії відсутнє поняття «допустима норма людських втрат» (ця «жуківська» концепція наступу із використанням «гарматного м'яса» у 2-й Світовій війні традиційно має місце і сьогодні). Але така тактика не є ефективною з огляду не лише на воєнну майстерність воїнів ЗСУ, але й на високу технологічність сучасної зброї. Тому впливає така логіка: *зростання втрат – неможливість досягнення мети звичайною (конвенційною) зброєю – бажання застосувати ядерну зброю*. Цей останній фактор одночасно вказує на асиметрію воєнного конфлікту через те, що застосування ядерної зброї є неконвенційним. «Симетрична» відповідь також неможлива і з боку України через те, що за підсумками Будапештського меморандуму 1994 р. вона добровільно відмовилася від свого ядерного арсеналу, який на той момент був третім за потужністю у світі (176 міжконтинентальних балістичних і понад 2,5 тис. тактичних ракет).

2. З теоретичної точки зору втрати особового складу кожної з протиборчих сторін є основними змінними в рівняннях Ланчестера, які лежать в основі прийняття рішень на стратегічному рівні планування військових операцій<sup>1</sup>. Тому концепт  $C_3$  (втрати російської армії) є своєрідним «перехідним містком» між новим апаратом моделювання, яким є нечіткі когнітивні карти, та класичними моделями динаміки воєнних дій, якими є рівняння Ланчестера.

<sup>1</sup> Короленко, В., Синявский, В., Гочиев, Н. (2015). Моделирование боевых действий как основной инструмент принятия обоснованных решений. *Наука и военная безопасность: научно-теоретическое приложение к журналу «Армия»: печатный орган Министерства обороны Республики Беларусь и ГУ «Научно-исследовательский институт Вооруженных Сил Республики Беларусь»*, 1, 26-32.

З рисунка 5 видно, що найбільше підвищення ядерної загрози пов'язане зі спільним впливом українського опору ( $C_1$ ) та російських втрат ( $C_3$ ), а найбільше зниження цієї загрози викликають російська опозиція ( $C_5$ ) та інстинкт самозбереження російської влади ( $C_6$ ).

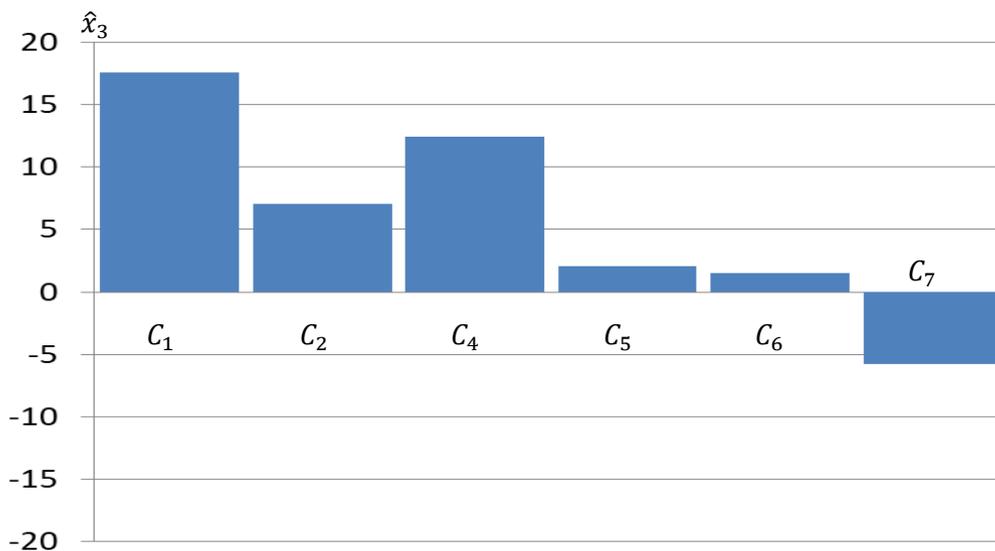


Рис. 5. Діаграма парних впливів на концепт  $C_3$

Аналогічно отримано діаграму парних впливів факторів на концепт ( $C_3$ ), яка показана на рис. 6.

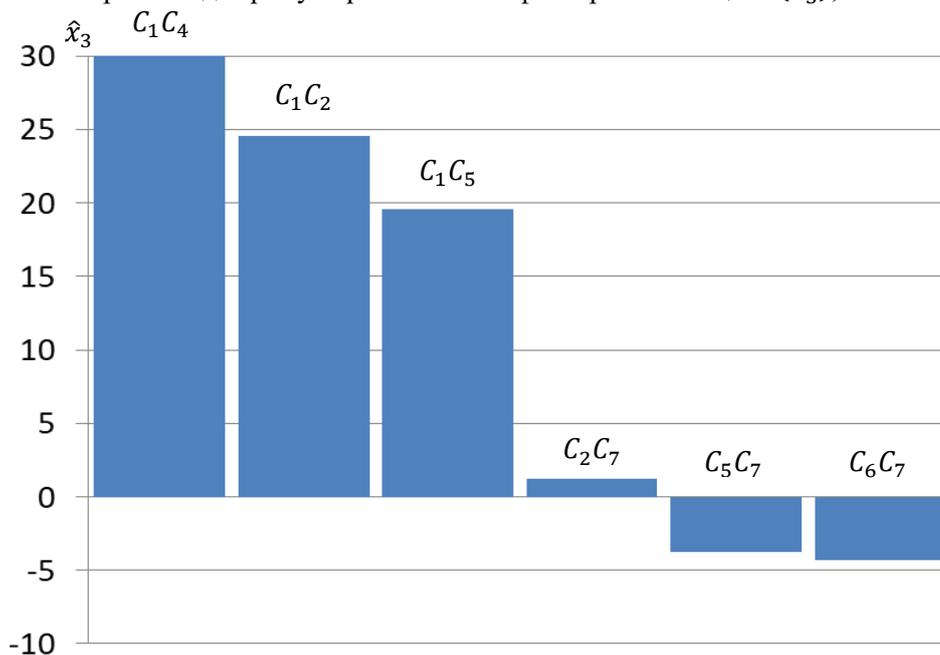


Рис. 6. Діаграма парних впливів на концепт  $C_3$

Отже, нечіткі когнітивні карти (НКК) є аналогом диференційних рівнянь, які традиційно використовуються для моделювання динаміки втрат у воєнних конфліктах. Перевага НКК у порівнянні з диференційними рівняннями полягає у можливості використання експертної інформації для безпосереднього обліку взаємопов'язаних факторів (воєнно-технічних, економічних, політичних тощо), що впливають на динаміку втрат та рівень ядерної загрози.

#### Висновки

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-українських відносин, який з повною підставою можна назвати «асиметричною війною»

із всіма її характерними ознаками: значною нерівністю економічних і воєнно-технічних можливостей ворогуючих сторін, відсутністю чітко позначеної лінії фронту, активними діями на території ворога – знищенням як ключових воєнних об'єктів, так і критичної невійськової інфраструктури тощо.

Російсько-український воєнний конфлікт є актуальним об'єктом моделювання засобами дослідження операцій та системного аналізу. Тому в даній статті авторами запропоновано модель розвитку російсько-українського конфлікту у вигляді нечіткої когнітивної карти (НКК) із урахуванням факторів, пов'язаних з Україною, Росією та країнами, що підтримують Україну.

Війна Росії проти України розглядається як динамічна система, змінними якої є фактори, що впливають на втрати російської армії та загрозу застосування ядерної зброї. Тому найважливішим аспектом моделювання в статті виділено саме *загрозу застосування ядерної зброї*, яка пов'язана із потенційними можливостями однієї зі сторін конфлікту.

Іншими факторами, що впливають на втрати російської армії та загрозу ядерного удару, обрано: опір української армії, підтримка України зброєю, економічні санкції проти Росії, опозиція російській владі та інстинкт її самозбереження. Сили впливу факторів один на одного та на можливість застосування ядерної зброї оцінюються експертно за допомогою нечітких термів, яким відповідають цифрові величини. Отримана НКК використовується для сценарного моделювання конфлікту за схемою «що буде, коли» та ранжування факторів за ступенем їхнього впливу на рівень ядерної загрози.

За допомогою НКК отримані індекси важливості факторів за рівнем їхнього впливу на підвищення – зниження рівня ядерної небезпеки й втрат російської армії.

Автори вважають, що використання математичного моделювання в політології робить необхідним осмислення цього методу пізнання об'єктивних закономірностей функціонування та розвитку суспільства, що надає можливість осмислювати сутність міждисциплінарних досліджень актуальних соціально політичних проблем. В той же час системний підхід потребує розглядати можливу сукупність військових та невійськових сил і засобів для протидії загрозам воєнного характеру як складну систему.

Перспективним напрямом подальших досліджень слід вважати розширення запропонованої НКК на основі детальної класифікації факторів, що впливають на розвиток російсько-українського конфлікту. НКК, що відображає типові елементи, властивості та відносини всіх учасників конфлікту, можна розглядати як деяку схему – аналог традиційних інженерних схем: структурних, функціональних, електричних та інших. Таким чином з'являється можливість перенесення відомих інженерних методик у порівняно нову для прикладної математики політологічну царину – моделювання воєнно-політичних об'єктів.

## References:

1. Arreguin-Toft, I. (2001). How the Weak Win Wars. *International security*, 26 (1), 98-102.
2. Gross, M. (2010). *Moral dilemmas of modern war: Torture, assassination, and blackmail in an age of asymmetric conflict*. Cambridge: Cambridge University press.
3. Kosko, B. (1986). Fuzzy cognitive maps. *International Journal of Man-Machine Studies*, 24, 65-75.
4. Kosko, B. (1992). *Neural Networks and Fuzzy Systems*. Englewood Cliffs. New York: Prentice-Hall.
5. Lanchester, F. (1916). *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*. London: Constable and Co, Ltd.
6. Mack, A. (1975). Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27(2).
7. Mazzuto, G., Ciarapica, E., Stylios, C., Georgopoulos, V. (2018). Fuzzy Cognitive Map designing through large database and experts' knowledge balancing. *IEEE International Conference on Fuzzy Systems (FUZZ-IEEE)*, 1-6.
8. Mearsheimer, J. (1993). Case for Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, 72(3), 53.
9. Papageorgiu, E., Stylios, C., Groumpos, P. (2004). Modeling Complex Systems using Fuzzy Cognitive Maps. *IEEE Transaction on Systems, Man and Cybernetics: Systems and Humans*, 34 (1), 155-162.
10. Roberts, F. (1982). *Discrete Mathematical Models with Application to Social Biological and Environmental Problems*. Prentice-Hall, New Jersey.
11. Rotshtein, A. (2019). Risk Analysis: Fuzzy Cognitive Map vs Fault Tree. *Journal of Computer and Systems Sciences International*, 58(2), 200-211.
12. Rotshtein, A., Katelnikov, D. (2021). Fuzzy Cognitive Map vs Regression. *Cybernetics and Systems Analysis*, 57(1), 605-616.
13. Rotshtein, A., Katelnikov, D., Kashkanov, A. (2019). A Fuzzy Cognitive Approach to Ranking of Factors Affecting the Reliability of Man-Machine Systems. *Cybernetics and Systems Analysis*, 55(1), 90-98.
14. Rotshtein, A., Katelnikov, D., Pustyl'nik, L., Polin, B. (2022). Reliability analysis of man-machine systems using fuzzy cognitive mapping with genetic tuning. *Risk Analysis*, 1-19.

15. Youtube (2022). *Dudayev govoril o voyne Rossii i Ukrainy 27 let nazad* [Dudayev spoke about the war between Russia and Ukraine 27 years ago] <<https://www.youtube.com/watch?v=-QTrjkPuy0M>> (2022, November, 12). [in Russian].
16. Aron, R. (2000). *Mir i vojna mezhdru narodami* [Peace and war between peoples]. Moscow: NOTA BENE. [in Russian].
17. Wentzel, E. (1972). *Issledovaniye operatsiy* [Operations research]. Moscow: Soviet Radio. [in Russian].
18. Dolzhenko, O. (2022). Hibrydna viyna yak innovatsiynny kontsept suchasnoyi heopolityky [Hybrid war as an innovative concept of modern geopolitics]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsialno-politychnykh dystsyplin* [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 22. Political science and teaching methods of socio-political disciplines], 2022(31), 59-72. DOI: <https://doi.org/10.31392/pnsdp.v22i31.1240>. [in Ukrainian].
19. Zadeh, L. (1976). *Ponyatiye lingvisticheskoy peremennoy i yeye primeneniye k prinyatiyu priblizhennykh resheniy* [The concept of a linguistic variable and its application to making approximate decisions]. Moscow: Mir. [in Russian].
20. Ignatiev, D. (2022). *Ukrainu prevratili v peredovoy otryad NATO* [Ukraine turned into a forward detachment of NATO] <<https://proza.ru/2022/03/19/97>> (2022, November, 12). [in Russian].
21. Klyuev, K. (2016). Zastosuvannya matematychnoho modelyuvannya v doslidzhennya politychnykh konfliktiv [Application of mathematical modeling in the study of political conflicts]. *Politykus* [Politicus], 2, 81. [in Ukrainian].
22. Kornienko, V., Rotstein, O. (2021). Ranzhuvannya politychnykh partiy Ukrayiny metodom nechitkoyi perfektnosti [Ranking of political parties of Ukraine by the method of fuzzy perfection]. *Chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsialno-politychnykh dystsyplin* [Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 22. Political science and teaching methods of socio-political disciplines], 30, 13-30. [in Ukrainian].
23. Korolenko, V., Sinyavsky, V., Gochiev, N. (2015). Modelirovaniye boyevykh deystviy kak osnovnoy instrument prinyatiya obosnovannykh resheniy [Modeling of combat operations as the main tool for making informed decisions]. *Nauka i voyennaya bezopasnost: nauchno-teoreticheskoye prilozheniye k zhurnalu «Armiya»: pechatnyy organ Ministerstva oborony Respubliki Belarus i GU «Nauchno-issledovatel'skiy institut Vooruzhennykh Sil Respubliki Belarus»* [Science and military security: scientific and theoretical supplement to the magazine "Army": the press organ of the Ministry of Defense of the Republic of Belarus and the State Institution "Research Institute of the Armed Forces of the Republic of Belarus"], 1, 26-32. [in Russian].
24. Poltorakov, A. (2011). David i Goliaf: geostrategiya asimmetrichnykh voyn [David and Goliath: geostrategy of asymmetric wars]. *Hvylyia* [Wave] <<https://hvylyia.net/analytics/geopolitics/david-i-goliaf-geostrategiya-asimmetrichnykh-vojn.html>> (2022, November, 12). [in Russian].
25. Rozov, N. (1968). Matematicheskiye rukopisi Karla Marksa [Mathematical manuscripts of Karl Marx]. *UMN*, 5(143), 23, 209. [in Russian].
26. Rothstein, A. (2009). Nechetkiy mnogokriterialnyy vybor alternativ: metod naikhudshego sluchaya. Izvestiya RAN [Fuzzy multicriteria choice of alternatives: worst case method. Proceedings of the Russian Academy of Sciences]. *Teoriya i sistemy upravleniya* [Theory and control systems], 3, 51-55. [in Russian].
27. Rothstein, A. (2011). Nechetko-algoritmicheskyy analiz nadezhnosti slozhnykh system [Fuzzy-algorithmic analysis of the reliability of complex systems]. *Kibernetika i sistemnyy analiz* [Cybernetics and systems analysis], 47(6), 102-115. [in Russian].
28. Rothstein, A. (2017). Ranzhivaniye elementov sistemy na osnove nechetskogo otnosheniya vliyaniya i tranzitivnogo zamykaniya [Ranking of system elements based on fuzzy relation of influence and transitive closure]. *Kibernetika i sistemnyy analiz* [Cybernetics and systems analysis], 53(1), 68-78. [in Russian].
29. Saati, T. (1977). *Matematicheskiye modeli konfliktnykh situatsiy* [Mathematical models of conflict situations]. Moscow: Soviet Radio. [in Russian].
30. Huntington, S. (2003). *Stolknoveniye tsivilizatsiy* [Clash of Civilizations]. Moscow: AST. [in Russian].
31. Tsentr kontent-analizu [Content Analysis Center] (2022). *Nalyakaty ukraiyntsiiv mozhut tilky ukraiyntsi* [Only Ukrainians can scare Ukrainians] <<https://ukrcontent.com/reports/zatoplennya-kieva-yak-rozganyali-starij-mif-novimi-metodami.html>> (2022, October, 01). [in Ukrainian].

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.4

**Dmytro Yagunov, DSc in Political Science, PhD in Public Administration,  
MSSc in Criminal Justice**

*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2822-2268>*

*Donetsk National University named after Vasyl Stus (Vinnytsia), Ukraine*

## **IMPACT OF THE 2022 RUSSIAN MILITARY AGGRESSION ON CRIME TRENDS IN UKRAINE (ANALYSIS OF CRIME PREVENTION POLICY IN THE LIGHT OF CRIME STATISTICS FOR TEN MONTHS OF 2022)**

This paper aims to research the crime trends in Ukraine in the period of January 2013-October 2022 where a focus is made on the impact of the 2022 Russian military aggression against Ukraine on criminality and national crime prevention policy. In addition to the previous author's conclusions, this paper is focused on issues of the personal characteristics of offenders where special attention is paid to changes in the social characteristics of offenders that occurred during wartime. This paper is based on the previous author's research of crime trends in Ukraine during the period of the 2022 War (Yagunov, Dmytro (2022)). The criminal justice system of Ukraine in the wartime: impacts and challenges. *European Political and Law Discourse*, V. 9, 4, P. 33-51; Yagunov, Dmytro (2022). Crime prevention policy in Ukraine in the light of crime statistics for the period of eight months of 2022. DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.5). Having summarized the presented ideas, the author has come to the following conclusions that reflect the 2022 crime trends in Ukraine. Crime trends in war-time Ukraine seem to be a very interesting phenomenon for a researcher due to the dualistic nature of such trends. On one hand, in ten months of 2022, the same number of crimes has been committed in Ukraine as compared with the whole of 2021. Therefore, it can be more than clearly predicted that the number of crimes for the whole of 2022 would be bigger than the number of crimes that had been committed in 2021. On the other one, a traditional view of wartime society as a more criminogenic one is partly refuted by the official Ukrainian crime statistics. Even considering partial inaccuracies of official crime statistics, it is possible to define general crime trends in war-time Ukraine as those which prove that in the light of traditional views on war-time society we could have expected more crimes. Nevertheless, the crime statistics demonstrate a significant increase only in the numbers of those crimes which are directly concerned with the war (crimes against national security, war crimes, and crimes against mobilisation). In contrast, property crimes demonstrate a rapid decrease although it could have been expected that a lot of Ukrainian citizens would commit property crimes in the light of the ruin of traditional social and economic relations caused by the War. As far as drug-related crimes are concerned, the analysis of their trends gives more grounds in the favour of the argument that the 2022 War bared a real nature of drug-related criminality in Ukraine where the main idea is concerned with the fact that the illegal drug market is controlled by the police where the police use the potential drug offenders as a permanent source of illegal (corruptive) income of the policemen. Being deprived of other traditional corruptive sources of income, the police have reacted to the challenges caused by the War with a 'deeper attention' to drug offenders. A special place in the structure of Ukrainian criminality is occupied with crimes committed with the use of firearms and explosives. According to official crime statistics, only in ten months of 2022, more crimes with the use of firearms had been committed as compared with the period of 2018-2021. Such trends should be considered one of the most dangerous ones from the point of view of national security. One of the main conclusions from the research of crime trends in Ukraine for the period of ten months of 2022 is also that the 2022 War made criminality in Ukraine more rural. The ratio between crimes

committed in urban and rural areas in 2013 was 4,04. Consequently, the same ratio for the period of ten months of 2022 decreased to the point of 3,32.

**Keywords:** crime prevention policy, crime trends, crime statistics, criminology, the 2022 Russian aggression against Ukraine, the police, policing, law enforcement agencies, drug-related crimes, crimes committed with the use of firearms, minor crimes against human health.

**Introduction**

This paper aims to research the crime trends in Ukraine in the period of 2013 – 2022 where a focus is made on the impact of the 2022 Russian military aggression against Ukraine (*hereafter – the 2022 War*) on criminality in Ukraine and national crime prevention policy.

In addition to the previous author’s research and conclusions, this paper is focused on issues of the personal characteristics of offenders where special attention is paid to trends in personal and social characteristics of offenders that occurred during wartime.

This paper is based on the previous author’s papers focused on crime trends in Ukraine in the period of seven months of 2022 (*Yagunov, Dmytro (2022). Criminal justice system of Ukraine in the wartime: impacts and challenges. European Political and Law Discourse, Volume 9, Issue 4, P. 33-51*) and eight months of 2022 (*Yagunov, Dmytro (2022). Crime prevention policy in Ukraine in the light of crime statistics for the period of eight months of 2022. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки, 7. P. 28-46*).

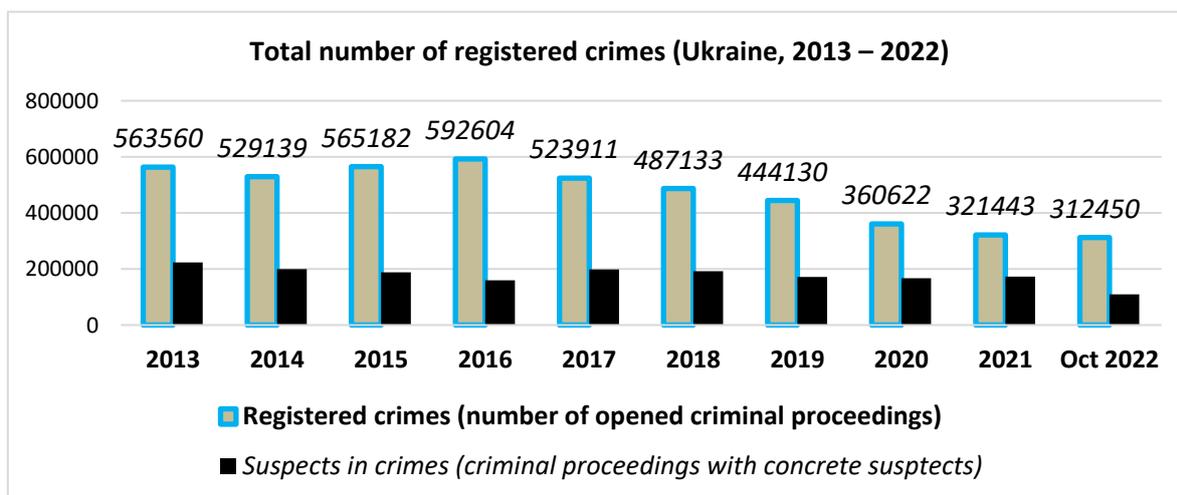
**Crime Rates**

For the period of ten months of 2022, the Ukrainian law enforcement agencies (*hereafter – LEA*) registered 312450 crimes with corresponding criminal proceedings where the above-mentioned numbers reflects both criminal proceedings with concrete suspects and so called “factual” criminal proceedings (without concrete suspects).

It should be noted that the number of registered crimes for the period of ten months of 2022 almost reached the level of 2021 (a whole year) (*Fig. 1*).

The above-mentioned fact seems to be of a big importance due to general presumption that negative social and economic consequences of the War would lead to increasing crime trends in Ukraine.

Official crime statistics for ten months of 2022 seem to refute official declarations of top officials from the Ministry of Internal Affairs that the war-time restrictions imposed by the Government would *seriously* decrease criminality in Ukraine.



**Fig. 1. Total number of registered crimes (Jan 2013 – Oct 2022)**

At the same time, as official crime statistics demonstrate, the number of criminal proceedings *with concrete suspects* dropped almost two times as compared with 2021 which can serve an indicator of *decreasing effectiveness* of the national criminal justice system.

It could be also noted that a ratio between a general number of criminal proceedings and a number of criminal proceedings with concrete suspects has had a stable trend towards decreasing until the 2022 Moskovian military invasion. As a result, the criminal justice system of Ukraine has demonstrated one of the highest ratios for the last ten years (*Fig. 2*).



**Fig. 2. Ratio between registered crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

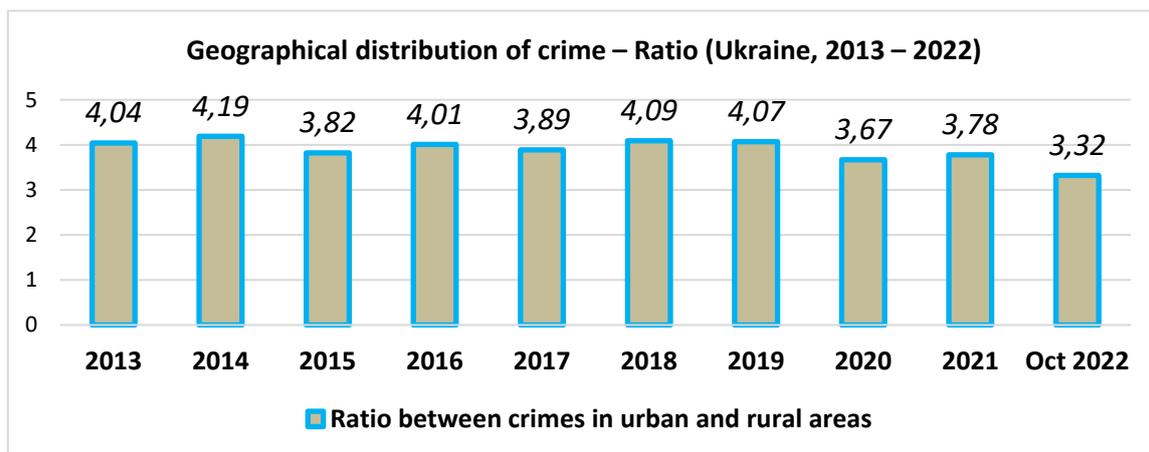
Official crime statistics also demonstrate that crime rates increased every month after the beginning of the 2022 War having achieved the highest point in August 2022 with further decrease to levels of January 2022.

#### **Geographical Distribution of Crime**

One of the main conclusions from research of crime trends in Ukraine for the period of ten months of 2022 is that the 2022 War made criminality in Ukraine more rural although the difference is *not* so sufficient.

The ratio between crimes committed in urban and rural areas in 2013 was 4,04.

At the same time, the same ratio for the period of ten months of 2022 decreased to the point of 3,32 (*Fig. 3*).



**Fig. 3. Geographical distribution of crime (1)**

2022 has brought the minimum level of urban crime and maximum level of rural crime for the last ten years of national history of crime prevention. It seems that such changes have resulted from the 2022 Moskovian military aggression where many crimes had been committed by Russian soldiers and officers in *rural* areas.

Additionally, it can be concluded that in the period of 2013 – 2021 urban crimes occupied 77 – 78% in the general structure of criminality in Ukraine, the 2022 Moskovian invasion reduced urban crimes to 74,5% (Fig. 4).

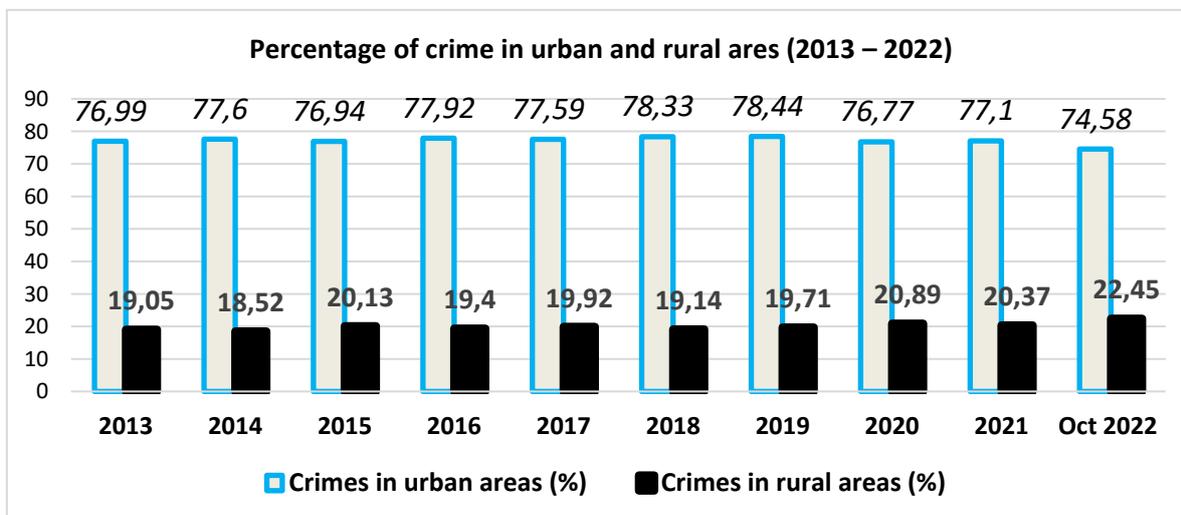


Fig. 4. Geographical distribution of crime (2)

**Nationality**

As previously, the statistics of crimes committed by foreign nationals in Ukraine occupies an *insignificant* segment in the general structure of criminality.

It can be concluded that crimes of foreigners have occupied only 0,3 – 0,4% (Figure 5).

The exclusions were 2019 and 2021 when crimes of foreigners took 0,55 % and 0,65% correspondingly (Fig. 5).

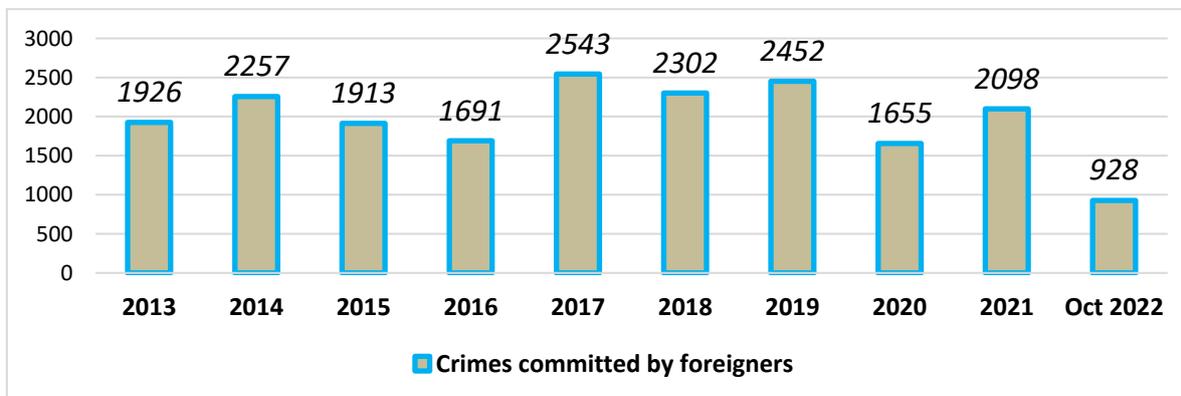


Fig. 5. Crimes committed by foreigners

At the same time, the 2022 War has led to a significant reduction in crimes committed by foreign nationals (Fig. 6). Probably, official crime statistics for 2022 do *not* cover crimes committed by Russian military agents during the 2022 War. Nevertheless, there is *no* reference in official crime statistics of the Office of General Prosecutor that the mentioned indicator does *not* cover crimes committed by Moskovian occupiers.

**Age**

One of the surprising conclusions drawn from official crime statistics is that the percentage of crimes committed by persons in the age of 18 – 59 years had *not* changed at all since 2021. In other words, the 2022 War had *not* led to a change in the percentage of crimes committed by adults under 60 years (Fig. 7).

At the same time, the percentage of crimes committed by offenders over 60 has *increased* to a large extent which can be partly explained with involvement of such persons into collaboration with Moskovian occupiers before and during the 2022 War (Fig. 8).

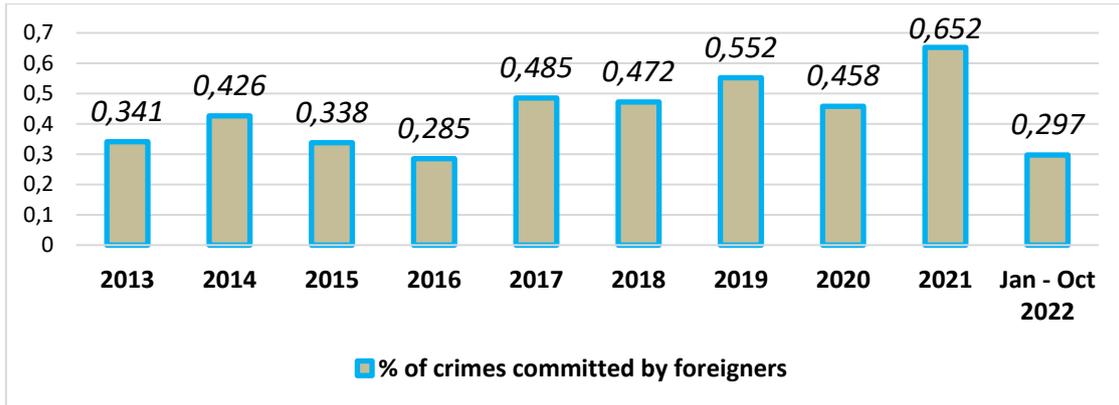


Fig. 6. Percentage of crimes committed by foreigners

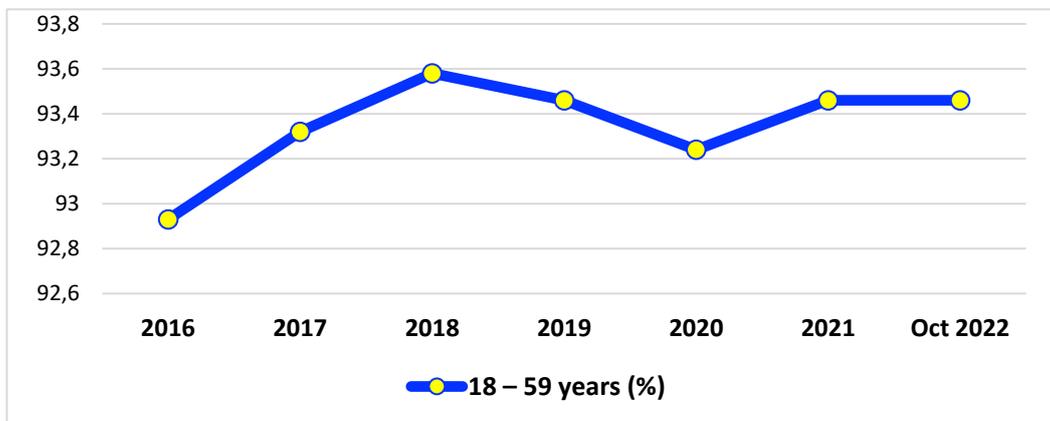


Fig. 7. Percentage of crimes committed by persons under 60

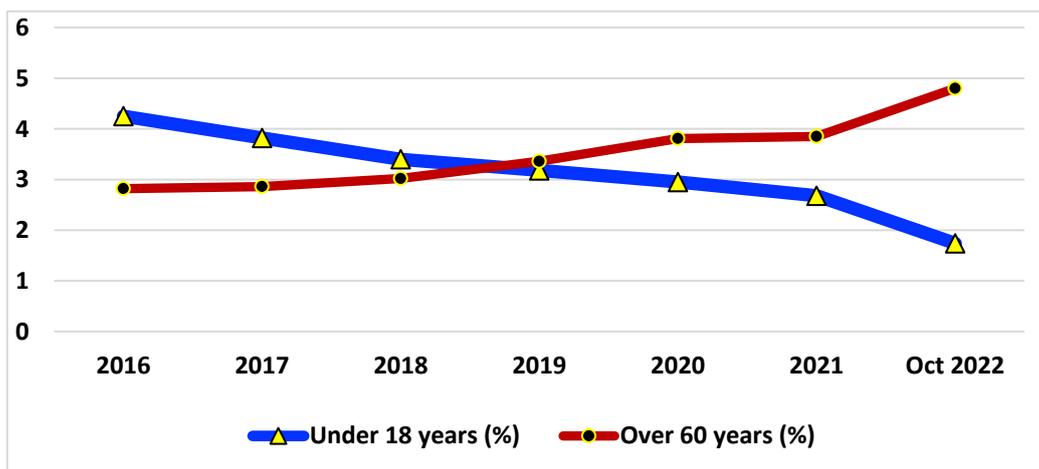


Figure 8. Percentage of crimes committed by persons under 18 and over 60

For example, official crime statistics demonstrate a serious *decrease* of involvement of persons over 60 into crimes against life and health, against property, against public security (including illegal keeping of firearms) or drug-related crimes (Table 1).

Table 1

## Crimes committed by offenders over 60

<i>Persons over 60 committed crimes</i>	Against national security	Against life and health	Property crimes	Against public security	Drug-related crimes	Against justice	War crimes
<b>2016</b>	8	846	723	173	535	22	0
<b>2017</b>	13	858	924	338	610	17	1
<b>2018</b>	7	935	1120	313	380	14	0
<b>2019</b>	16	997	1129	295	409	25	0
<b>2020</b>	8	1098	1124	271	487	32	5
<b>2021</b>	13	1125	1160	239	388	33	3
<b>Oct 2022</b>	141	839	595	157	313	18	156

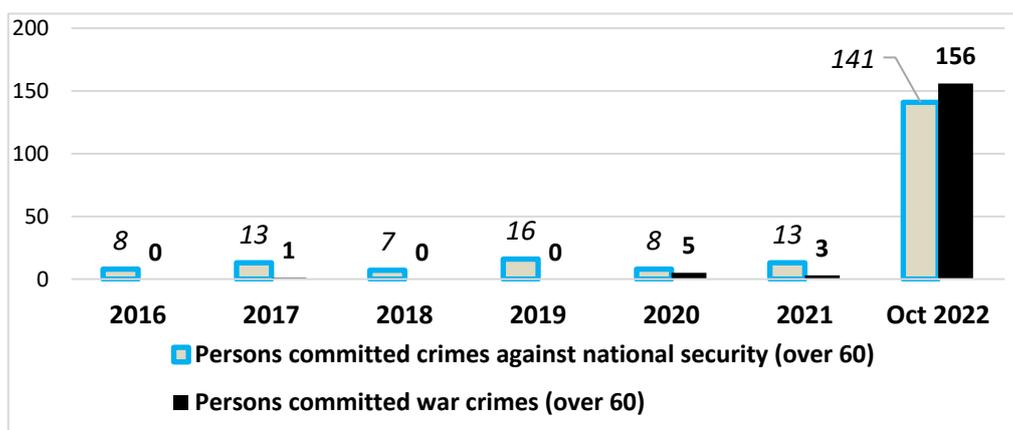
At the same time, for the period of ten months of 2022, offenders over 60 committed much more *crimes against national security* as compared with a whole period of 2016 – 2021 (ratio is 2,17).

Likewise, for the period of ten months of 2022, persons over 60 committed much more *war crimes* as compared with a whole period of 2016 – 2021 (ratio is 17,33) (Table 2, Fig. 9).

Table 2

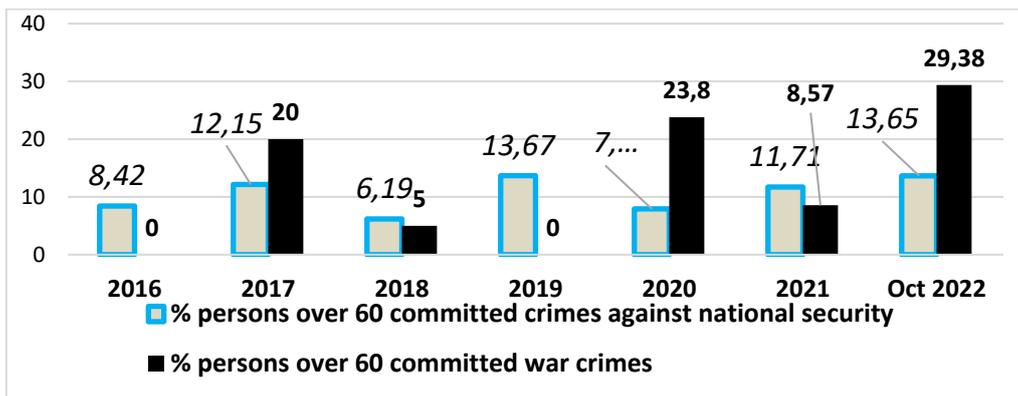
## Crimes committed by persons over 60: general numbers and percentage

<i>Persons committed crimes</i>	Against national security (all offenders)	Against national security (offenders over 60)	War crimes (all offenders)	War crimes (offenders over 60)
<b>2016</b>	95	8	2	0
<b>2017</b>	107	13	20	1
<b>2018</b>	113	7	4	0
<b>2019</b>	117	16	6	0
<b>2020</b>	101	8	21	5
<b>2021</b>	111	13	35	3
<b>Oct 2022</b>	1033	141	531	156



**Fig. 9. Number of offenders over 60 committed war crimes and crimes against national security**

Figure 10 demonstrates statistical data concerning percentage of persons in the age over 60 who committed against national security and war crimes (Fig. 10).



**Fig. 10. Percentage of offenders over 60 committed war crimes and crimes against national security**

Crime statistics demonstrate that in relative numbers, persons under 60 committed much more crimes against national security and war crimes as compared with other types of crimes (Table 3).

Table 3

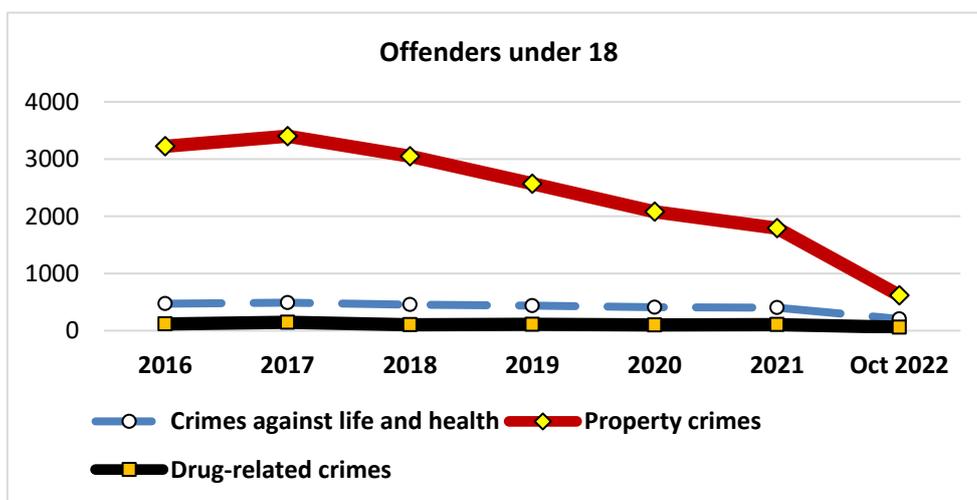
**Percentage of crimes committed by persons over 60**

	2021	October 2022
Crimes against human life and health	5,39	6,94
Crimes against property	2,38	2,97
Crimes against public order	2,44	6,03
Drug-related crimes	3,35	3,17
Crimes against public services	8,40	9,24
Crimes against justice	1,59	1,92
<b>Crimes against national security</b>	<b>11,71</b>	<b>13,65</b>
<b>War crimes</b>	<b>8,57</b>	<b>29,38</b>

**Offenders under 18**

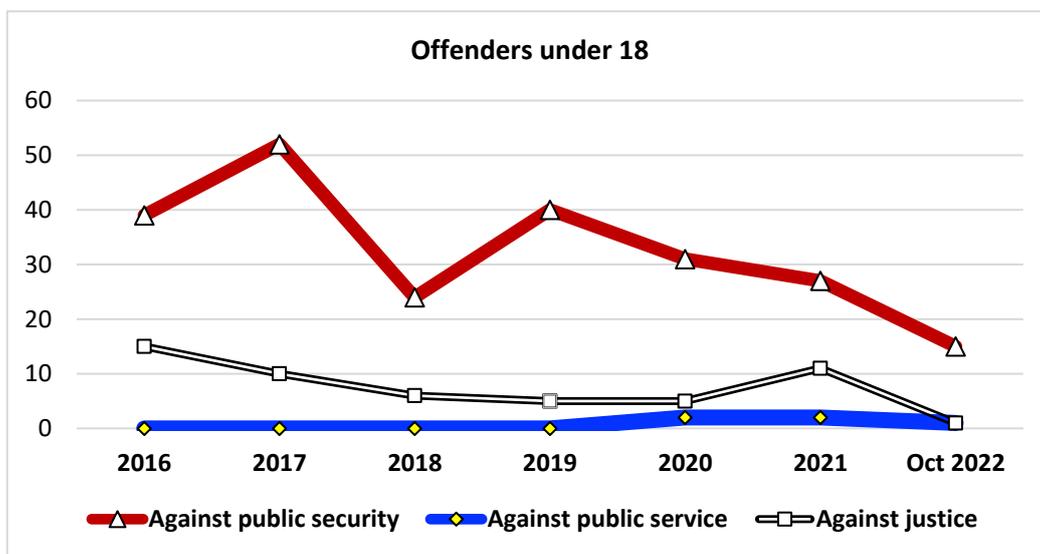
Official crime statistics show that the number of property crimes committed by offenders under 18 years old had been reducing until 2022. Moreover, the number of such crimes dropped significantly in the ten months of 2022 as compared with 2021.

The number of crimes against human life and human health has also reduced (Fig. 11).



**Fig. 11. Number of offenders under 18 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes**

In contrast, a number of drug-related crimes does not show such rapid trends to decrease which can prove a hypothesis that the 2022 War had *no* influence on the illegal drug market which is mostly controlled by the police (*Fig. 11*).



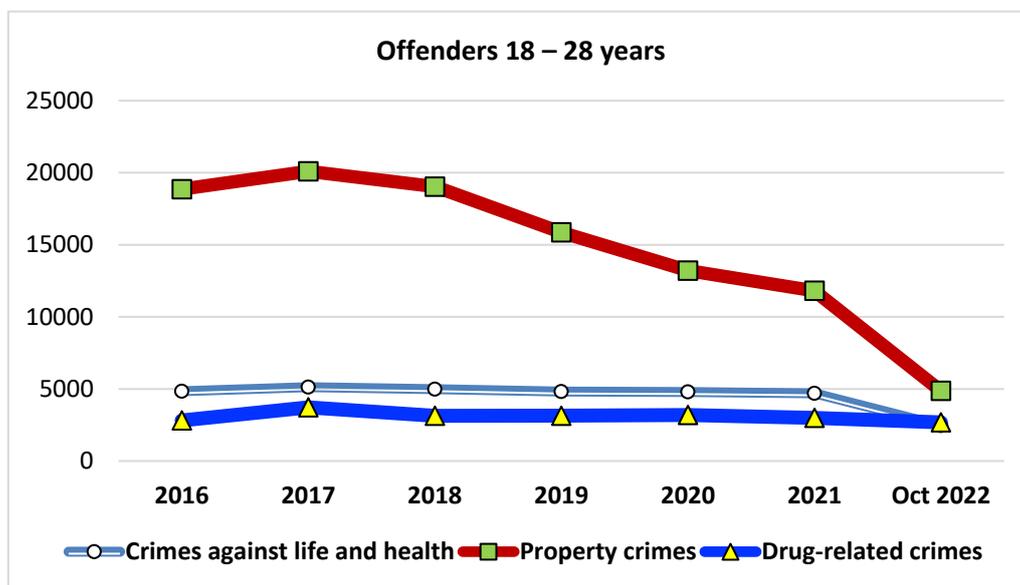
**Fig. 12. Number of offenders under 18 committed crimes against public security, public service and justice**

**Offenders in the age 18 – 28**

Crime statistics show that the number of property crimes committed by offenders in the age of 18 – 28 years has also had a trend to reduce until 2022.

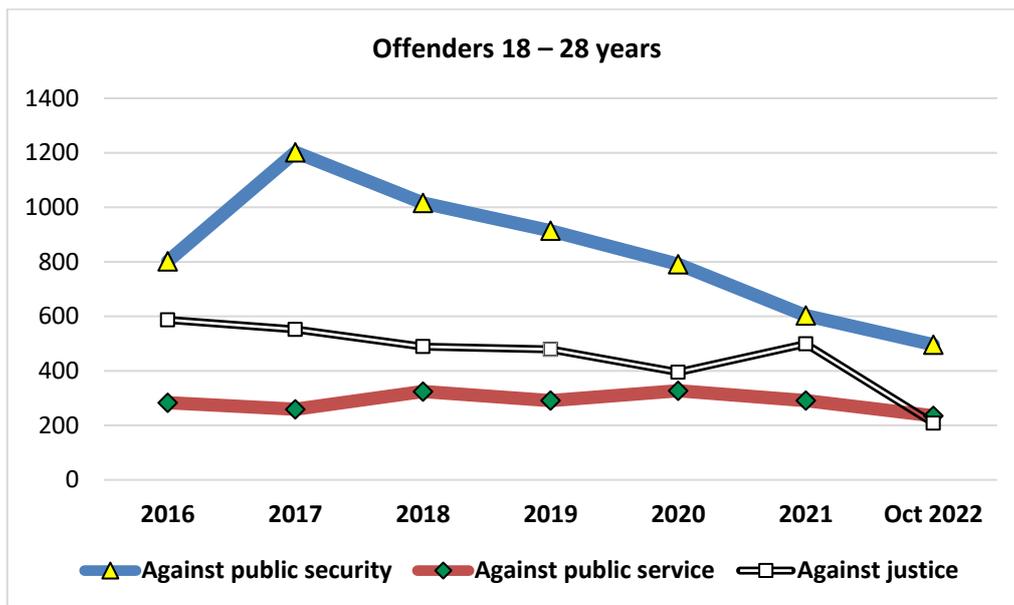
Moreover, the number of such crimes dropped significantly in the ten months of 2022 as compared with 2021.

The number of crimes against human life and human health has also reduced (*Fig. 13*).



**Fig. 13. Number of offenders in the age 18 – 28 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes**

As in previous example with drug-related crimes of persons under 18 years, the number of drug-related crimes of persons in the age of 18 – 28 years does *not* demonstrate such rapid trends to decrease which can also prove a hypothesis that the 2022 War had *no* influence on the illegal drug market which is mostly controlled by the police (*Fig. 13*).



**Fig. 14. Number of offenders in the age 18 – 28 committed crimes against public security, public service and justice**

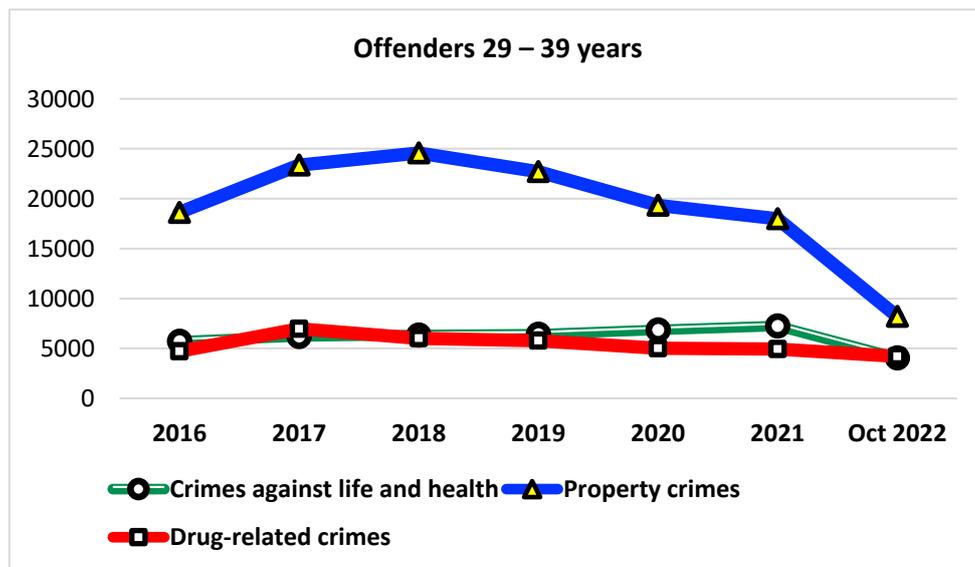
A very indicative fact is a reduction in numbers of crimes against justice committed by offenders in the age of 18 – 28 in ten month of 2022 as compared with a whole period of 2021 (Fig. 14).

**Offenders in the age 29 – 39**

As far as offenders in the age of 29 – 39 are concerned, the corresponding crime rates reflect the general crime trends typical for Ukraine.

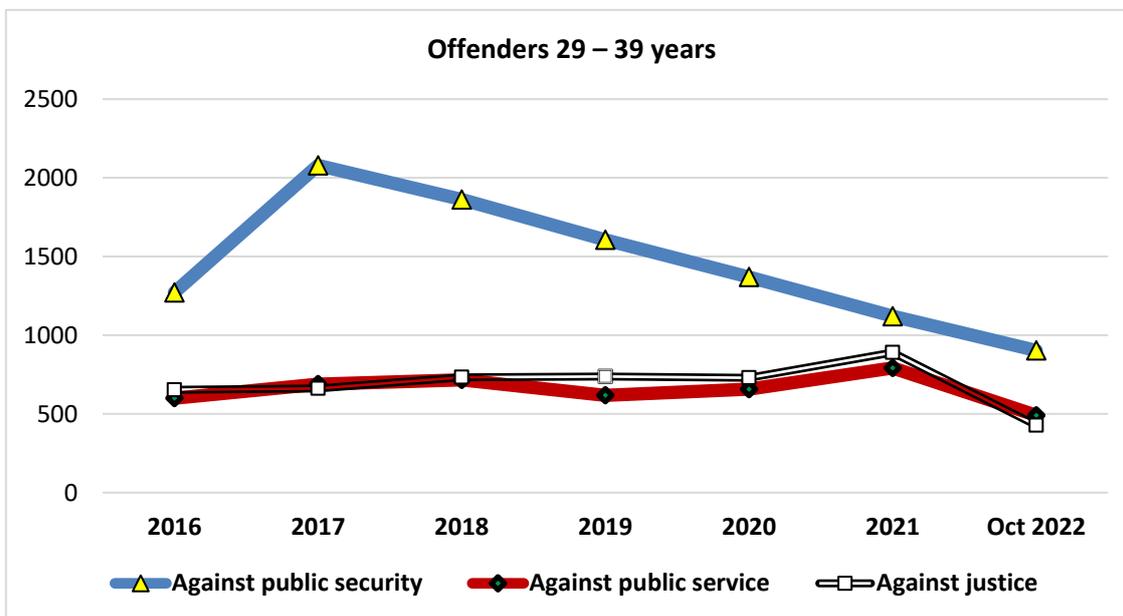
We can also point at reduction of persons in the age of 29 – 39 who committed crimes against human life and human health (Fig. 15).

At the same time, numbers of drug offenders seem to be *not* influenced by the 2022 War which gives us additional grounds to argue about the illegal control of the police over the illegal drug market and its ‘customers’ (Fig. 15).



**Fig. 15. Number of offenders in the age 29 – 39 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes**

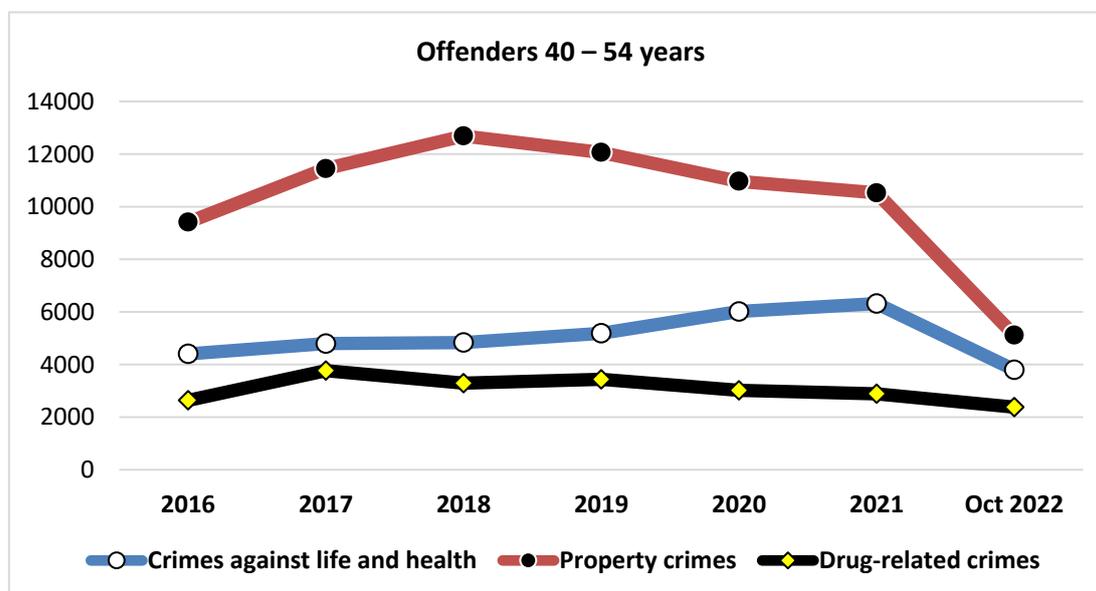
As far as crimes against public security, against public service and against justice are concerned, the number of the above-mentioned crimes committed by offenders in the age of 29 – 39 dropped significantly which can also be explained with the impact of the 2022 War on normal life of Ukrainian society (*Fig. 16*).



**Fig. 16. Number of offenders in the age 29 – 39 committed crimes against public security, public service and justice**

#### Offenders in the age 40 – 54

The conclusions presented above could also be used in relation to offenders in the age of 40 – 54 years: rapid reduction in crimes against human life and human health as well as rapid reduction in property crimes (*Fig. 17*).



**Fig. 17. Number of offenders in the age 40 – 54 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes**

In contrast, it is not surprising that the number of persons in the age of 40 – 54 years committed drug-related crimes had *not* changed significantly. Yes, we can observe a particular reduction but *not* so significant as compared with other crimes (*Fig. 18*).

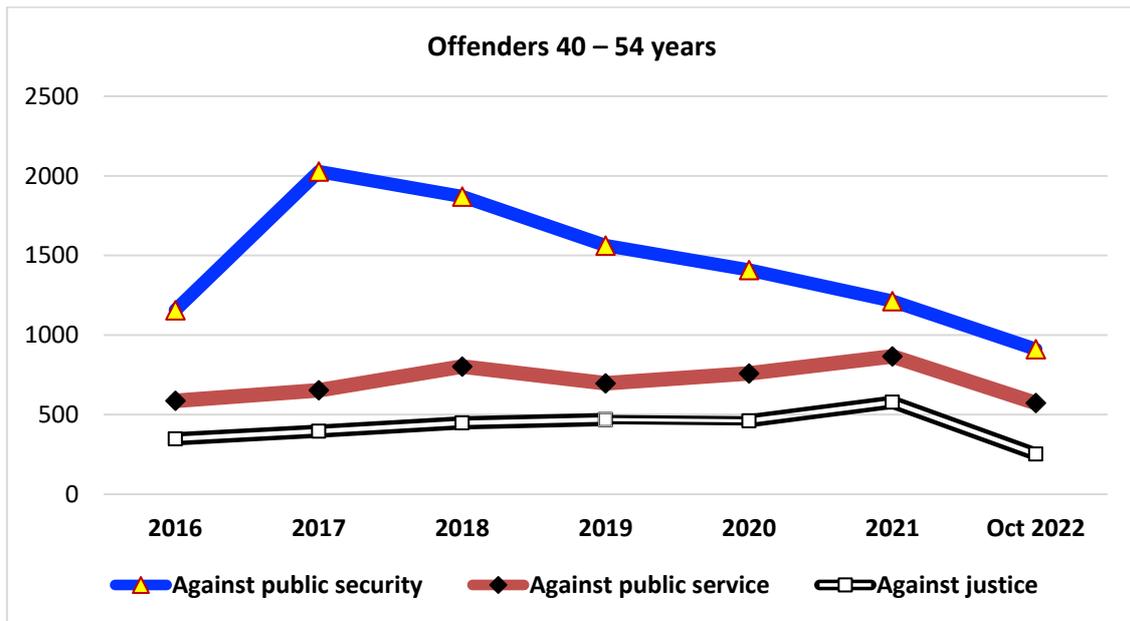


Fig. 18. Number of offenders in the age 40 – 54 committed crimes against public security, public service and justice

**Offenders in the age 55 – 59**

The same conclusions could be drawn from the crime statistics in relation to offenders in the age of 55 – 59 years (Fig. 19).

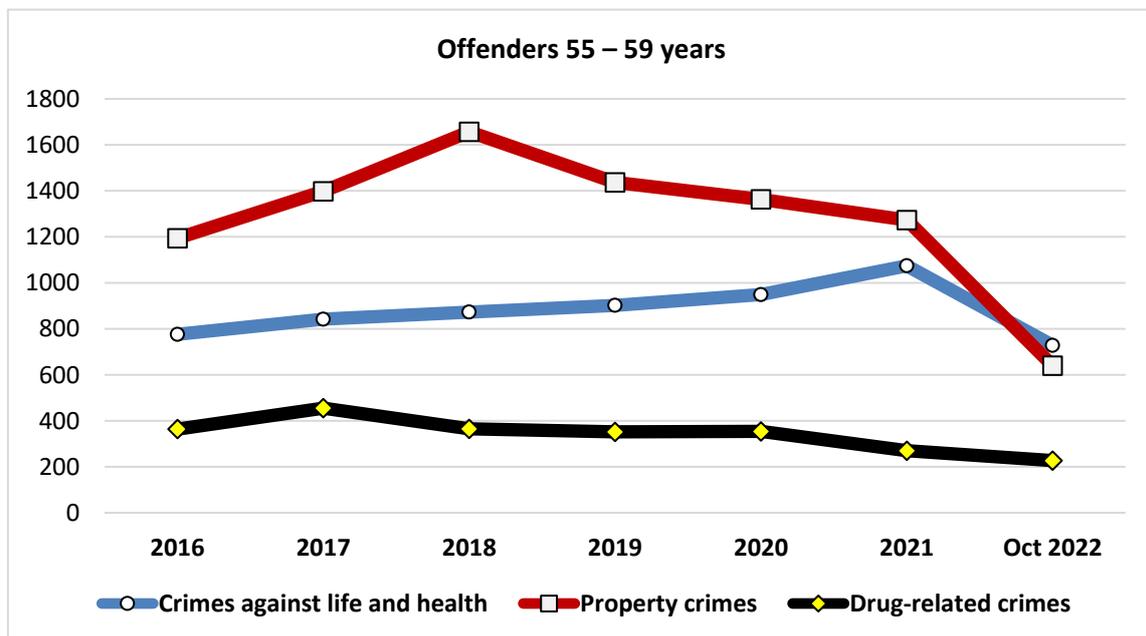


Fig. 19. Number of persons in the age 55 – 59 committed crimes against public security, public service and justice

At the same time, as it was argued before, the crime trends of drug offenders seem to be not influenced by the 2022 War which gives us additional grounds to argue about the control of the police over the illegal drug market (Fig. 20).

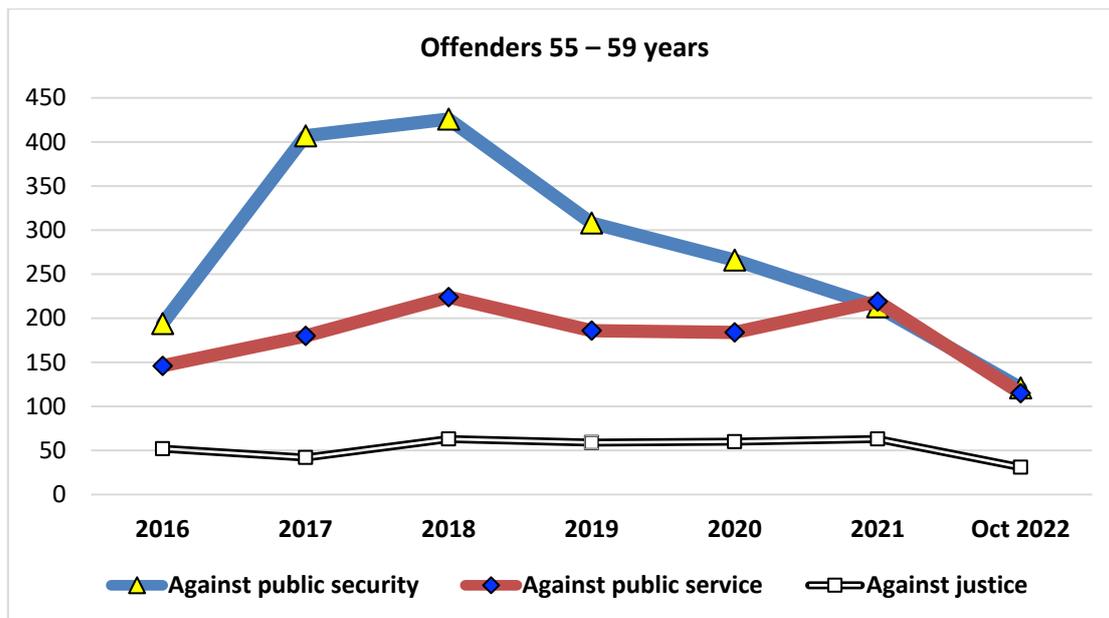


Fig. 20. Number of offenders in the age 55 – 59 committed crimes against public security, public service and justice

**Offenders over 60 years**

Finally, the number of offenders in the age over 60 years who committed crimes against human health and human life decreased significantly after the 2022 War started (Fig. 21).

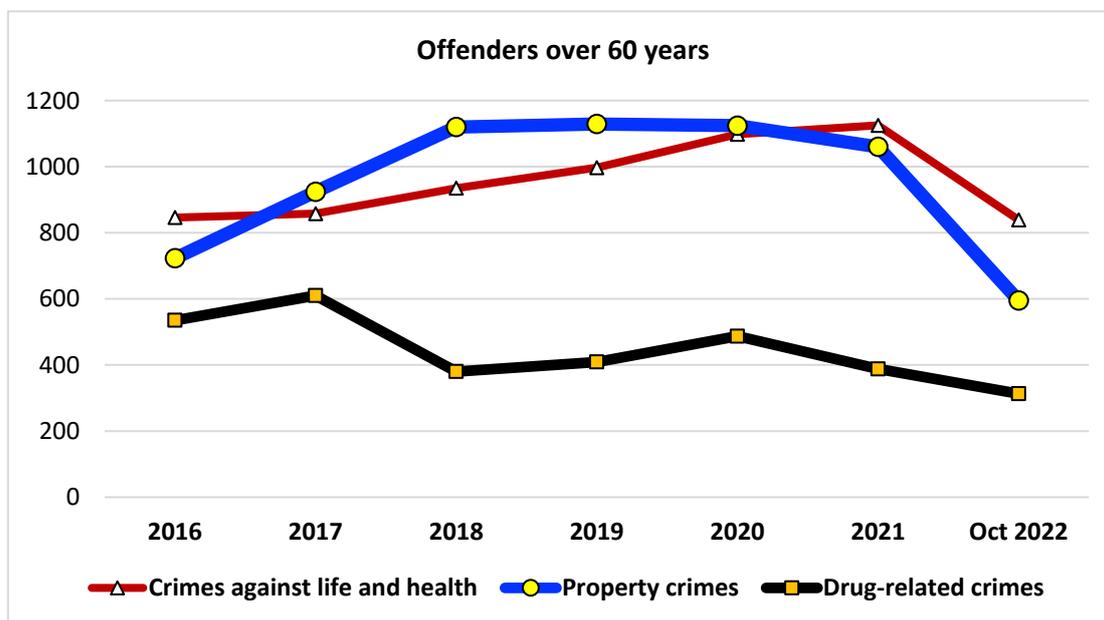
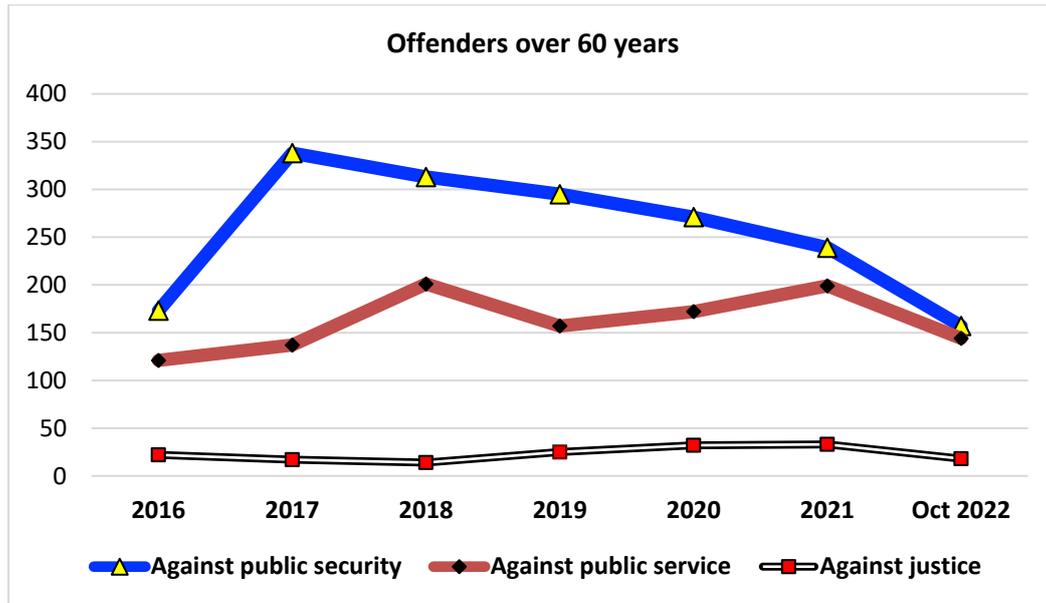


Fig. 21. Number of offenders over 60 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

The number of persons who committed drug-related crimes, as it could be predicted in the light of previously drawn conclusions, has not changed significantly (Fig. 22).



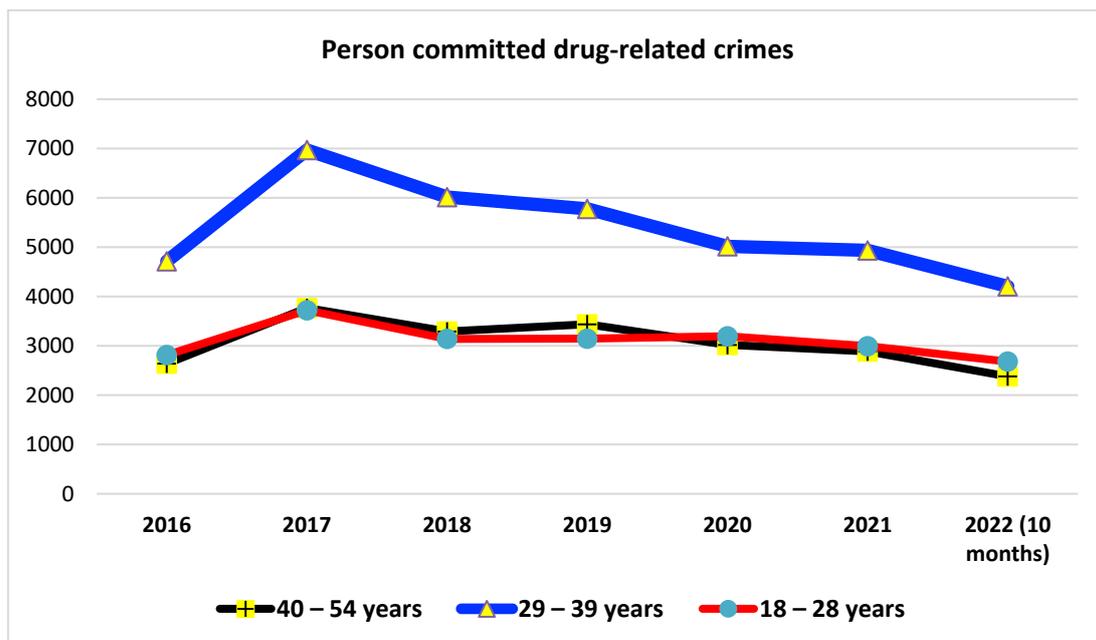
**Fig. 22. Number of offenders over 60 committed crimes against public security, public service and justice**

As far as we have paid a special attention to offenders committed drug-related crimes, we have decided to present the numbers of the above-mentioned offenders graphically on a separate Figure (Fig. 23).

Here, we can observe the numbers of offenders of the mentioned category for the period of 2016 – 2022.

If we exclude the pick of such persons in the age of 29 – 39 years registered in 2017, we can conclude that there had been no rapid changes in this number. In other words, the 2022 War has *not* significantly impacted the number of such persons.

As far as offenders in the age of 18 – 28 years and offenders in the age of 40 – 54 years are concerned, there is an obvious conclusion that the 2022 War has *not* impacted the numbers of detected drug offenders.



**Fig. 23. Persons committed drug-related offences (1)**

The same generally could be said in relation to drug offenders in the age under 18 years and drug offenders over 55 years. It is obvious that the 2022 War has impacted to a *little extent* the numbers of drug offenders but such an impact was *not* sufficient one (Fig. 24, Table 4).

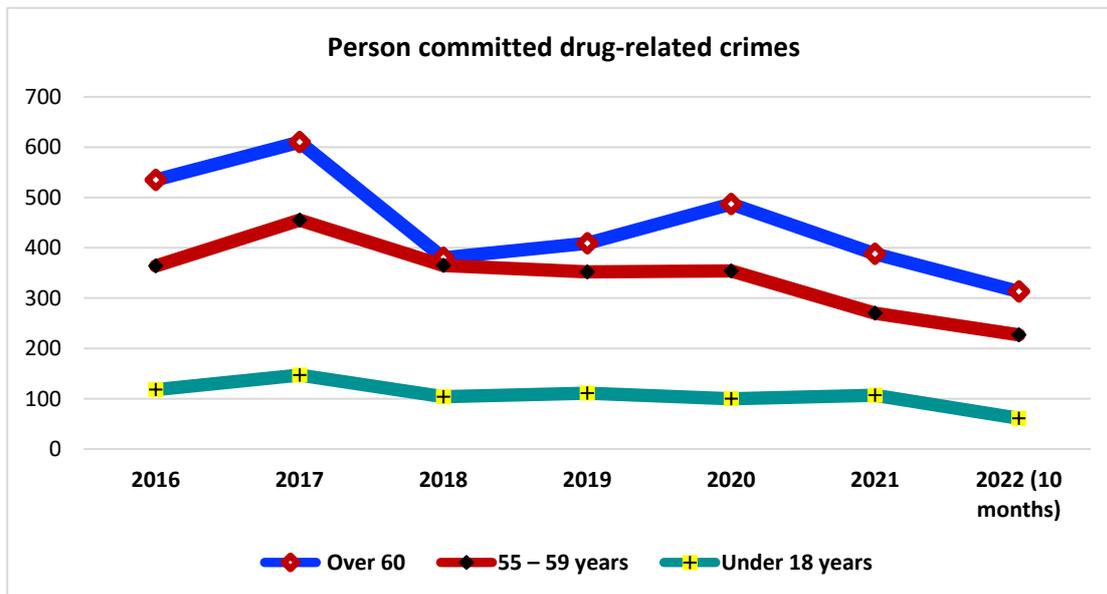


Fig. 24. Persons committed drug-related offences (2)

Table 4

Percentage of crimes committed by persons over 60

Age of persons committed drug crimes	Over 60	55 - 59	40 - 54	29 - 39	18 - 28	Under 18
2016	535	364	2638	4715	2814	118
2017	610	455	3767	6970	3722	147
2018	380	365	3290	6016	3140	104
2019	409	352	3437	5777	3145	111
2020	487	354	3 019	5018	3193	100
2021	388	270	2886	4935	2993	107
Oct 2022	313	227	2380	4205	2681	61

With an aim to compare trends in numbers of offenders committed *drug-related crimes* (Fig. 23, Fig. 24), we can demonstrate the same Figures but with offenders committed *property crimes* (Fig. 25, Fig. 26).

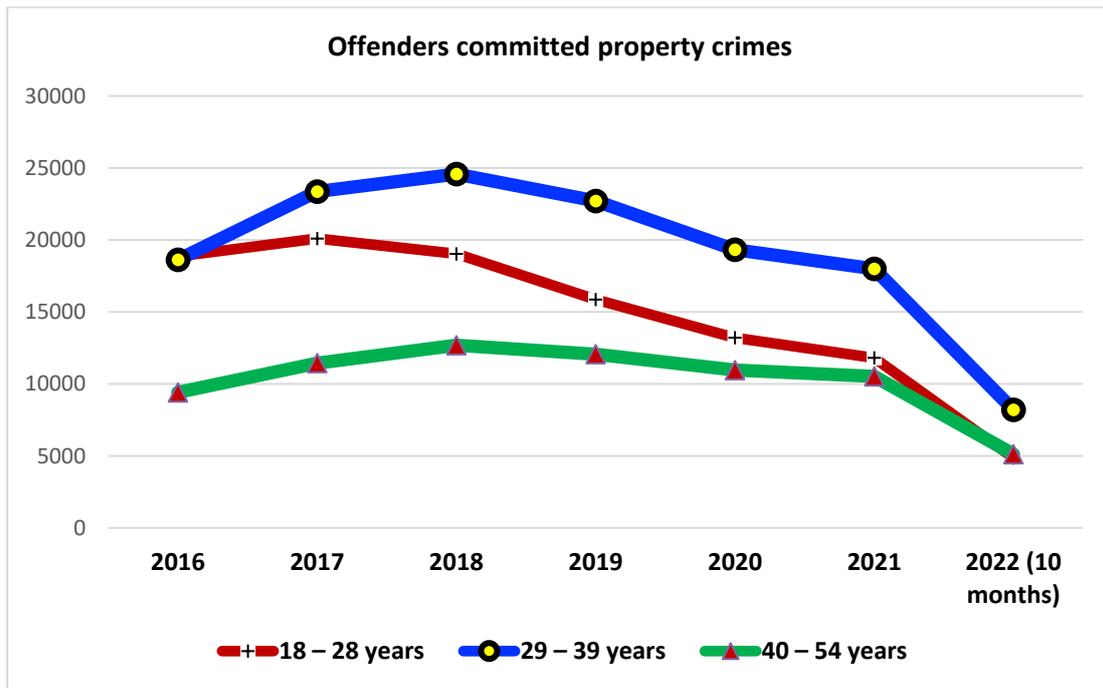


Fig. 25. Number of offenders committed property crimes (1)

Here, we can note how the 2022 War significantly impacted the numbers of property offenders where the number of such persons dropped to a large extent (Fig. 26, Table 5).

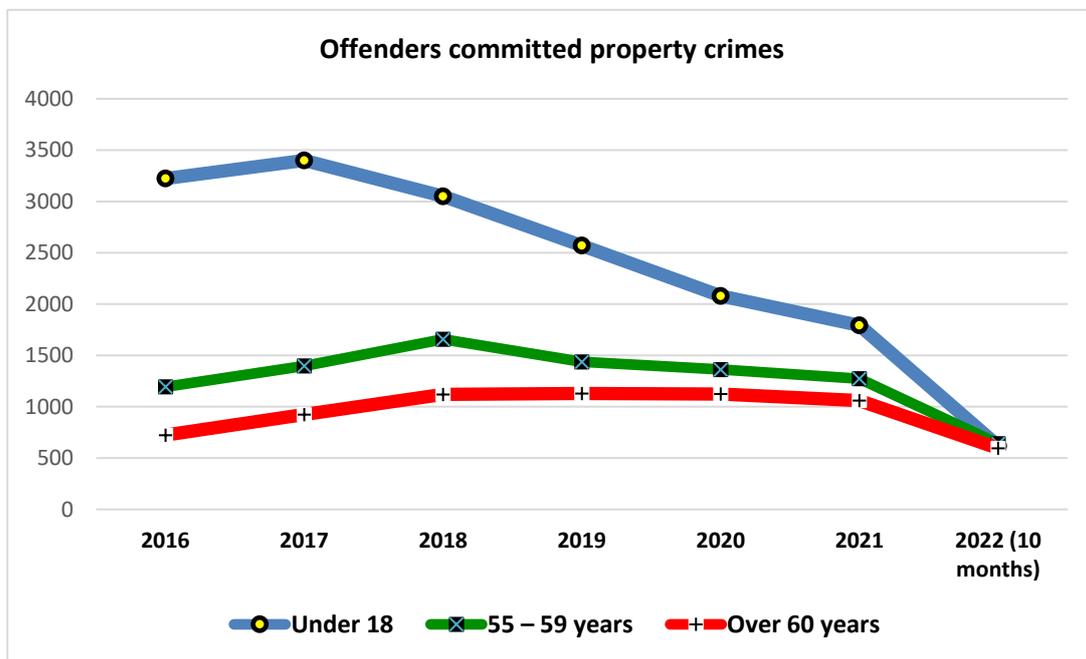


Fig. 26. Number of offenders committed property crimes (2)

Table 5

**Number of crimes committed by persons in different age groups**

Offenders committed property crimes	Under 18	18 – 28	29 – 39	40 – 54	55 – 59	Over 60
<b>2016</b>	3224	18858	18623	9409	1194	723
<b>2017</b>	3400	20098	23358	11447	1398	924
<b>2018</b>	3050	19035	24576	12687	1657	1120
<b>2019</b>	2570	15861	22703	12063	1437	1129
<b>2020</b>	2080	13209	19329	10963	1363	1124
<b>2021</b>	1793	11808	17994	10524	1273	1060
<b>Oct 2022</b>	617	4864	8203	5116	640	595

**Educational Background**

The wartime period has put on the agenda a very interesting aspect concerned with *educational background* of offenders (Fig. 27, Table 6).

A percentage of offenders with *professional (technical) education* for the period of ten months of 2022 is the same as compared with 2021 while a percentage of offenders with *university degree* increased to the level of 13,73 % (Fig. 27, Table 6).

Moreover, for the period of 2016 – 2022 there is a trend of increasing of proportion of offenders with *university degree*.

In contrast, for the period of 2016 – 2022 there is a trend of decreasing of proportion of offenders with *no education*.

Table 6

**Educational level of offenders**

	University degree	Technical education	Secondary school	No education
<b>2016</b>	9,21	24,39	63,33	3,06
<b>2017</b>	9,74	24,09	63,18	2,98
<b>2018</b>	9,33	24,32	63,72	2,63
<b>2019</b>	9,71	24,45	63,39	2,45
<b>2020</b>	9,99	22,45	65,24	2,32
<b>2021</b>	10,67	18,71	68,63	1,98
<b>Oct 2022</b>	13,73	18,11	66,65	1,51

**Crimes against Human Life and Health**

For the period of ten months of 2022, more than 35 thousand *crimes against human life and public health* had been committed.

At the same time, notes of suspicion were given only 13 thousand criminal proceedings.

We can observe how the 2022 War “cut” the number of crimes against human life and health in March 2022 because of the reasons mentioned above. As a result, in July 2022, the number of crimes against human life and health, previously dropped in March 2022, has reached the level of January 2022 in July 2022 (Fig. 28).

**Intentional Homicide**

A special attention should be paid to the statistics on *intentional homicides* where, as it was stressed earlier, numbers of intentional homicides committed by Russian soldiers and officers were incorporated into the general numbers of all crimes of the same type.

Figure 29 presents the number of registered intentional homicides registered in ten months of 2021 and 2022.

At the same time, having approximately the same numbers of suspects for ten months of each year, we can point at the fact that in 10 months of 2021 the 4<sup>th</sup> criminal was detected having committed this grave crime (Fig. 29).

In contrast, only the 16<sup>th</sup> criminal was identified for the period of 10 months 2022 which indicates an obvious operational weakness of the national criminal justice system in the wartime (Fig. 29).

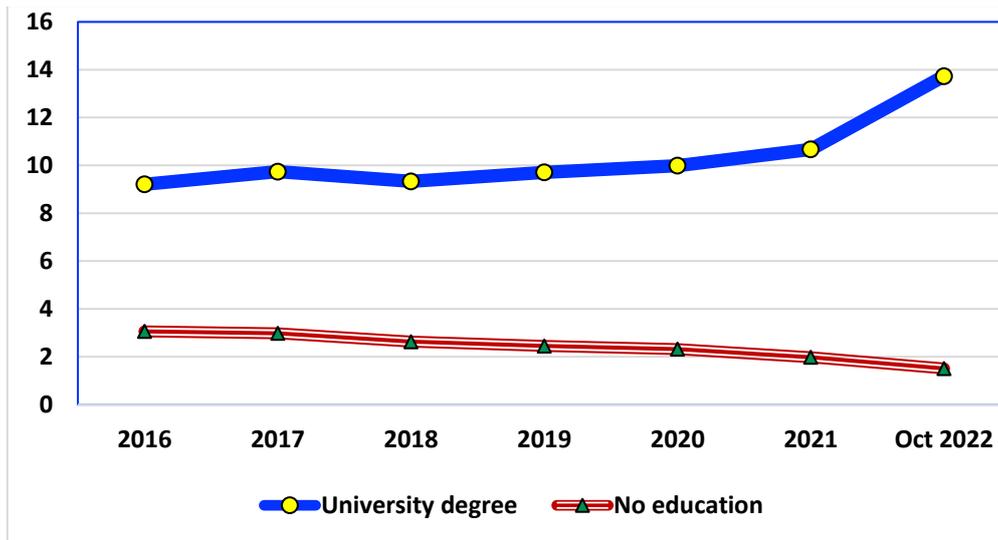


Fig. 27. Percentage of offenders with university degree and with no education

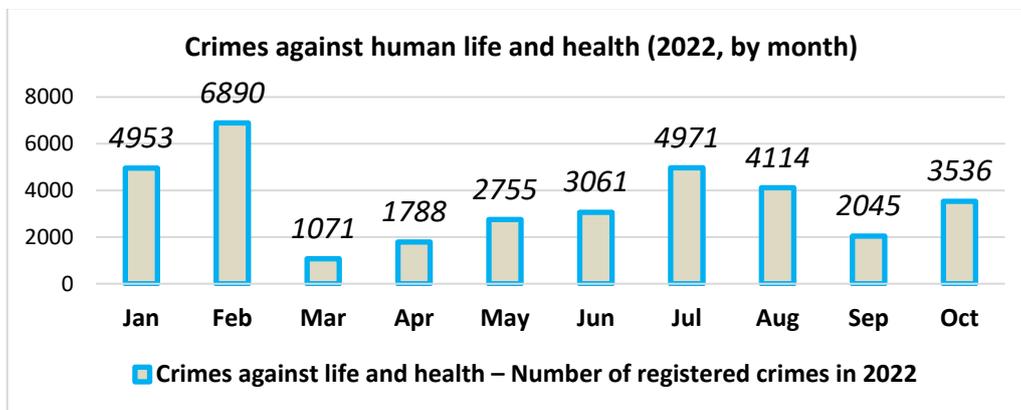


Fig. 28. Crimes against life and health (2022, by month)

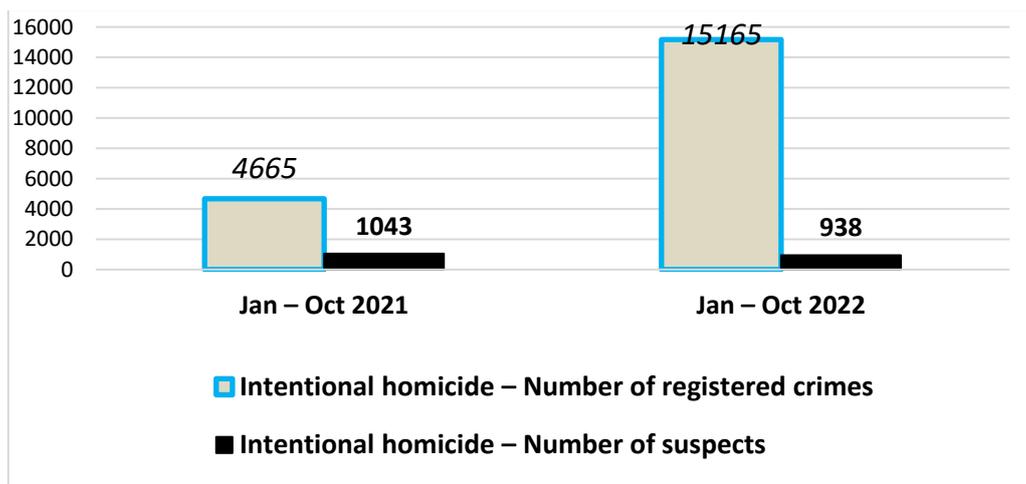


Fig. 29. Intentional homicide: crimes and suspects (Oct 2021, Oct 2022)

One more important conclusion from the above-mentioned comparison is a big difference in numbers of intentional homicides which is obviously concerned with the 2022 Russian invasion to Ukraine. At the same time, it is difficult to separate the number of murders committed by Russian *military* agents from those which were committed by Ukrainian ‘*civilian*’ criminals.

### Minor Crimes against Human Health

As far as interaction between victims and the LEA is concerned, after the 2022 Russian military invasion, Ukrainians applied to the law enforcement agencies with claims of minor injuries much less (Fig. 30).

These trends can also be explained that people generally understood the priorities of the law-enforcement system in the wartime period where the police officers would be probably expected to *sabotage* registering minor crimes and minor offences.

Here, we present crime statistics of all minor crimes against human health committed in 2013 – 2022 (statistics of 2020 – 2022 includes data on minor crimes and minor offences against health, according to Article 12 of the Criminal Code (“*Classification of criminal offences*”)).

Another important conclusion from the above crime statistics is that the Ukrainian criminal justice system has adapted to the war-time conditions and challenges and “*swum out*” from the deep crisis. At least, the fact that the police had turned back again to registering minor crimes and minor offences against human health can be considered as a normalization of the police routine (Fig. 30, Table 7).

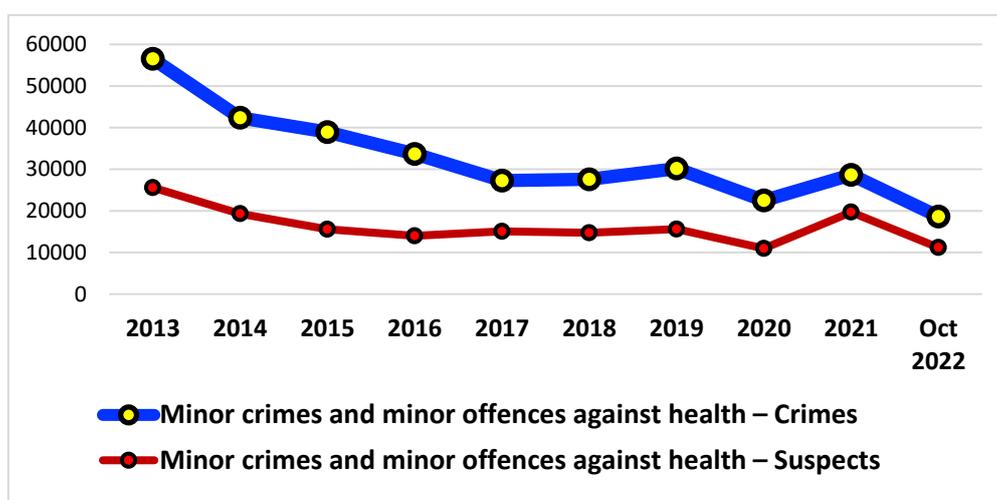


Fig. 30. Minor crimes and minor offences against health (Jan 2013 – Oct 2022)

The number of minor crimes and minor offences against human health in 2022 can reach the minimum level for the period of 2013 – 2022 (Fig. 30).

Zero registered minor crimes and minor offences against human health in March 2022 proves more than persuasively the priorities of the Ukrainian criminal justice system in the first weeks of the 2022 Russian invasion.

Table 7

#### Minor crimes and minor offences against human health (2022, by month)

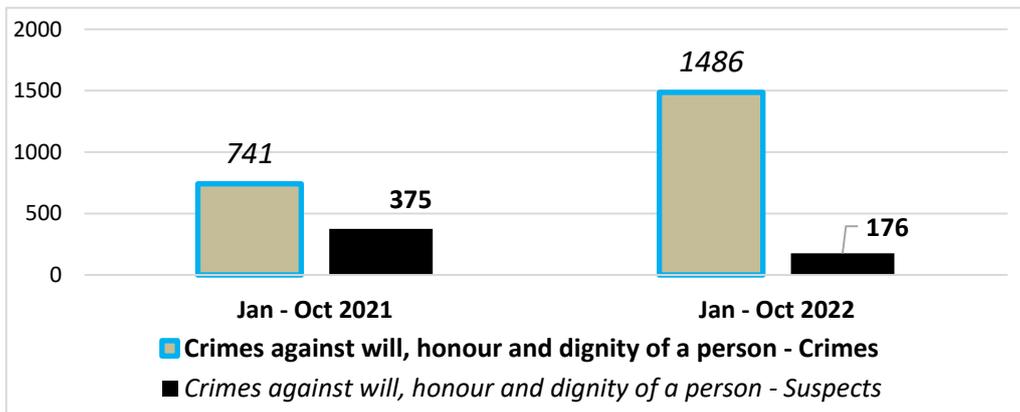
	Minor crimes and minor offences against human health – Crimes (2022)	Minor crimes and minor offences against human health – Suspects (2022)
January	3774	1109
February	2848	860
March	0	204
April	509	601
May	1383	986
June	1834	1423
July	2539	1367
August	2623	1550
September	1159	1563
October	1977	1557

It is obvious that official crime statistics did *not* even reflect number of minor crimes and minor offences committed in March 2022 for mentioned above reasons.

**Crimes against Will, Honour and Dignity of a Person**

At the same time, the number of crimes against will, honour and dignity of a person has increased significantly – from 741 crimes (ten months of 2021) to 1486 crimes (ten months of 2022).

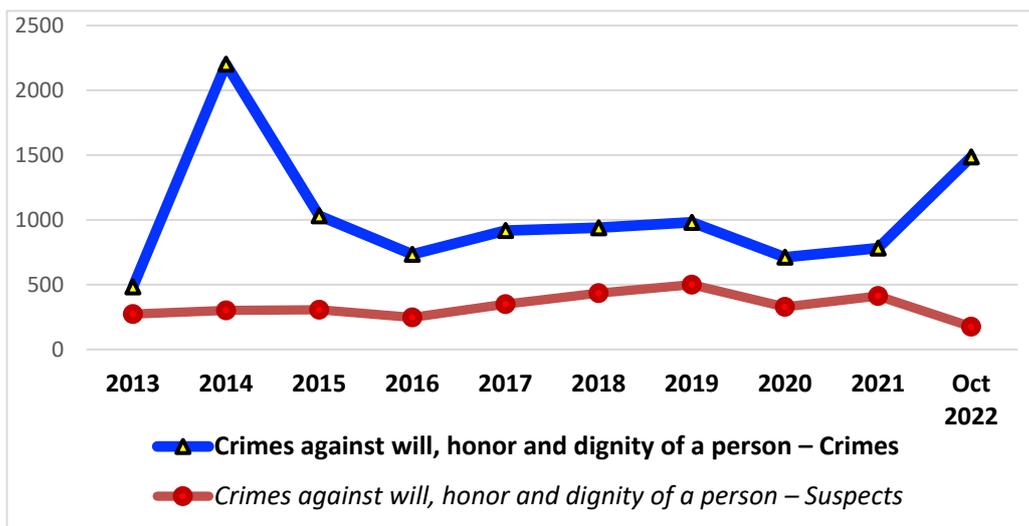
At the same time, the number of criminal proceedings where offenders were handled the notes of suspicion dropped significantly – from 375 criminal proceedings (ten months of 2021) to 176 criminal proceedings (ten months of 2022) (*Fig. 31*).



**Fig. 31. Crimes against will, honour and dignity of a person (Oct 2021, Oct 2022)**

Figure 32 demonstrates that the highest indicator of crimes against will, honour and dignity of a person was registered in 2014 which could be explained with the political and social consequences of the 2014 Revolution of Dignity when people were regularly arbitrary deprived of their freedom.

What is more important is the fact that after the 2022 Moskovian military invasion the average level of such crimes has doubled as compared with any year for the period of 2016 – 2021 (1486 crimes in ten months of 2022, 782 crimes in 2021, 712 crimes in 2020, 981 crimes in 2019, 939 crimes in 2018, 918 crimes in 2017, 734 crimes in 2016) (*Fig. 32*).



**Fig. 32. Crimes against will, honour and dignity of a person (Jan 2013 – Oct 2022)**

It should also be stressed on the detection level of such crimes.

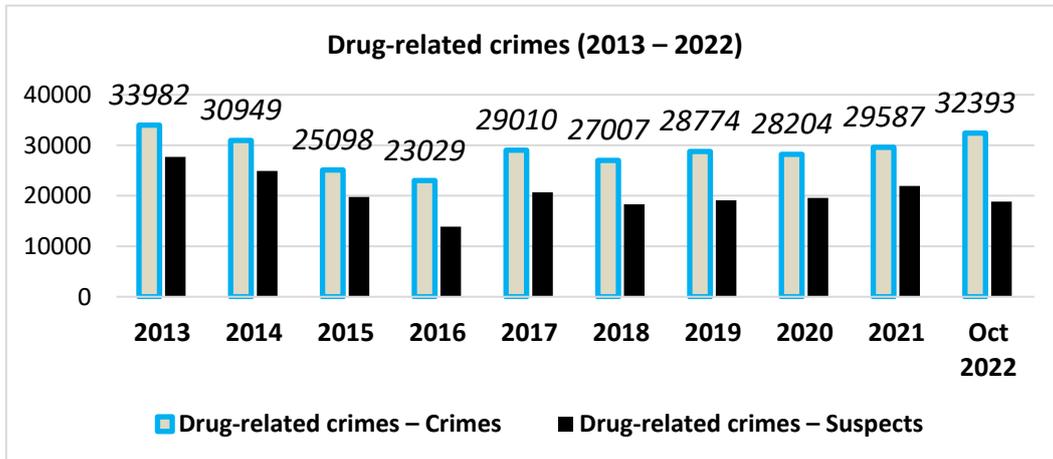
Even though the general number of such crimes in 2022 was less than in 2014, the ratio between the number of registered crimes and the number of suspects in 2022 is much higher as compared with 2014, not talking about other periods.

**Drug-Related Crimes**

Situation with *drug-related crimes* partly refutes the thesis that the 2022 War ‘cut’ all indicators of crime statistics. According to many sections of the Criminal Code, the number of crimes registered in March 2022 decreased sharply for completely understandable reasons. Many types of crimes that *might have been* expected to increase after the start of the 2022 Moskovian military invasion saw a sharp drop.

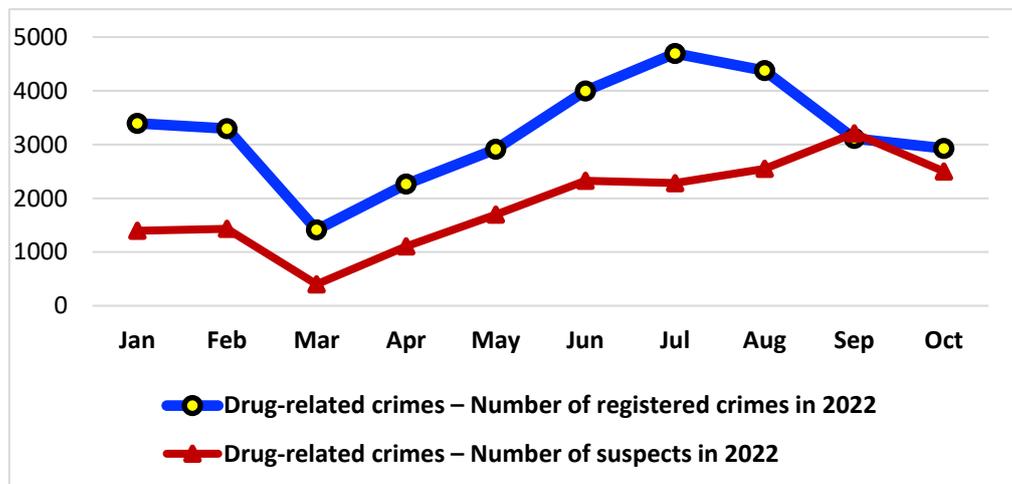
*Drugs, drug offenders and drug-related crimes are absolutely another matter.*

Yes, the indicators for March 2022 are lower than for January 2022 and February 2022 (*Fig. 33*).



**Fig. 33. Drug-related crimes (Jan 2013 – Oct 2022)**

However, already in May 2022, the indicators of drug crime almost caught up with the pre-war indicators, and in July 2022 they significantly exceeded them (*Fig. 34*).



**Fig. 34. Number of drug crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

The 2022 crime statistics demonstrate that 32393 drug-related crimes have been already committed in the period of January – October (*Fig. 33*).

If we analyse crime statistics for the period of January 2013 – October 2022, it turns out that the number of registered drug-related crimes in 2022 is expected to be much more as compared with any year for the period of 2013 – 2021 (*Fig. 33*).

At the same time, there has never been such a gap between the number of registered drug-related crimes (total number of criminal proceedings) and the number of suspects in drug-related crimes (criminal proceedings with concrete suspects) in recent years.

The importance of the fight against drug crime *cannot* be underestimated.

*However, the main question here is: does the National Police of Ukraine effectively manage its personnel’s potential under war-time conditions?*

The question is on the surface: drug-related crimes are mostly the crimes of the *peacetime*. Considering closed borders, border checks, curfews and roadblocks, the number of *registered* drug-related crimes should theoretically have decreased, not the other way around.

It seems that the mechanism of artificial ‘market’ of drug-related crimes, where criminals are very often victims at the same time, and where police officers know *who, where and under what conditions* will commit *the next* ‘crime’, ‘*should not stand idle*’ even during the 2022 War (Fig. 34).

For example, in September 2022, the Specialized Anti-Corruption Prosecution Office sent an indictment to the court against several detectives of the Security Service of Ukraine (*SBU*) for receiving a bribe. It was established that the *SBU* detectives incited a person to give a bribe to judges in the amount of USD 10,000 for change of preventive measures in a criminal proceeding. In addition, in order to implement the criminal plan, the *SBU* detectives had to throw a psychotropic substance to a person in a place pre-determined by the *SBU* detectives, which would entail further illegal prosecution of such a person.

**Offenses against of Military Service (Military Crimes)**

Expectedly, the number of offenses against military service (*military crimes*) also increased significantly.

Unfortunately, the increase took place due to purely ‘wartime’ Articles of the Criminal Code of Ukraine such as Article 407 (“*Abandoning a military unit or place of service*”), Article 408 (“*Desertion*”) and Article 402 of the Criminal Code (“*Disobedience*”).

Figure 35 demonstrates that increasing the personnel of the Military Forces of Ukraine expectedly led to an increase of crimes committed by Ukrainian military officials (Fig. 35).



Fig. 35. Numbers of registered crimes against military service (2022, by month)

Figure 36 below presents the number of crimes against military service registered for ten months of 2020, 2021 and 2022 (Fig. 36).

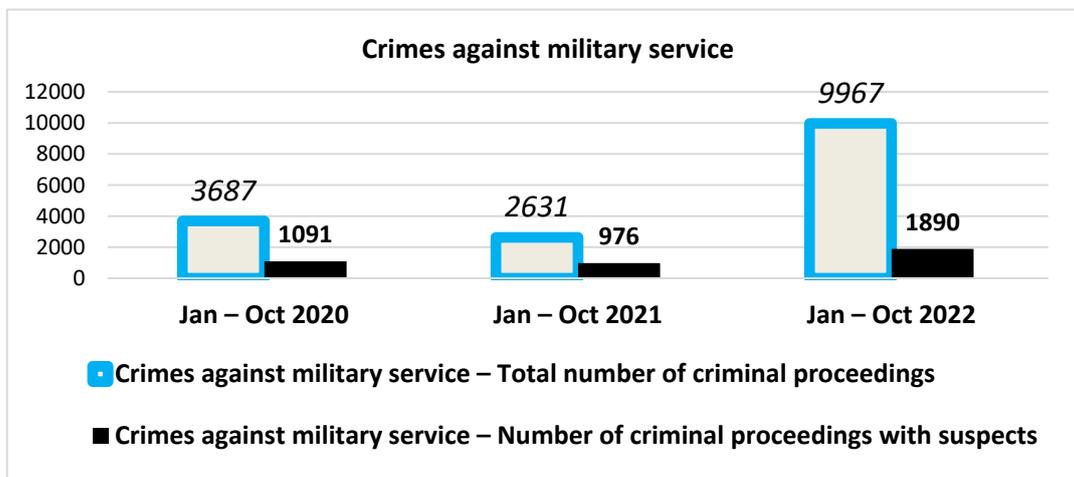


Fig. 36. Crimes against military service (Oct 2022, Oct 2021, Oct 2022)

A special attention is paid here to the number of crimes of *absence without leave from a military unit or place of service* (Article 407 of the Criminal Code of Ukraine).

The main conclusion here is that the number of registered crimes has increased (although *not significantly*; see the data, for example, of 2015) parallel to the decrease of identified suspects in corresponding criminal proceedings (Fig. 37).

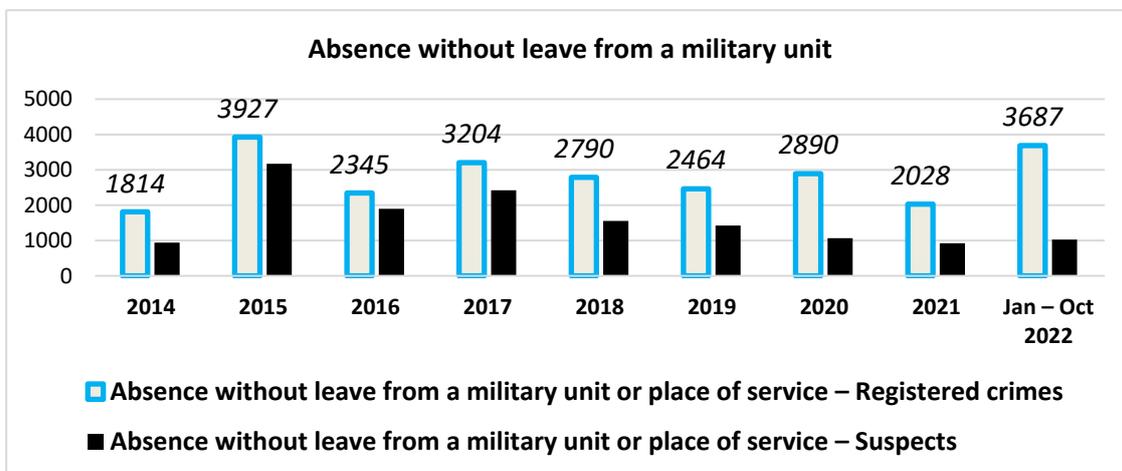


Fig. 37. Absence without leave from a military unit (Jan 2014 – Oct 2022)

Partly the same could be said about a more serious crime – *desertion* (Article 408 of the Criminal Code of Ukraine).

Here, we can mention that in 2014, the ratio between the number of registered crimes (*total number of criminal proceedings*) and the number of suspects (*criminal proceedings with concrete suspects*) was 1,4 (Fig. 38).

In 2015, the same ratio was 1,1.

As far as eight months of 2022 is concerned, the same ratio was 11,6 (Fig. 38).

As far as nine months of 2022 is concerned, the same ratio was 11,2 (Fig. 38).

As far as ten months of 2022 is concerned, the same ratio was 12,2.

So, the main conclusion here is that the criminal justice system of Ukraine is mostly oriented now at the quantitative indicators rather than on the *qualitative* ones (Fig. 38).

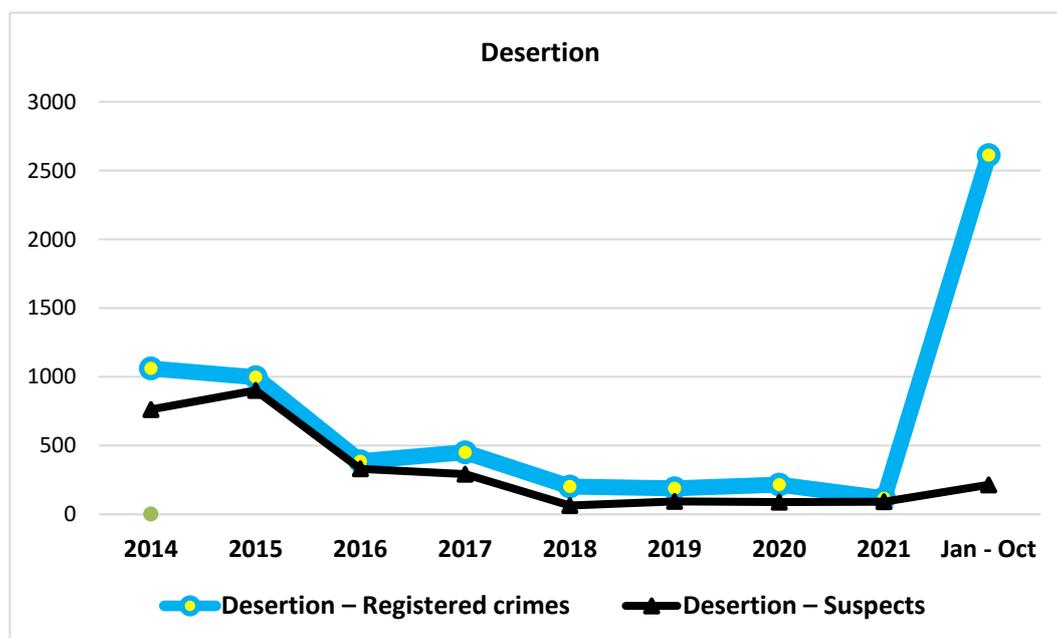


Fig. 38. Desertion: registered crimes and suspects (Jan 2014 – Oct 2022)

No fewer interesting criminological conclusions could be drawn from the analysis of crime foreseen by Article 426-1 of the Criminal Code of Ukraine (*Excess of power or official authority by a military official*). While in 2016, 65 crimes were registered with 17 suspects, in 2022 we can observe the increase in the distance between number of crimes and number of suspects (*Fig. 39*).

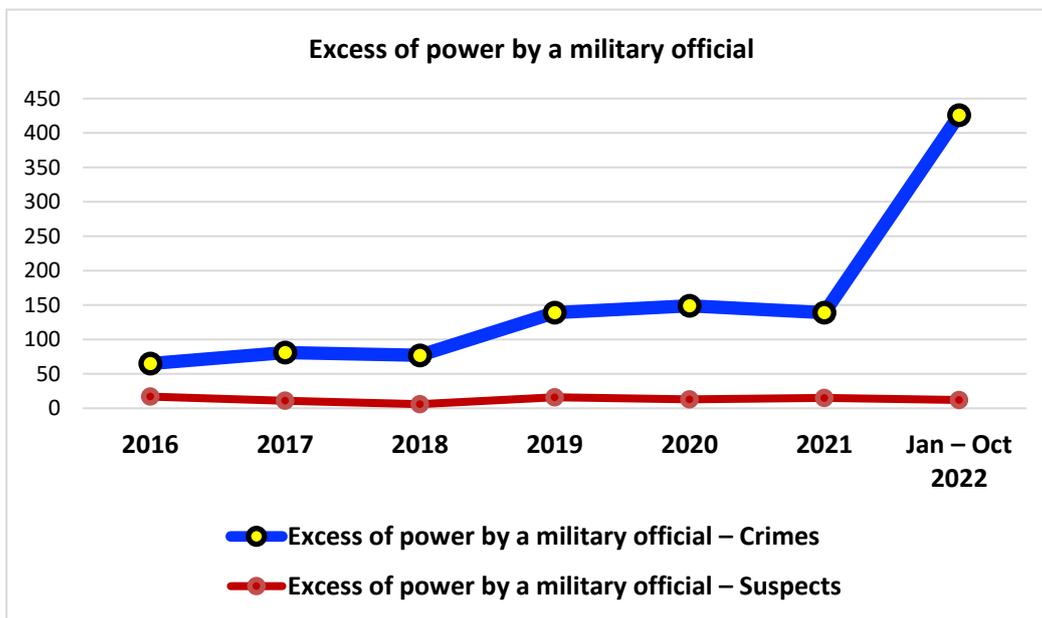


Fig. 39. Excess of power by a military official (Jan 2016 – Oct 2022)

**Property Crimes**

While considering *property crimes* in wartime Ukraine, the first hypothesis appears that the absence of the well and properly organized policing *would* lead to serious increase of the number of property crimes.

Nevertheless, the number of recorded property crimes has in fact significantly *decreased* (*Fig. 40*).

At the same time, this number should be analysed together with the fact that the number of indictments in property crimes sent to court decreased by 56% (*data of the six months of 2022*).

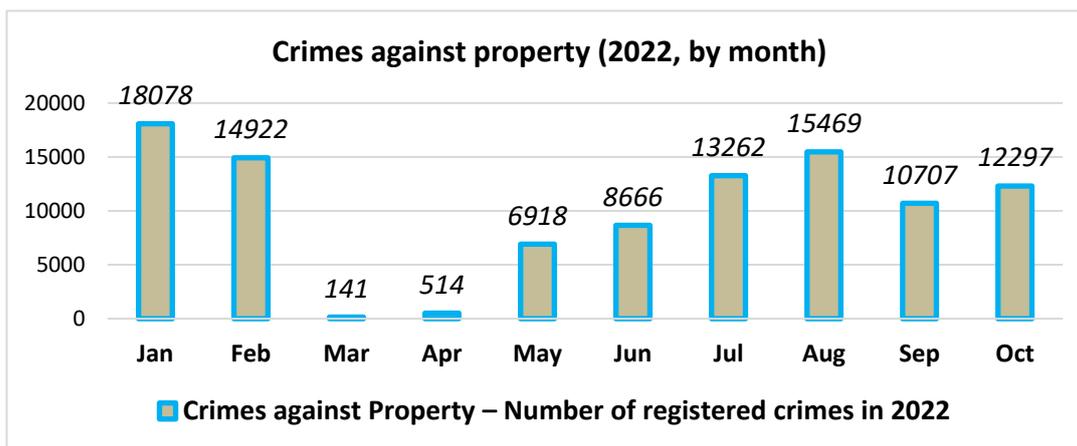
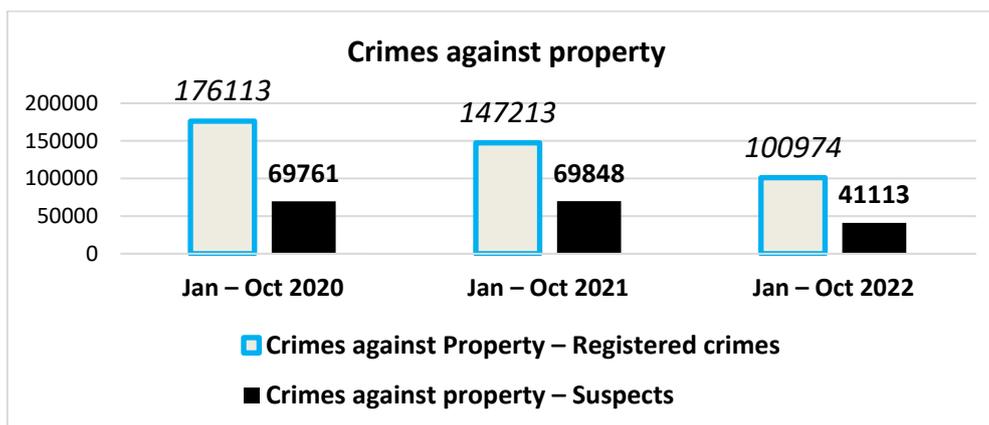


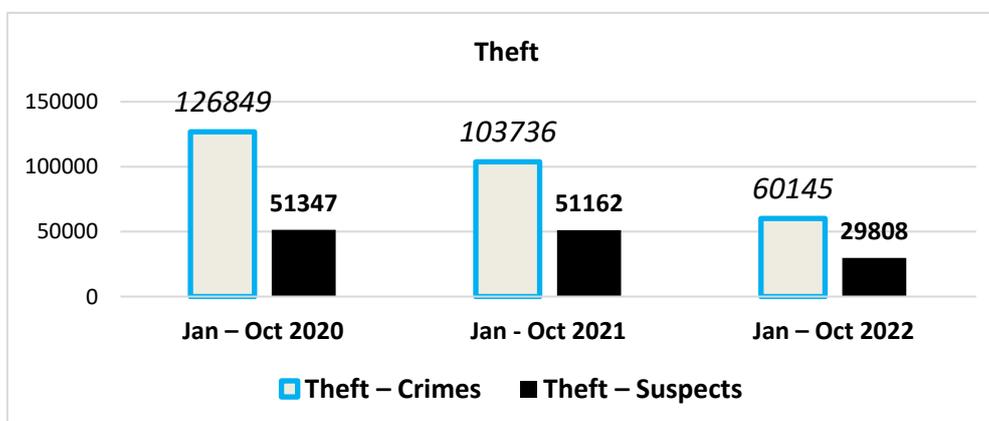
Fig. 40. Crimes against property (2022, by month)

Figure 41 presents the number of *crimes against property* registered in ten months of 2020, 2021 and 2022 correspondingly (*Fig. 41*).



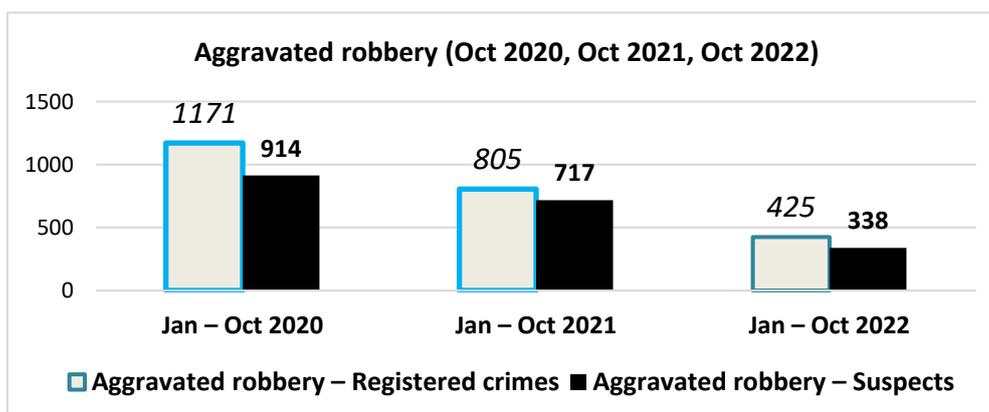
**Fig. 41. Property crimes (October 2020, October 2021, October 2022)**

Figure 42 demonstrates the number of *thefts* registered in ten months of 2020, 2021 and 2022 correspondingly (Fig. 42).



**Fig. 42. Property crimes (Sep 2020, Sep 2021, Sep 2022)**

Figure 43 demonstrates the number of *aggravated robberies* registered in ten months of 2020, 2021 and 2022 correspondingly (Fig. 43).



**Fig. 43. Aggravated robbery (Oct 2020, Oct 2021, Oct 2022)**

### Crimes Committed with Firearms

While analysing crimes committed with firearms, it could be expected that crime rates resulting from *illegal use of firearms* would extremely rise after February 2022.

Nevertheless, official Ukrainian crime statistics from the Office of General Prosecutor partly refutes such a presumption.

Yes, it is obvious that the number of crimes with weapons has seriously risen for the ten months of 2022 compared with the whole year of 2021 or the whole year of 2020.

On the other hand, Ukrainian history knows examples when the number of crimes with weapons was higher even in peacetime (for example, in 2014).

At the same time, it should also be noted that the number of crimes committed with the use of firearms in 2015 (in the period of the continuing Russian invasion to the Eastern Ukraine) was less than even for ten months of 2022 (Fig. 44).

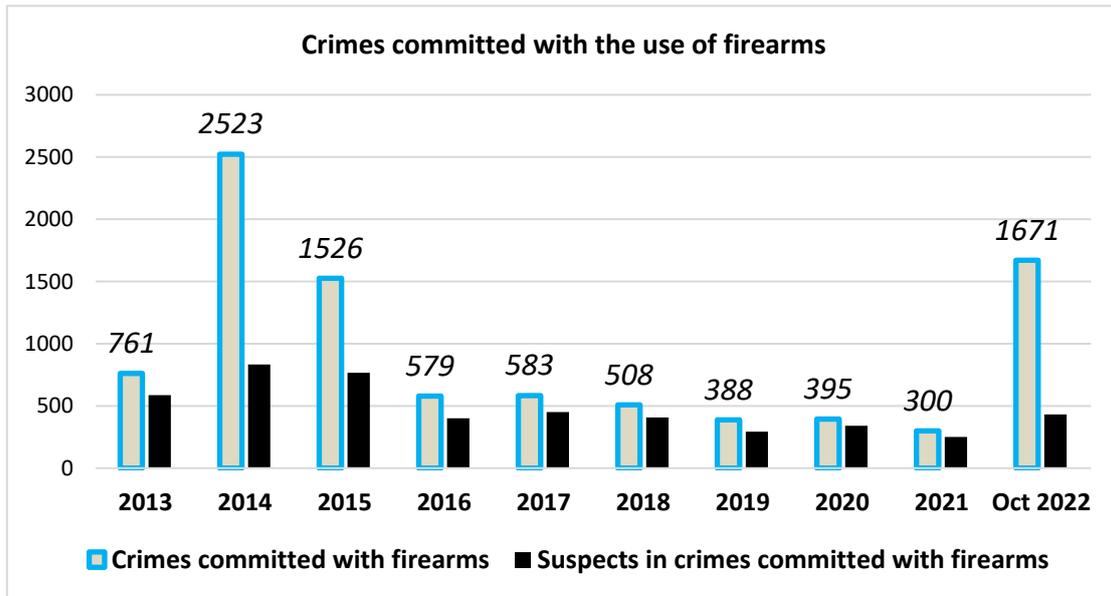


Fig. 44. Crimes committed with the use of firearms (Jan 2013 – Oct 2022)

Additionally, it should be noted that in 2022 alongside an increase of the number of crimes committed with firearms, the number of suspects in the same criminal proceedings *decreased* which could also raise an issue concerning the *quality* of the activities of the LEA.

Official crime statistics of 2022 demonstrate to which extent the number of registered *intentional homicides* has risen (Fig. 45).

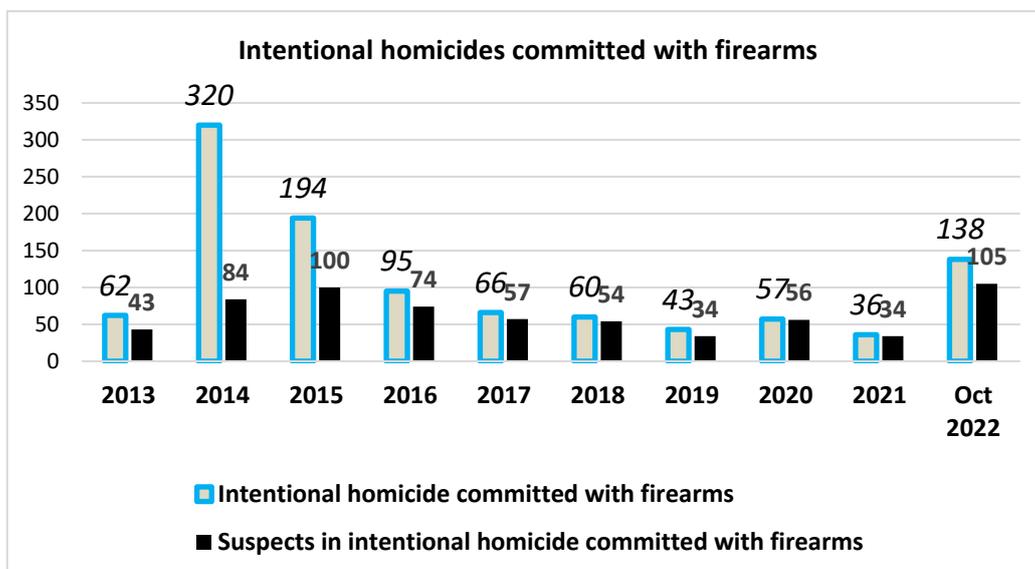


Fig. 45. Intentional homicide with the use of firearms (Jan 2013 – Oct 2022)

The same could be said about *intentional serious bodily harm committed with firearms* (Fig. 46).

Here, it should be noted that on one hand, ten months of 2022 have brought a bigger number of such crimes.

On other hand, the 2014 data shows the same numbers of crimes even in the absence of open Russian military aggression (Fig. 46).

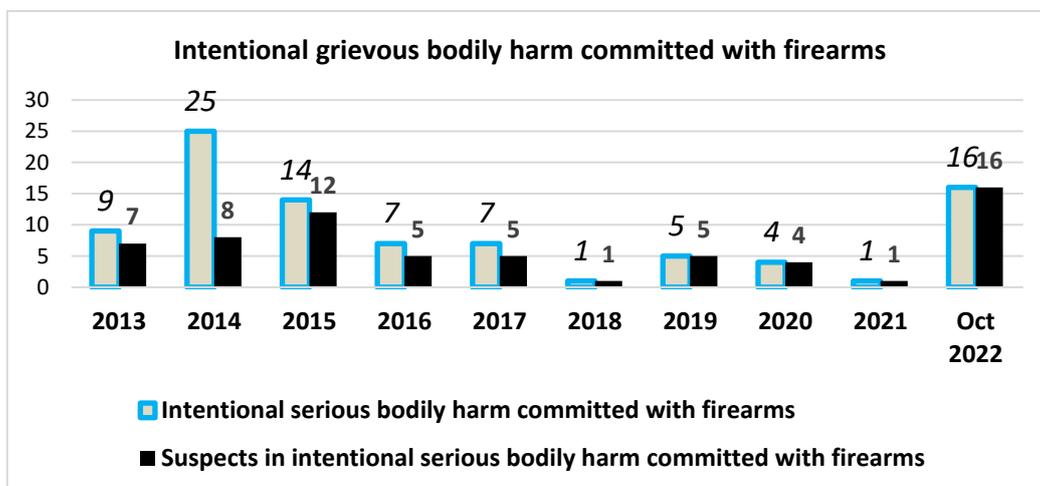


Fig. 46. Intentional grievous bodily harm committed with the use of firearms

Figure 47 demonstrates data number of *aggravated robberies* committed with the use of firearms and number of suspects in corresponding criminal proceedings.

On one hand, we can observe a significant increase of *aggravated robberies* committed with the use of firearms as compared with 2021.

On the other one, official crime statistics for 2013, 2014, 2015, 2016 and 2017 demonstrate much bigger numbers of *aggravated robberies* even when Ukrainian society was not so deeply saturated with firearms as in 2022 (Fig. 47).

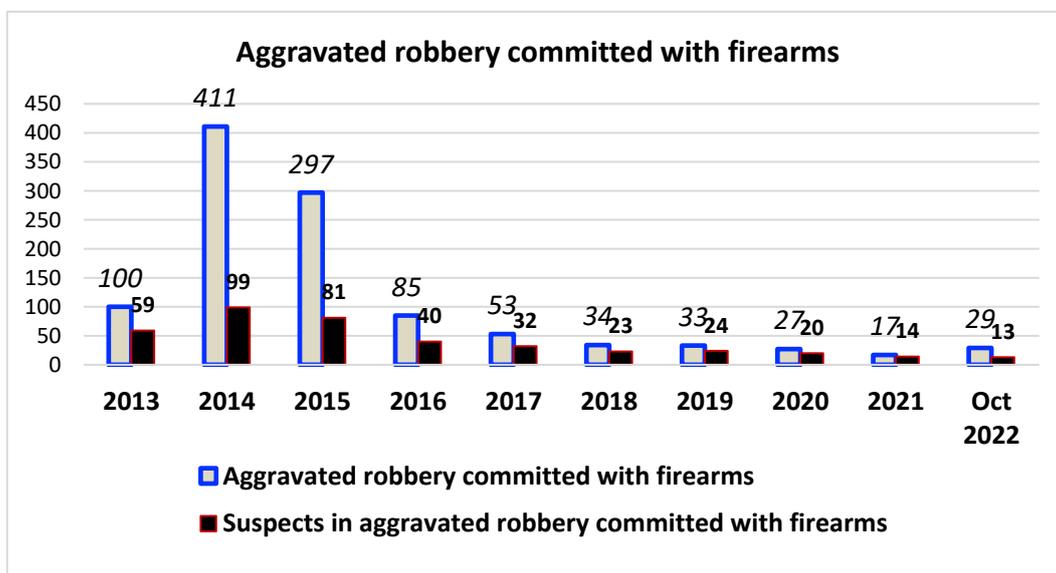


Fig. 47. Aggravated robbery with the use of firearms (Jan 2013 – Oct 2022)

Figure 48 demonstrates data on number of *crimes committed with the use of explosives* and the numbers of suspects in corresponding criminal proceedings (Fig. 48).

Saturation of Ukrainian society with firearms and an increase in the numbers of military men in the country is used by the organized crime groups which commit crimes not only with the use of firearms but also with the use of military or police uniform. In September 2022, in Kharkiv, a group of criminals that robbed the citizens' homes under the guise of representatives of law enforcement agencies of Ukraine was arrested.

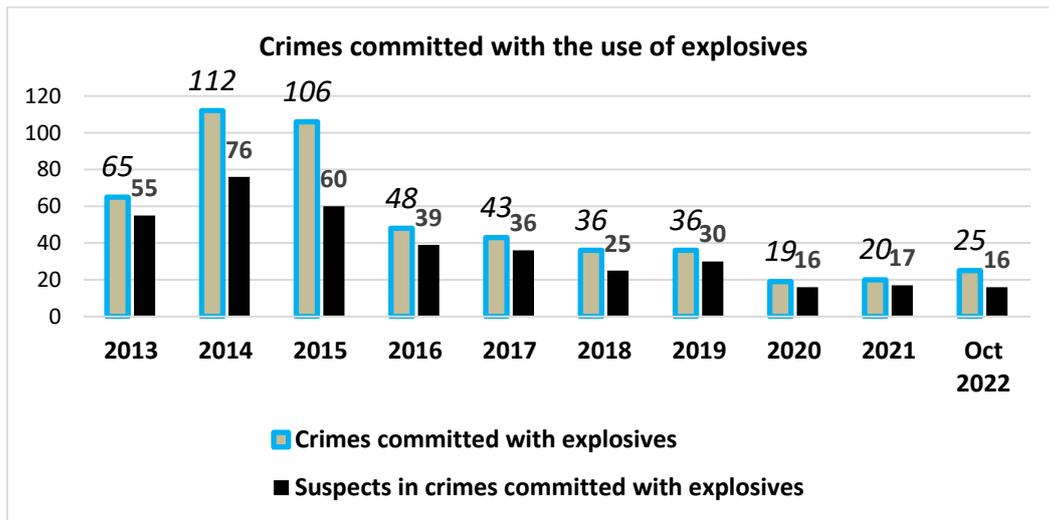


Fig. 48. Crimes with the use of explosives (Jan 2013 – Oct 2022)

Here, it should also be stressed on one aspect of post-war life of any state. It is not only about social rehabilitation of former soldiers who directly participated in military actions but also potentially possible criminal activity of persons with the post-war traumatic disorders where some of them will not find themselves in the post-war society.

The danger from illegal firearms in Ukraine is *not* concerned only with firearms with *Ukrainian origins*. Due to so called “*partial mobilization*” declared in Russia, many Ukrainian citizens forcibly taken into the so called “*peoples’ militia*” of so-called “*Donets Peoples’ Republic*” and “*Luhansk Peoples’ Republic*” received unregistered firearms with following deserting from “*the militia*”.

Figure 49 demonstrates trends in different crimes committed with firearms and explosives *in comparison* (Fig. 49).

Here, we can conclude that if crimes with the use of explosives and aggravated robberies with the use of firearms increased to a large extent (in absolute numbers), nevertheless, the vast majority of crimes committed with firearms are *intentional homicides* (Fig. 49).

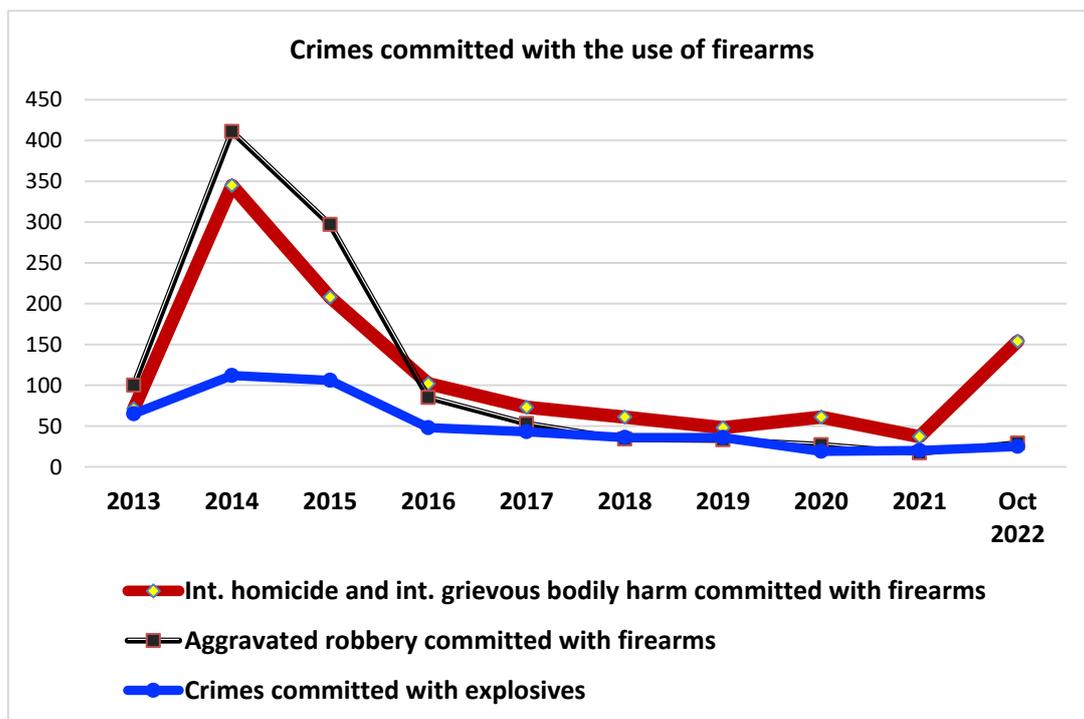
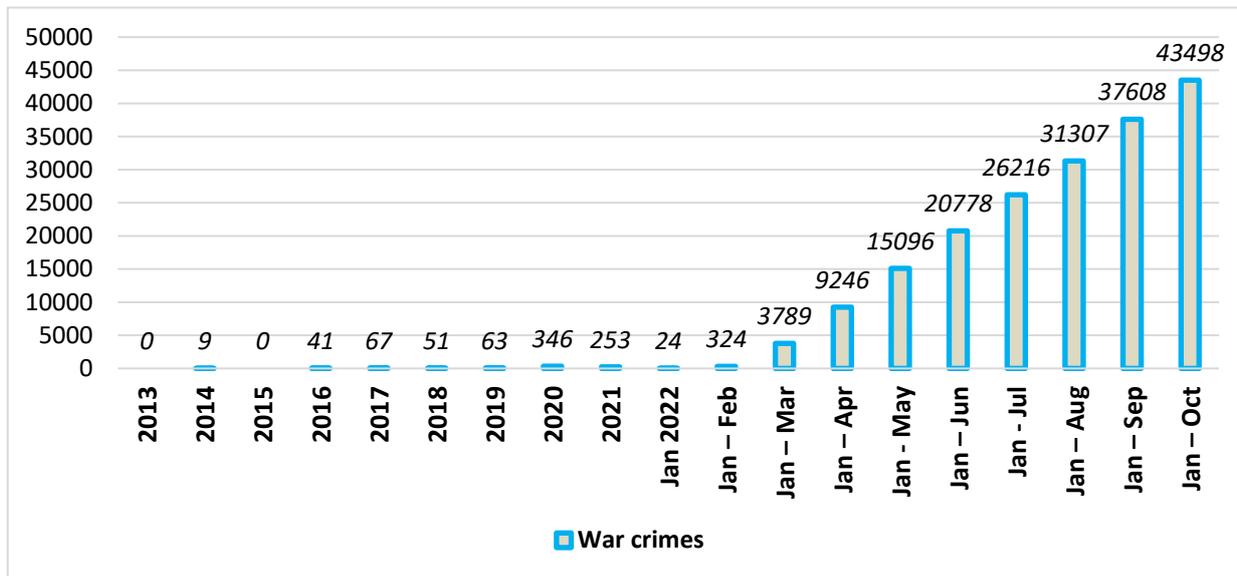


Fig. 49. Different crimes committed with the use of firearms

**Crimes against Peace, Security of Mankind and International Legal order (War Crimes)**

According to official data of the Office of General Prosecutor, as of 7 August 2022, the Ukrainian authorities were investigating almost 26,000 cases of suspected war crimes committed after Russia’s full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022 (Fig. 50).



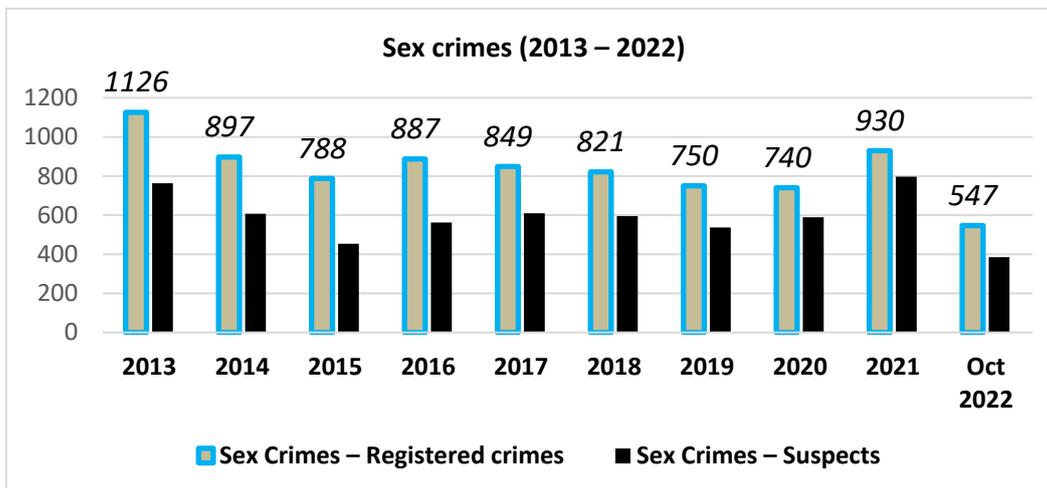
**Fig. 50. War crimes (Jan 2013 – Oct 2022)**

**Sex Crimes**

As far as *sex crimes* are concerned, the number of mentioned crimes decreased significantly as it could be expected from the war-time society (Fig. 51).

Nevertheless, the final conclusions will be drawn only in January 2023.

If we have the same trends continued until the end of 2022, it would be the lowest level of sex crimes for the ten years history of crime prevention in Ukraine (Fig. 51).



**Fig. 51. Sex crimes (Jan 2013 – Oct 2022)**

No less interesting conclusion could be drawn from the above statistics.

It is obvious that 2021 brought many restrictions concerned with the COVID pandemic which led to closing of all night clubs, disco and restaurants where sex offences were often committed. Nevertheless, the number of sex crimes registered in 2021 was one of the highest for the previous ten years of crime prevention (Fig. 52).

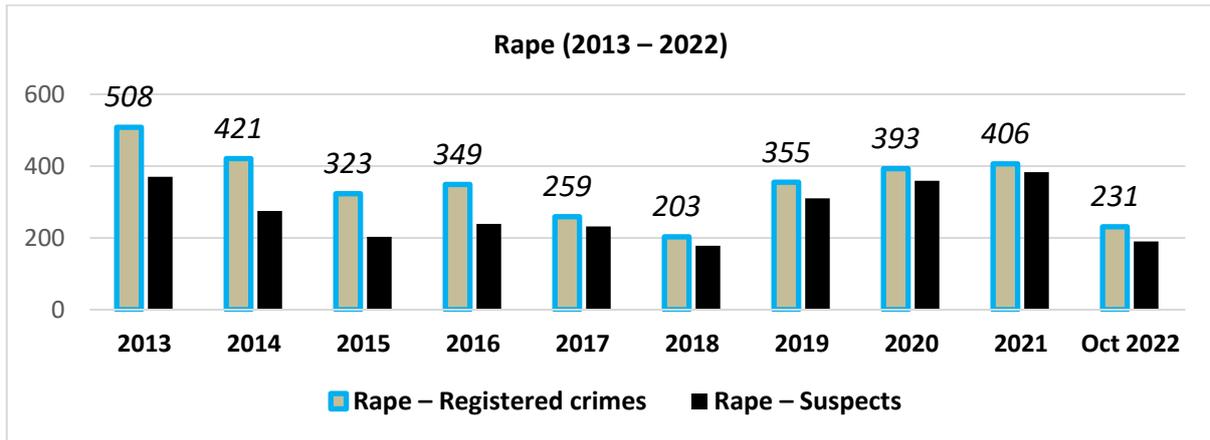


Fig. 52. Rape (Jan 2013 – Oct 2022)

At the same time, restrictions imposed due to the war-time period led to rapid decrease of rapes crimes in Ukrainian society.

**Crimes against National Security of Ukraine**

No less interesting is official statistics of *crimes against national security* for 2013 – 2022

In 2013, as many as 8 crimes against national security were registered, in which only *one* criminal proceeding had a *concrete suspect*. The rest were so-called “*factual*” criminal proceedings.

That is, the ratio between all cases and cases with concrete suspects was 8.

Here, we have visual additional – currently *criminological* – evidence of the *anti-state orientation* of the political regime in Ukraine overthrown in 2014. A big country in the centre of Europe with a great potential, having a dangerous neighbour on the East, could not have such performance indicators of the Security Service of Ukraine and other LEA.

Immediately after the 2014 Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, the occupation of Eastern Ukraine by Russia and before the start of a full-scale military invasion of Russia in 2022 – and regardless of which President was in power – both the number of registered crimes and the number of criminal proceedings with suspicion had the same ratio (*Fig. 53*).

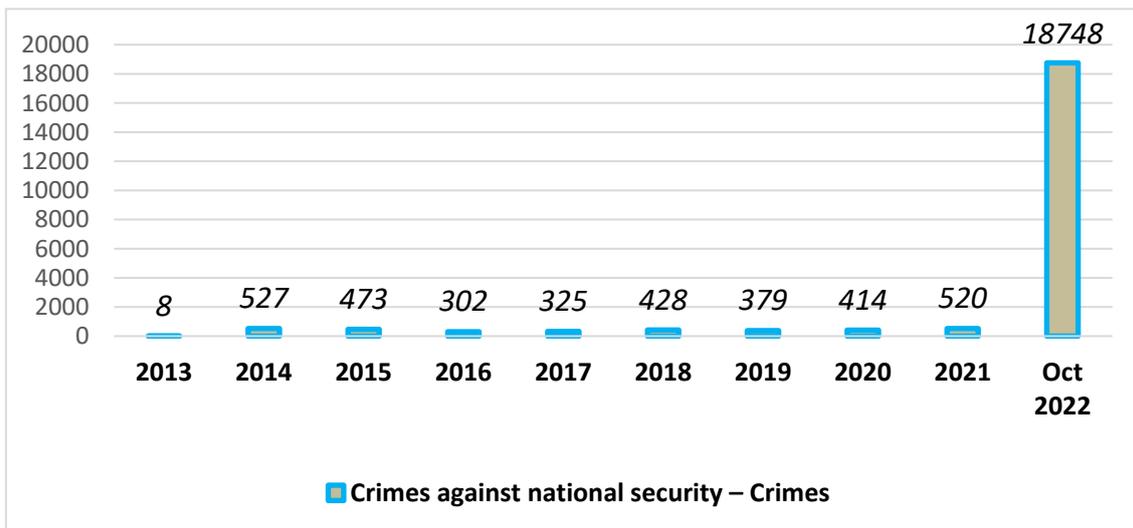
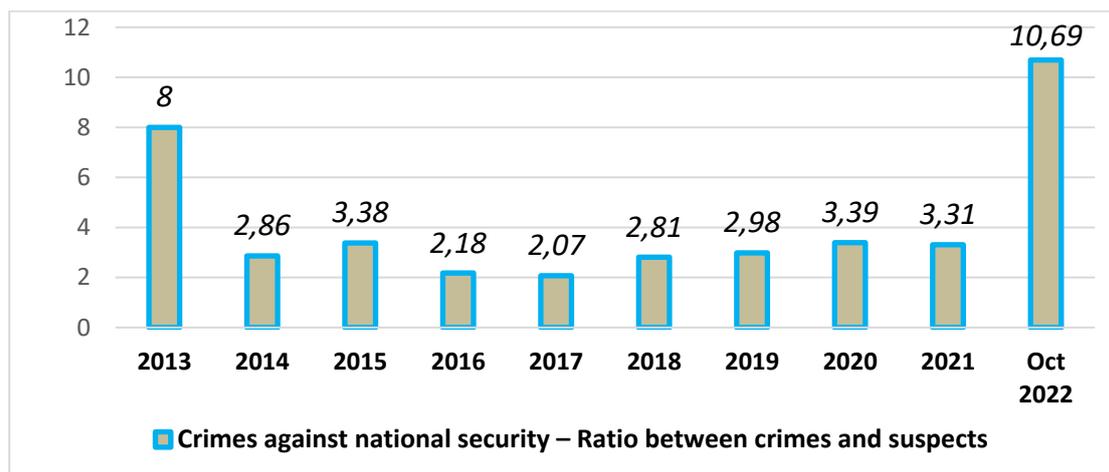


Fig. 53. Crimes against national security (Jan 2013 – Oct 2022)

The situation when only *every tenth* criminal proceeding has a perspective raises an issue of effectiveness of the LEA in the field of combatting the crimes against national security (*Fig. 54*).



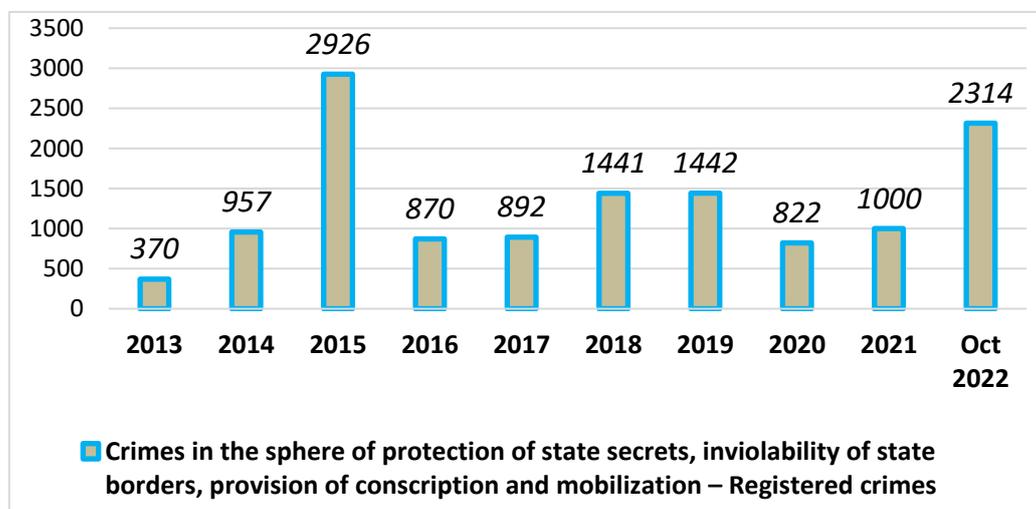
**Fig. 54. Crimes against national security: ratio between registered crimes and suspects in related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)**

### Crimes in the Sphere of Protection of State Secrets, Inviolability of State Borders, Provision of Conscription and Mobilization

It was clearly expected that the 2022 War would bring an increase in the numbers of military forces of Ukraine and transportation of military units within Ukrainian territory.

Consequently, it was clearly expected that the 2022 War would bring an increase in numbers of *crimes in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization*.

As a result, as we can observe, the number of the above crimes in ten months of 2021 is two times bigger as compared with the whole of 2021 (Fig. 55).



**Fig. 55. Crimes against national security: ratio between registered crimes and suspects in criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)**

### Crimes against Justice

During the 2022 War, *crimes against justice* have mostly gone to shadow.

Official crime statistics demonstrate a rapid decrease of crimes against justice (more than two times as compared with 2021) although we tend to analyse such a decrease in the light of a factual sabotage of the LEA in registering such crimes (Fig. 56).

At the same time, a ratio between a number of crimes against justice and a number of suspects in related criminal proceedings had increased which proves the above idea (Fig. 57).

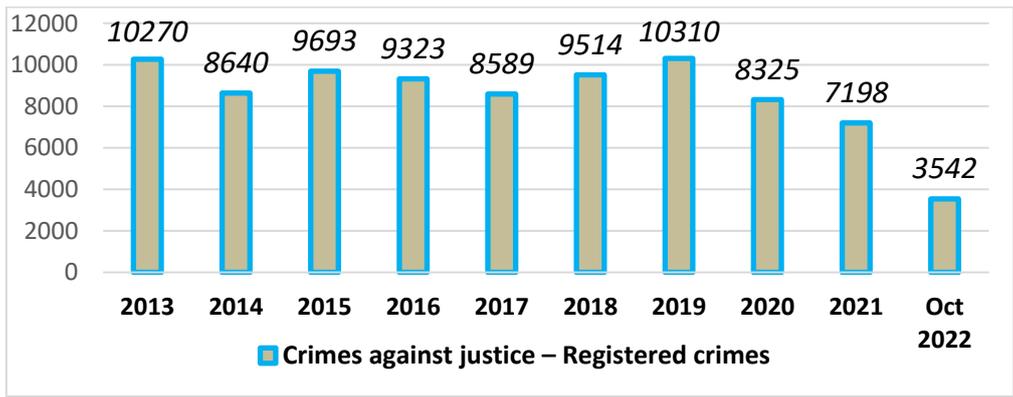


Fig. 56. Crimes against justice (Jan 2013 – Oct 2022)

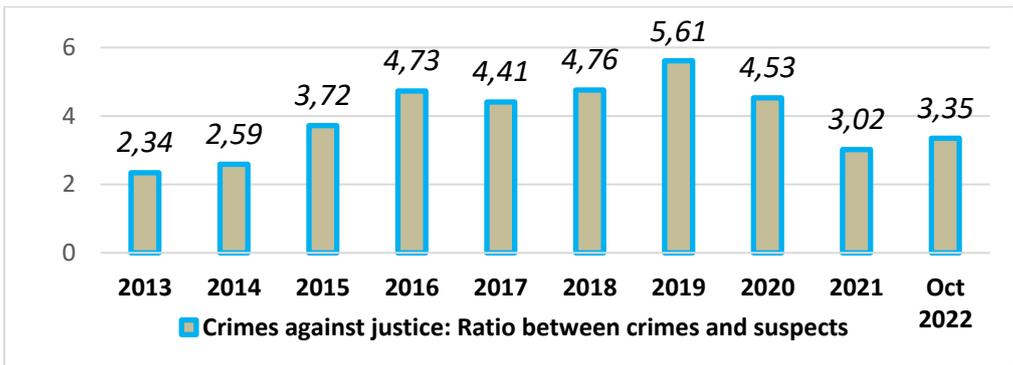


Fig. 57. Crimes against justice: ratio between registered crimes and suspects in related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)

**Intentional Non-Execution of the Court Decisions**

*Non-execution of the court decisions* remains a chronic problem of Ukrainian justice system, which was repeatedly noted by the Council of Europe and the ECtHR.

If 2021 was an exception, then during the entire period of 2013 – 2022, the number of criminal proceedings opened under Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, fluctuated at approximately the same level, having reached the highest position in 2019 (4212 registered crimes against justice), after which the number of registered crimes against justice of the mentioned type started to consistently decrease.

On the other hand, applying the classic approach that crime within certain limits (both upper and lower) is a *normal* social phenomenon, one can conclude about the extent to which the 2022 Russian aggression has *hit* the justice system in Ukraine, significantly destroying what had been worked on for years both Presidents of Ukraine, legislators, executive power, international and national experts, international and national NGOs (Fig. 58).

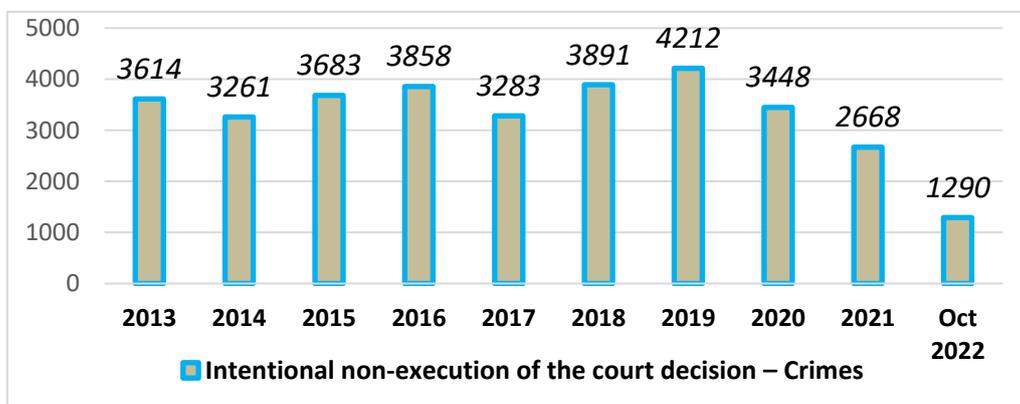


Fig. 58. Intentional non-execution of a judicial decision (Jan 2013 – Oct 2022)

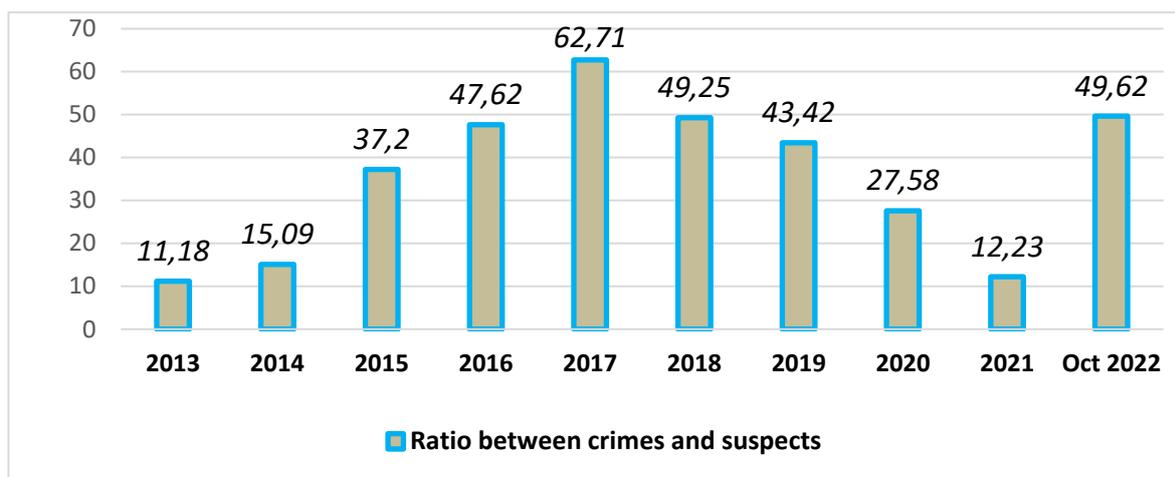
However, the number of crimes registered in 2022 indicates the objective and obvious priorities of the war-time society, and here we have a *dualistic trend*.

On the one hand, we have a record low number of registered crimes under Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, where such a small number of registered crimes does *not* at all indicate an improvement in the situation in the field of execution of court decisions.

On the other hand, we have an interesting situation.

Thus, since 2017, there had been a consistent trend of decreasing the ratio between the number of registered crimes and the number of criminal proceedings with concrete suspects. That is, there were reasonable suspicions, and we assume that there were grounds for them. That is, the criminal justice system began functioning better.

Since 2022, there has been a sharp upward jump in this indicator, which reflects how deeply destabilized the Ukrainian justice system has become due to the escalation of the Moskovian military aggression against Ukraine (Fig. 59).



**Fig. 59. Intentional non-execution of a judicial decision: ratio between registered crimes and suspects in related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)**

Registering crimes under Article 382 of the Criminal Code of Ukraine has become *much less*, and even in already registered criminal proceedings, as crime statistics show, there are no prospects. Crimes under Article 382 of the Criminal Code have become much *more latent*.

#### **‘White-Collar Crimes’ (Crimes against Public Services)**

Here, we provide an analysis of crime statistics related to Section XVII of the Criminal Code of Ukraine (“*Criminal offences in the area of official and professional activity related to the provision of public services*”), which are following: abuse of authority or office (Article 364), abuse of power by an official of a legal entity of private law, regardless of the organizational and legal form (Article 364-1), excess of authority or official powers by a law enforcement officer (Article 365), abuse of power by persons providing public services (Article 365-2), forgery in office (Article 366), neglect of official duty (Article 367), accepting an offer, promise or receiving an improper advantage by an official (Article 368), (unlawful enrichment (Article 368-2), bribery of an official of a legal entity of private law, regardless of the organizational and legal form (Article 368-3), abuse of influence (Article 369-2), provocation of bribery (Article 370) and others.

A significant decrease of *crimes against public services* points at the fact that most of such crimes have gone to shadow (Fig. 60).

Crimes against public services are very latent ones by nature but the 2022 War made them *much more latent* (Fig. 61).

The fact that the ratio between the number of crimes against public services and the number of suspects in related criminal proceedings has increased to the highest point for the last ten years proves the above hypothesis (Fig. 62).

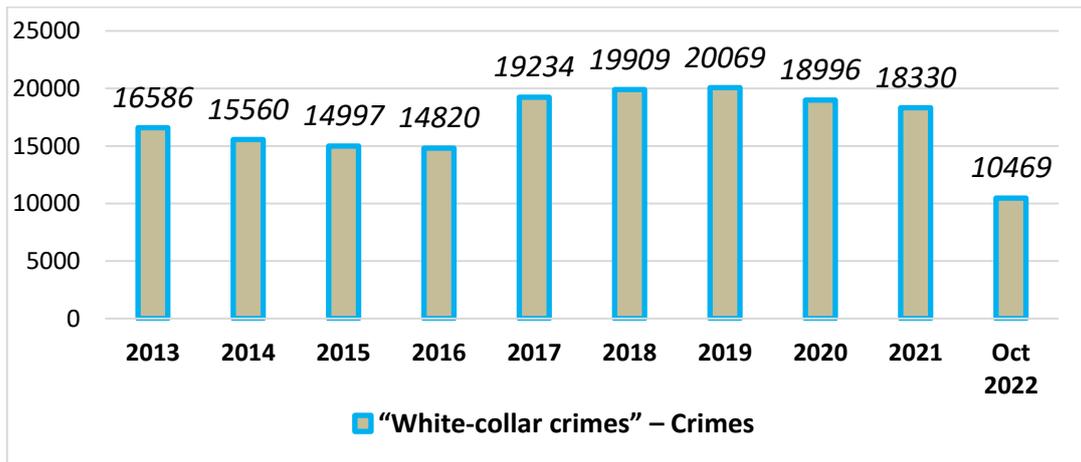


Fig. 60. “White-collar crimes” (Jan 2013 – Oct 2022)

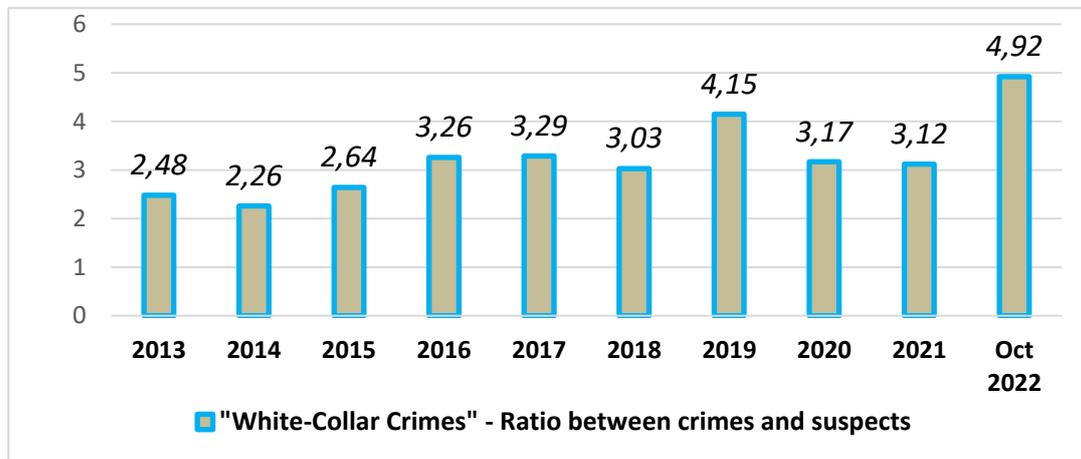


Fig. 61. “White-collar crimes”: ratio between registered crimes and suspects in related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)

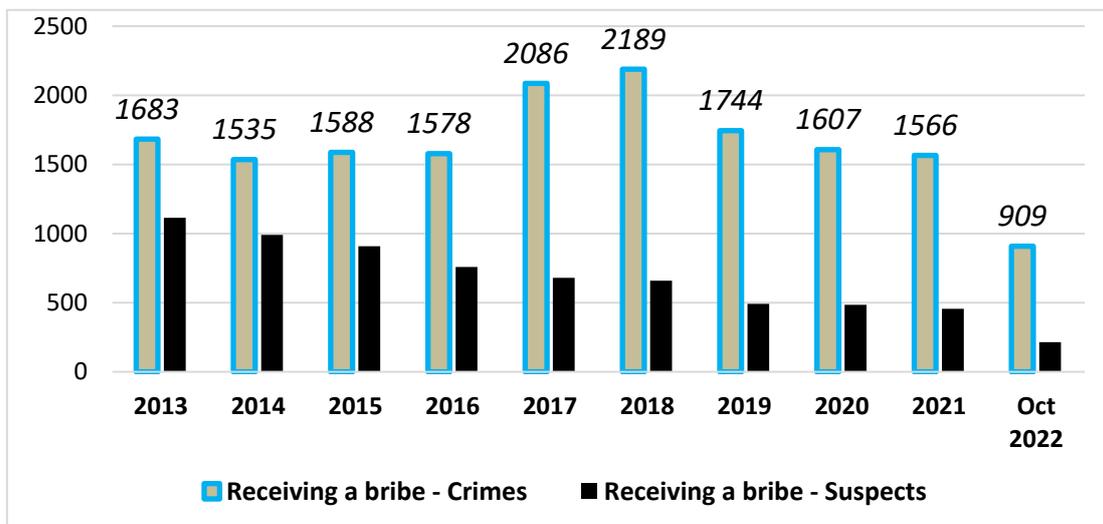


Fig. 62. Receiving a bribe (Jan 2013 – Oct 2022)

A crime of *bribery* reflects the same trends which have been explained earlier where we have a *dualistic trend* – a decrease of registered ‘white-collar crimes’ crimes and an increase of the ratio between registered crimes and the suspects in related criminal proceedings (Fig. 63).

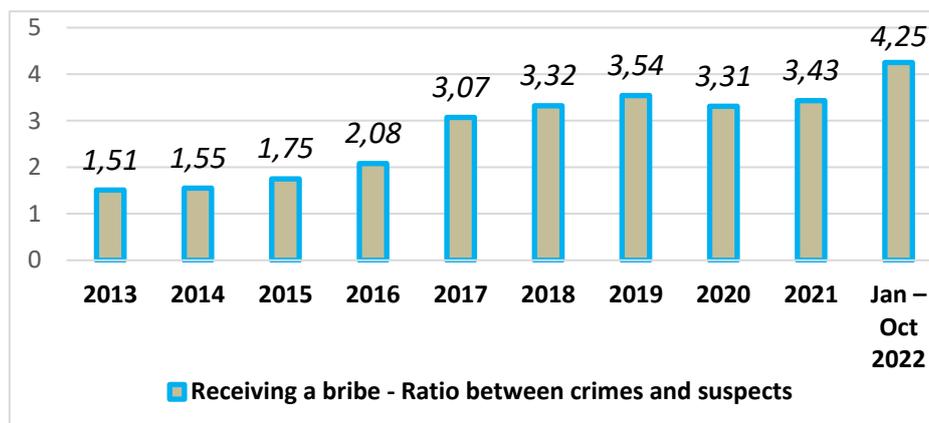


Fig. 63. Receiving a bribe: ratio between registered crimes and suspects in related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)

### Corporate Raiding

In the general structure of criminality in Ukraine a special place is occupied with crimes concerned with *corporate raiding*.

Here, we focus attention on two articles of the Criminal Code of Ukraine: *obstruction of legitimate economic activity* (Article 206) and *illegal seizure of property of an enterprise, institution, or organisation* (Article 206-2).

Firstly, it should be stressed that mentioned articles are *not* concerned only with activities of big corporations. Moreover, as practice shows, they are used for the aims of prevention of illegal “conquests” of *small legal entities*.

Secondly, it should be stressed that Ukraine is a big agricultural country which supplies food to many states of the European Union. Ukraine is one of the three largest exporters of agricultural products to the EU (the USA and Brazil occupy the first places). According to the European Commission’s statistics, Ukraine has supplied to the EU production by 7 billion euro.

Therefore, the EU is interested in a *transparent and stable agricultural market* in Ukraine which is important from the point of view of safety of products and minimizing money-laundering in the agricultural sector. At the same time, one of the most dangerous problems both for Ukrainian justice and the agricultural market is a problem of *corporate raiding*.

Of course, this is an issue *mostly* of *peacetime*, but at the same time, the 2022 War also exacerbates this issue as much as possible. If in peacetime national and local *quasi-elites* were highly interested in the existence of the *permanent* phenomenon of corporate raiding in Ukraine, then during the 2022 Moskovian military aggression this phenomenon hid even more in the twilight.

Every year the spring-summer-autumn news from Ukraine demonstrated numerous examples of corporate raiding of lands, fields, enterprises, utility premises, agricultural machinery, plants, factories etc., which is often “supported” with violent actions and the use of firearms.

But what about official crime statistics?

Unfortunately, official crime statistics say *nothing* about corporate raiding in Ukraine. As a result, it *seems* that there is *no* corporate raiding in Ukraine.

Instead of corporate raiding, there is only a Soviet-style shaped ‘*unauthorised action*’ (Article 356 of the Criminal Code of Ukraine) which provides punishment for “*unauthorised action, that is doing anything contrary to the rules established by law, where the lawfulness of such acts is challenged by an individual citizen, an enterprise, institution or organisation, and where such acts caused any substantial damage to the interests of a citizen, state and public interests, or interests of the owner*”.

Let us analyse an issue of the corporate raiding in Ukraine in the light of official crime statistics.

Crime statistics from the Office of Public Prosecutor for the last 10 years indicate that, on average, for the period 2013 – 2021, notes of suspicion were handed in almost 40% of *all* criminal proceedings open in Ukraine.

The same indicator for the period of ten months of 2022 is 35%.

At the same time, the same indicator under Article 206 of the Criminal Code the period of 2013 – 2021 is 3,64%.

The same indicator for the period of ten months of 2022 is 2,78%.

A similar indicator under Article 206-2 of the Criminal Code for the period 2014 – 2021 is 10,04% and 4,76% for the period of ten months of 2022.

While analysing the percentage of criminal proceedings under Articles 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine in the total number of criminal proceedings, the conclusions are *disappointing*, especially considering that, firstly, these crimes are *by no means* characterized by latency (because of the activities of the victims), and, secondly, most of crimes of corporate raiding ‘*are driven*’ by the police investigators and prosecutors under abstract ‘*unauthorised action*’.

Here, we have another clear example that the presence in the Criminal Code of Ukraine related prohibitions does *not* guarantee that *quasi-elites* will be interested in restricting themselves in the use of such an illegal source of income.

As a conclusion to this part of our criminological analysis, we should point out that the problem of corporate raiding is a ‘*face*’ of a broader problem of *corruption* in the field of justice and the LEA activities (Fig. 64, Fig. 65).

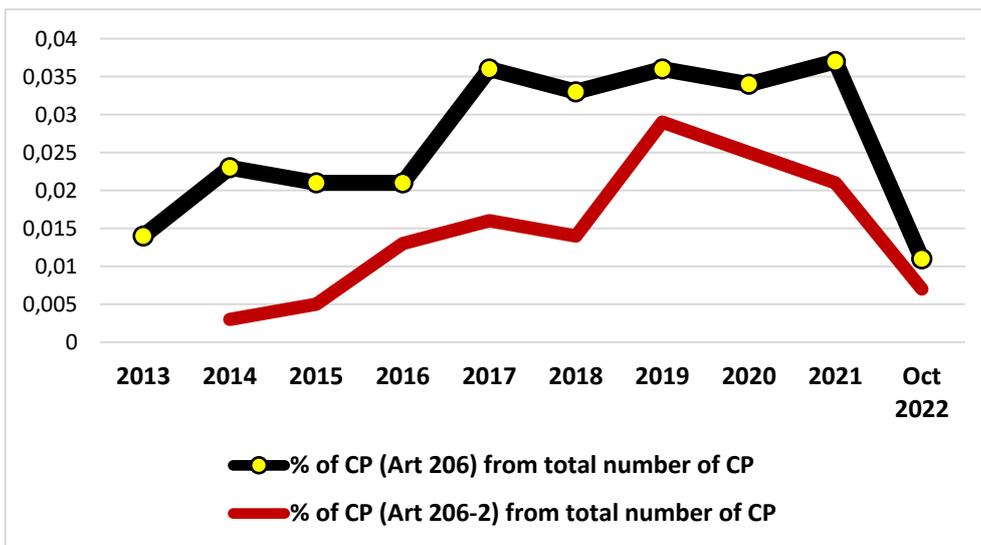


Fig. 64. Corporate raiding: percentage of criminal proceedings from total number of related criminal proceedings (Jan 2013 – Oct 2022)

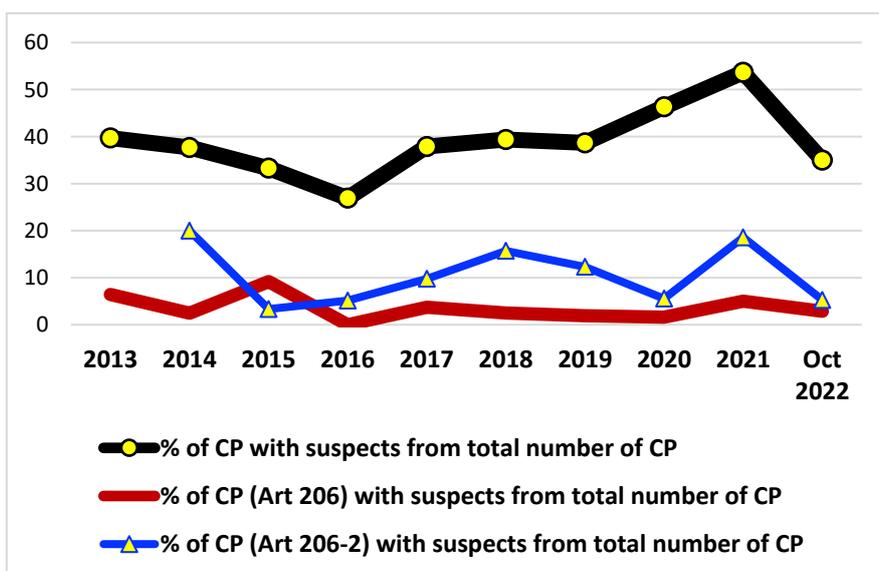


Fig. 65. Corporate raiding: percentage of criminal proceedings with suspects from total number of criminal proceedings with suspects (Jan 2013 – Oct 2022)

### Family Violence Crime

In recent years, *family violence crime* has become an object of special attention of the Parliament, the Government and Ukrainian society in general. Moreover, on 1 November 2022, the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (*the Istanbul Convention*) came into the force for Ukraine (signed in November 2011, ratified in July 2022).

Therefore, family violent crimes could be a very attractive object of criminological research in the context of the impact of the 2022 War on Ukrainian society.

As crime statistics show, 4800 family violent crimes were registered in 2021.

In ten months of 2022, 2808 family violent crimes were registered in Ukraine.

Such a reduction could be explained with different factors like a mass migration of many *potential* victims to other European countries and participation of many *potential* perpetrators in military actions. In any case, the *traditional social basis* for family violence was minimised to a large extent with the 2022 War (Fig. 66).

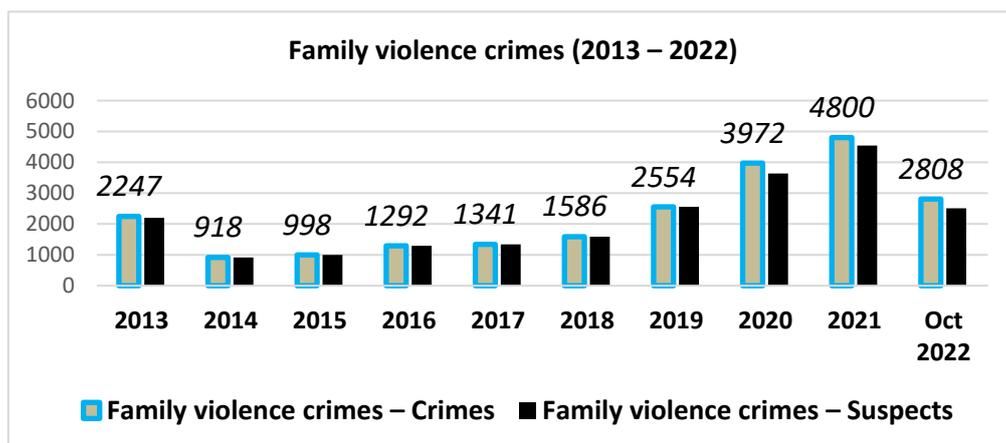


Fig. 66. Family violent: registered crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)

On the other hand, crime statistics demonstrate that family violent crimes having become latent in the beginning of the 2022 War went out later from shadows and became *less latent* (Fig. 67).

At the same time, many Ukrainian women returned back to Ukraine after several months of forced escape (Fig. 67).

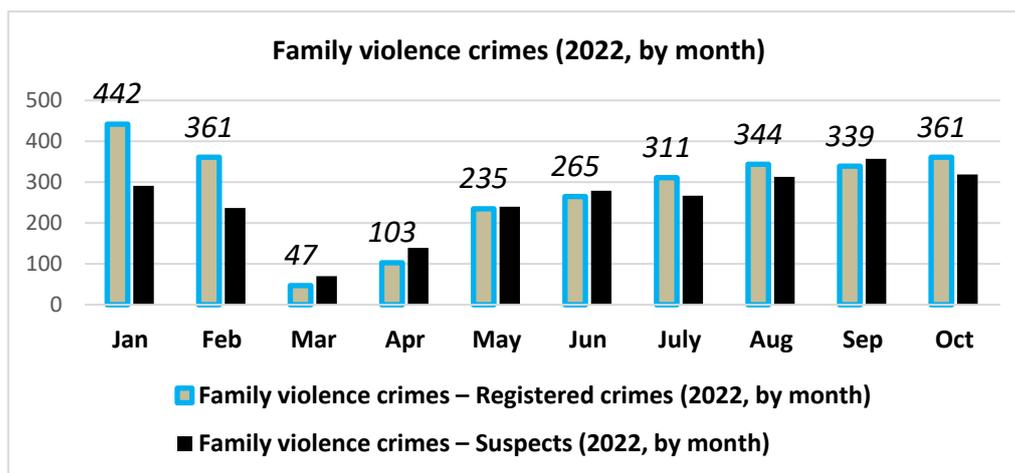


Fig. 67. Family violent: registered crimes and suspects (2022, by month)

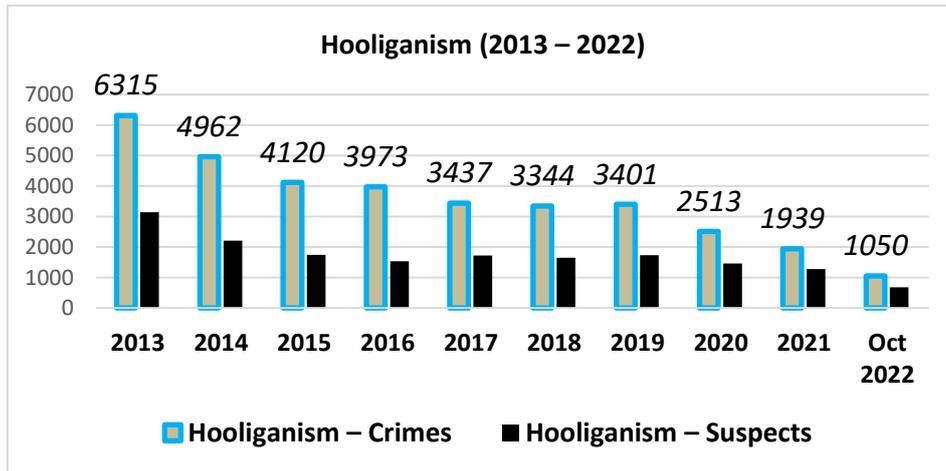
### Hooliganism

No less interesting for the aims of the analysis of the criminological situation in Ukraine is the crime of *hooliganism* (according to Article 296 Criminal Code of Ukraine – “a serious disturbance of the public order based on motives of explicit disrespect to community in a most outrageous or exceptionally cynical

manner”) which can be used as an example of impacts of harsh wartime restrictions with curfews, military and the police patrols as well as roadblocks on *normal* social life.

Generally concluding, criminal acts of hooliganism had a permanent trend to decrease for the last ten years where the 2021 restrictions resulting from the COVID pandemic should be also noted.

In 2022, a particular decrease of acts of hooliganism should be considered as consequences of the next Moskovian military invasion. If in 2021 acts of hooliganism were widely prevented by closing public spaces (shopping centres, cinemas, public transport etc.), the COVID pandemic was almost ‘*forgotten*’ by the general population in the end of February 2022. Accordingly, the end of February 2022 has led to harsher physical restrictions of *possible* actions aimed at violation of public order (*Fig. 68*).



**Fig. 68. Hooliganism: registered crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

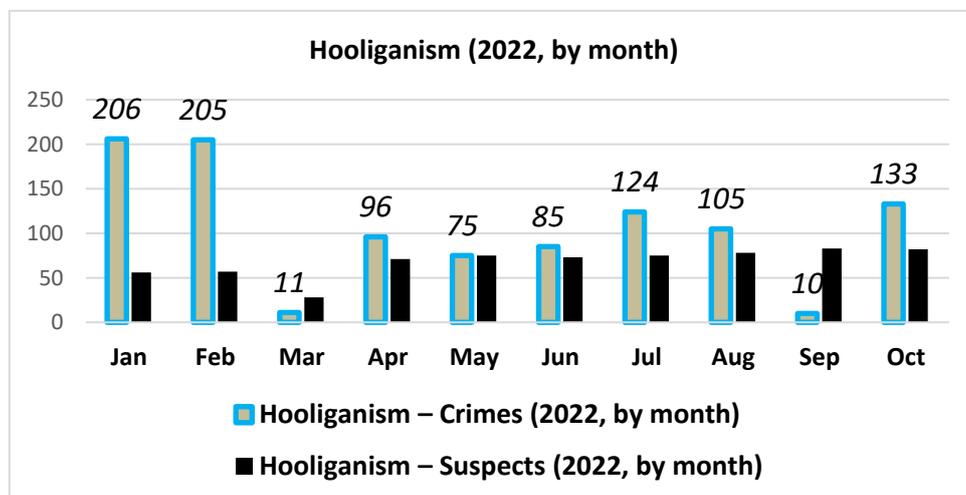
On the other hand, the number of acts of hooliganism almost disappeared from social life in February – March 2022, has appeared again in April 2022 with a trend to further increase.

Correspondingly, such a trend should be considered an indicator of a partial *stabilization* of social life in Ukraine mostly in areas more or less far from the frontline.

Certainly, the last two months of 2022 will prove (or not) such a hypothesis. At least data for the ten months of 2022 has given reasonable grounds to shape it in the above form.

On the other hand, one more conclusion could be drawn from the described above situation. Yes, a number of acts of hooliganism dropped to a particular extent due to the harshest social control measures for the whole contemporary Ukrainian history. For example, comparative analysis of crimes of hooliganism for ten months of 2021 and 2022 shows that the number of detected acts of hooliganism decreased.

Nevertheless, the drop was an insignificant to make a statement that the harshest police restrictions has resulted in decreasing of such acts to a minimum level that could be expected from a point of view of proponents of harsher police control over the society (*Fig. 69*).



**Fig. 69. Hooliganism: registered crimes and suspects (2022, by month)**

### Smuggling

Smuggling from Ukraine to Europe has been an obvious problem for the stability of public order in the EU for a long time. Therefore, *crimes of smuggling* are no fewer interesting cases for researching the impacts of the 2022 War because they reflect the state of *protection of borders* of Ukraine which, in its turn, reflects the general potential of the State to keep its territory safe.

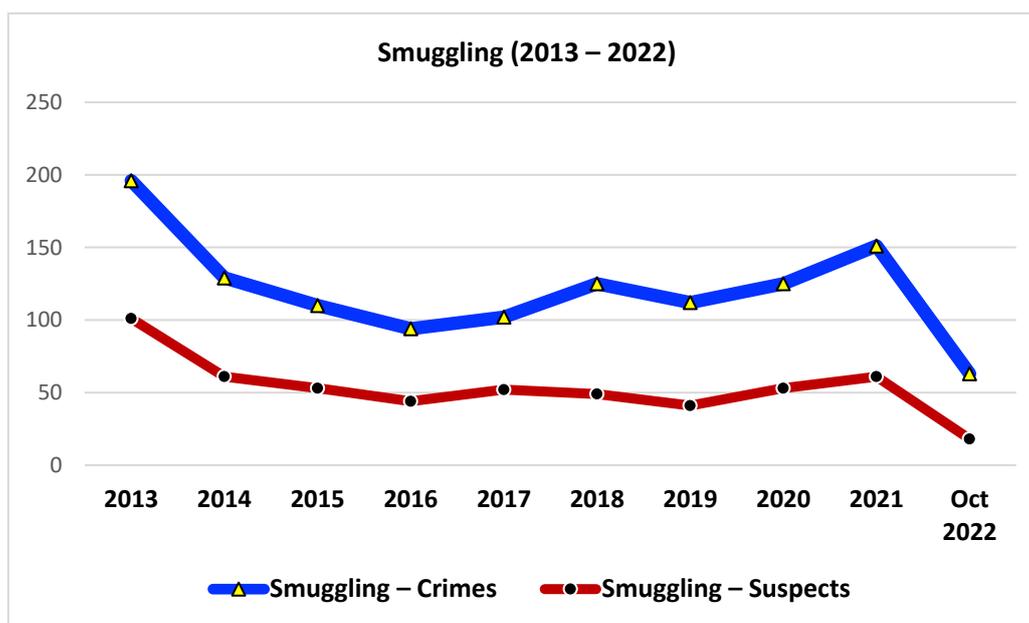
Accordingly, Europol has paid enough attention to the issue of smuggling from Ukraine. For example, in April 2017, over 578 firearms and 776 pieces of ammunition were seized as part as a joint operation targeting the illegal movement of firearms, explosives, chemical, biological, radiological and nuclear material through the Ukraine – Moldova border.

From the perspective of the EU – Ukraine relations an issue of smuggling is becoming more topical in the light of the Moskovian military aggression because of large number of firearms and explosive materials in the zone of military actions. On July 11, 2022, the EU Home Affairs Commissioner announced a hub in Moldova to battle crime, particularly arms smuggling from war-torn Ukraine.

Later, in its official statement of July 22, 2022, Europol said that “*a potential threat observed in war zones in the past is that firearms can fall into the wrong hands. Regarding the war in Ukraine, Europol has warned that the proliferation of firearms and explosives in Ukraine could lead to an increase in firearms and munitions trafficked into the EU via established smuggling routes or online platforms. This threat might even be higher once the conflict has ended*”.

Official Ukrainian crime statistics show that a crime of smuggling had occupied a permanent segment in the general structure of the Ukrainian crime statistics until 2022.

In the period of 2016 – 2021, there has been an increase of detected crimes of smuggling with its highest point in 151 crimes in 2021 (*Fig. 70*).



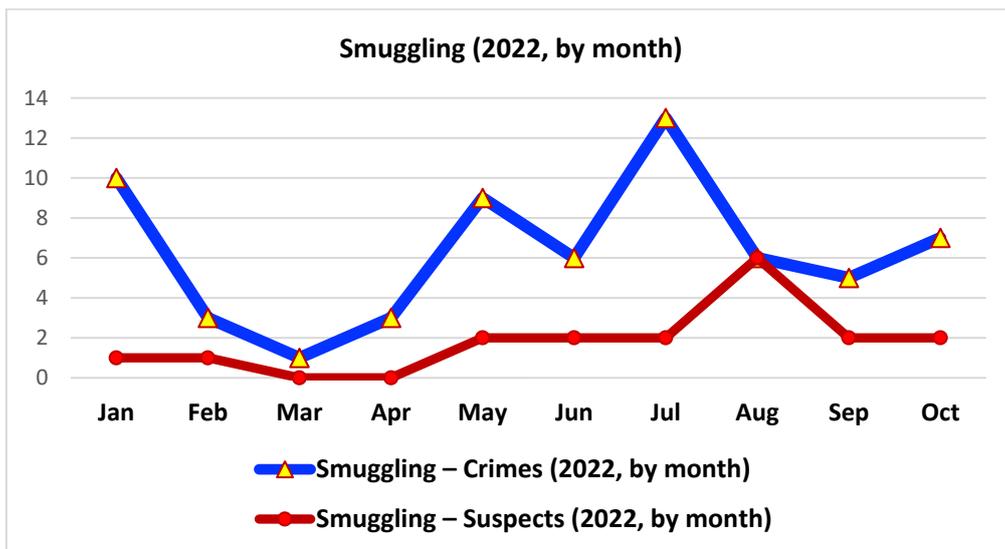
**Fig. 70. Smuggling: registered crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

It seems this trend could have continued even in 2022 if the Russian invasion did not occur. In fact, in 2022, the number of crimes of smuggling dropped significantly in February – March 2022 with further increase to the pre-war indicators.

Comparative analysis of crimes of smuggling for ten months of 2022 shows that the number of detected crimes decreased 2,6 times as compared with the same period of 2021.

Correspondingly, the number of suspects in smuggling for the same period decreased more than 3 times.

On the other hand, the sharp shock caused by the 2022 Russian invasion and resulted in decrease of detected crimes of smuggling seems to disappear soon considering the rapid increase of detected crime of smuggling in the middle of 2022. Moreover, the number of crimes of smuggling in July 2022 overwhelmed the same indicator for January 2022 (*Fig. 71*).



**Fig. 71. Smuggling: registered crimes and suspects (2022, by month)**

Here, it should be noted that in 2018, the Criminal Code of Ukraine was supplemented with Article 201-1 according to the Law “On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the preservation of Ukrainian forests and the prevention of illegal export of unprocessed timber” which has stated a criminal liability for *smuggling of timber*. Therefore, in this paper data for 2020 – 2022 also reflect the numbers of both crimes of smuggling – ‘classical’ one and *smuggling of timber*.

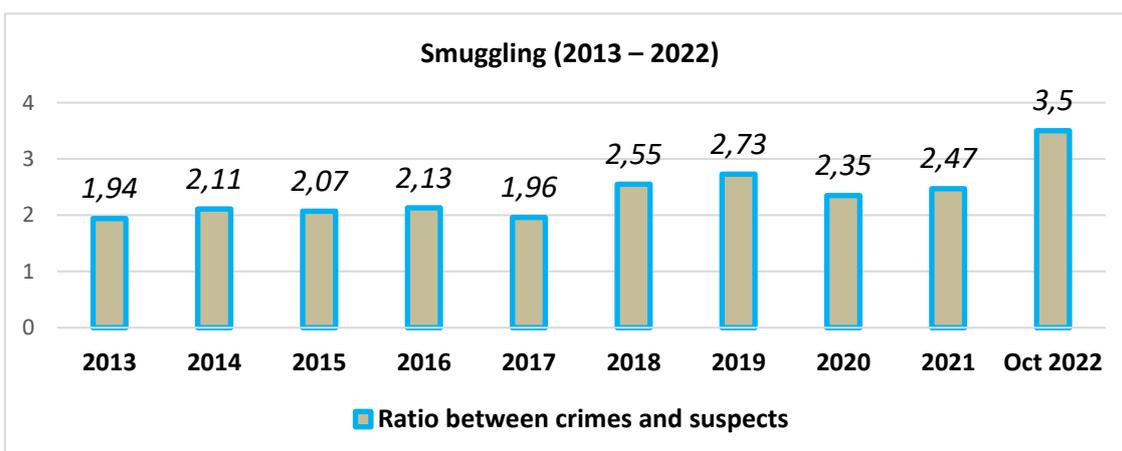
Additionally, we would like to make a conclusion that seems to be of a great importance in the context of analysis of smuggling in a broader context of Ukrainian criminality.

For the period of 2013 – 2021, an average ratio between all detected crimes (including so-called ‘factual cases’) and criminal proceedings with concrete suspects was 2,25.

In 2022, the same indicator increased to 5,63 (that is 2,5 times higher).

Considering the fact that crimes of smuggling are often concerned with concrete persons who are crossing the border with smuggled goods, such a state of things poses reasonable questions concerning effectiveness of the LEA.

Moreover, in the wartime period when all law-enforcement bodies operate in the state of heightened alertness such a gap between mentioned indicators seems to be of *artificial nature* (Fig. 72).



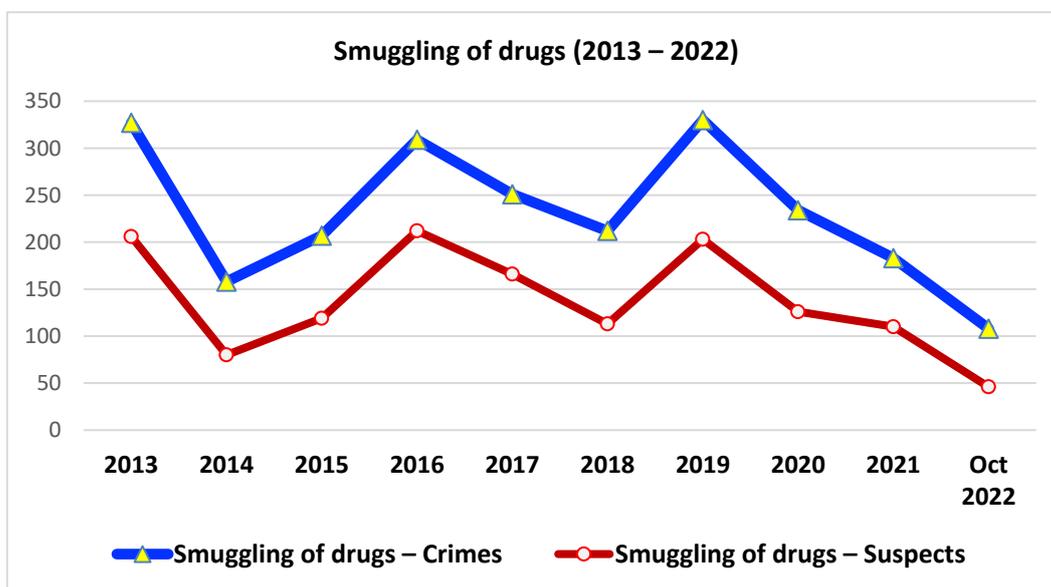
**Fig. 72. Smuggling: ratio between crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

Here, we would also like to analyse crimes of *smuggling of drugs*.

Drug-related offences have been already analysed in a separate chapter of this paper. Nevertheless, here, a focus is made not on drugs but mostly on *smuggling*. Therefore, both crimes – smuggling

and smuggling of timber – are discussed together in a broader context of *immovability of the state borders of Ukraine* in the wartime period.

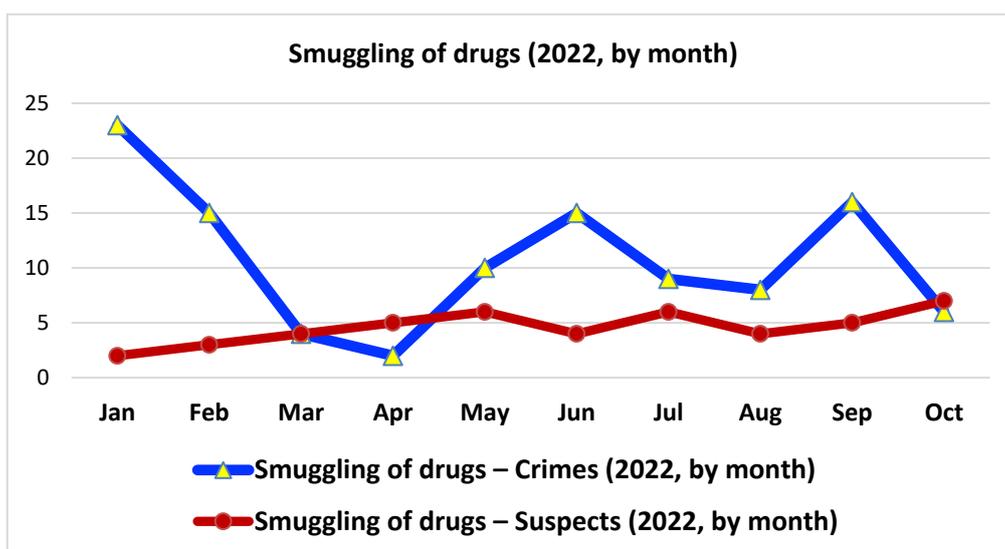
The first conclusion that could be drawn from statistics is that the number of detected crimes of smuggling of drugs decreased (183 criminal proceedings in 2021, 108 criminal proceeding in ten months of 2022) (*Fig. 73*).



**Fig. 73. Smuggling of drugs: crimes and suspects (Jan 2013 – Oct 2022)**

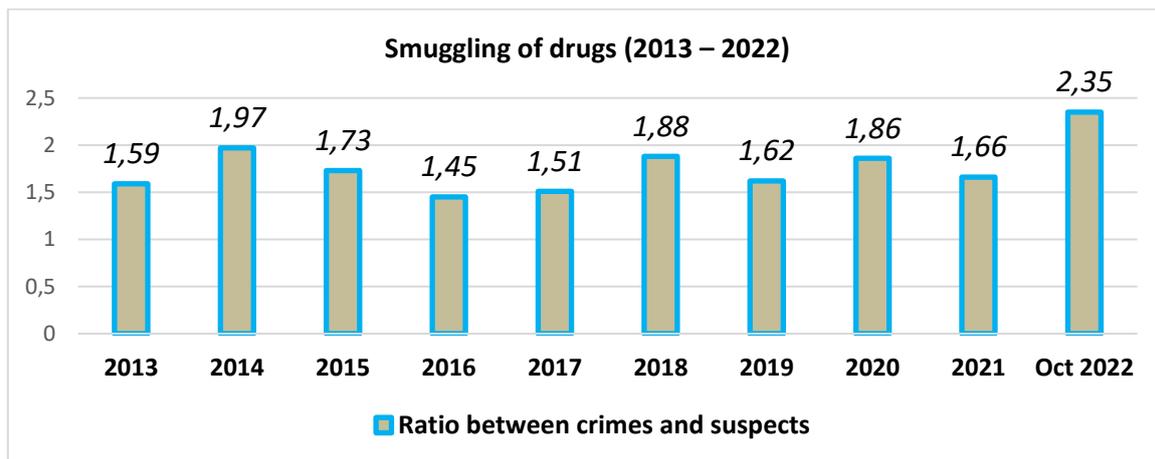
Comparative analysis of crimes of smuggling of drugs for 2021 and ten months of 2022 shows that the number of detected crimes decreased 1,69 times. Correspondingly, the number of suspects in smuggling for the same period decreased 2,4 times.

As in previous examples, the rapid drop in registered crimes of smuggling in March 2022 was changed with the increase of mentioned crimes (*Fig. 74*).



**Fig. 74. Smuggling of drugs: crimes and suspects (2022, by month)**

As in the previous example with smuggling, for the period of 2013 – 2021, an average ratio between detected crimes (so called '*factual*') and criminal proceedings with concrete suspects was 1,55 (*Fig. 75*). In 2022, the same indicator increased to 2,35 (*Fig. 75*).



**Fig. 75. Smuggling of drugs: ratio between crimes and suspects**

At the beginning of October 2022, the Polish (Subcarpathian) National Tax Administration prevented the smuggling of 272 kg of hashish. Contraband, worth PLN 13 million, was hidden in a truck. The car was entering Poland from Ukraine and, according to the documents, it was transporting over 20 tons of frozen elderberries. The problem is that the Ukrainian authorities allowed the driver to leave Ukraine without any problem.

#### **Human Trafficking: “New Markets, New Perspectives”**

According to general stereotypes, which are *not* far from the reality, Ukraine had traditionally been used as a *transit country* for the aims of human trafficking. In its recent judgment of 16 February 2021 in «*V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom*» (*applications nos. 77587/12 and 74603/12*), the European Court of Human Rights pointed at the similarities in the route to the United Kingdom taken by the victims of human trafficking where *Ukraine* was defined as a *transit country* to Poland, the Czech Republic, Germany and France.

What is stressed in declarations of many political leaders from the EU, Ukraine and other European states that the 2022 Russian invasion to Ukraine has handed the future of many Ukrainian women and children over to criminal elements because of the chaos in Ukraine that took place in the first period of the 2022 War.

The author’s personal sources prove that some humanistic initiatives of several NGOs and individuals on bringing of Ukrainian refugees to new homes or at least safe places in the states of the EU were halted because new ‘opportunities’ of sheltering were proposed by persons who can be arguably suspected in human trafficking and forced labour.

On the other hand, in academic sources, the authors rightly assert that shaped in mass-media imagination about ‘*innocent victim*’ of human trafficking in fact does not meet the reality (*Haverkamp, Rita (2019). Victims of Human Trafficking: Consideration from a Crime Prevention Perspective, in ‘What is Wrong with Human Trafficking? Critical Perspectives on the Law’, R. Haverkamp, E. Herlin-Karnell and C. Lernestedt (Eds.). London: Hart, 280pp.*).

Accordingly, the 2022 Moskavian invasion to Ukraine has moved the concept of ‘*innocent victim*’ of human trafficking more far from the reality.

It is generally accepted that human trafficking is mostly a *well-organized criminal activity* which demands different forms of criminal ‘*cooperation*’ among perpetrators in *different border states*. At the same time, with the beginning of the 2022 War, trying to control the wave of refugees, the Ukrainian Government severely restricted border crossing for *males* while *males* were mostly involved in this criminal activity.

On the other hand, a new slave market was opened on occupied Eastern and Southern regions of Ukraine, obviously under informal authorization and control of the Moskavian regime. There is mass evidence of arbitrary arrests of not only military men but also civilians with further putting them into a state of forcible military service. Moreover, there were further informal demands of a big sum of money for each person (up to 30,000 US dollars) with corresponding formal letters from Russian officials that “*N. resisted the Special Military Operation conducted by the Military Forces of the Russian Federation in Ukraine. Therefore, N. will be deprived of freedom for an unpredictable period until the e Special Military Operation end*”.

As far as Ukraine is concerned, crime statistics show that a period of 2013 – 2016 was stable in the aspect of numbers of registered crimes of human trafficking as well as of numbers of suspects in related criminal proceedings.

In 2017, there was a rapid increase in crimes of human trafficking which slowly ended in 2022. Nevertheless, as Ukrainian crime statistics say, even for ten months of 2022, the number of crimes was almost the same as it was in 2013 – 2016 (Fig. 76).

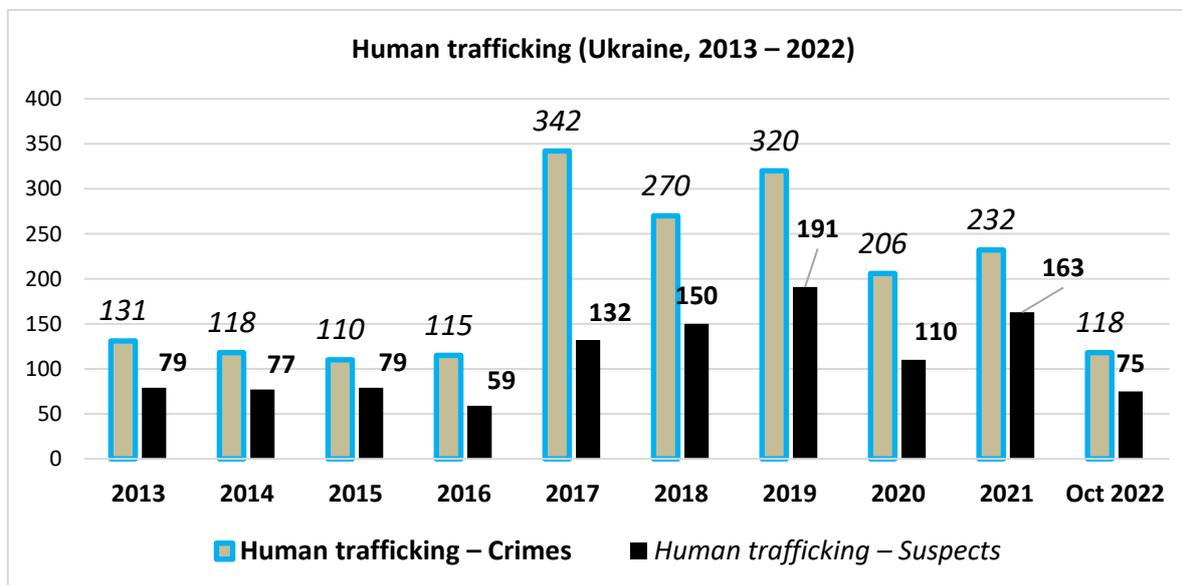


Fig. 76. Human trafficking: crimes and suspects in criminal proceedings

For example, if in 2016 there were 59 suspects in human trafficking, the ten months of 2022 have already shown 75 suspects. Moreover, we can argue concerning a factual *increase* of THB cases considering the fact that 6,5 million Ukrainians left the country and ‘created’ new ‘opportunities’ for human traffickers.

At the moment, it is difficult to say how human trafficking was affected by the 2022 Russian invasion. On one hand, the number of registered THB crimes decreased to zero point immediately after the Russian military forces crossed the Ukrainian border (Figure 77). On the other one, serious concerns arise around the fact that THB cases continue to be registered in the light of closed borders, police checks, curfews and hundreds of military and police roadblocks.

At the same time, it should be pointed that 118 THB crimes in ten months of 2022 are more than insufficient number in the light of 6,5 million of Ukrainian refugees which could lead to the conclusion that something is obviously *wrong* with the police intelligence in the sphere of THB prevention as well as with intelligence of the Ukrainian border service.

For example, in September 2022, the Ministry of Transport of Ukraine informed that it initiated at least 49 criminal proceedings on the facts of illegal transportation of persons to Poland and other countries who declared themselves as volunteers of the Armed Forces of Ukraine and, therefore, had a right to leave Ukraine for the needs of their volunteer activities.

Numerous official statements of the EU leaders stressed: *human traffickers from many EU states are waiting for new victims from Ukraine* due to victims’ vulnerable position, and such official statements should be taken for granted. Therefore, it could be said that THB crimes are *more latent* ones as the LEA officials declare (Fig. 77).

The factor of *corruption* should also be considered – both in the police and border service. There were many reports on numerus mass media that a ‘price’ for illegal crossing the Ukrainian border varies from 2000 to 5000 US dollars (Fig. 78).

A situation with ‘satellite crimes’ is different.

Firstly, let us demonstrate the official statistics of a crime of *creating or running brothels and procuring*.

The period of 2013 – 2021 could be described as permanent decrease of mentioned crimes where the 2022 War ‘cut’ corresponding crime trends (Fig. 79).

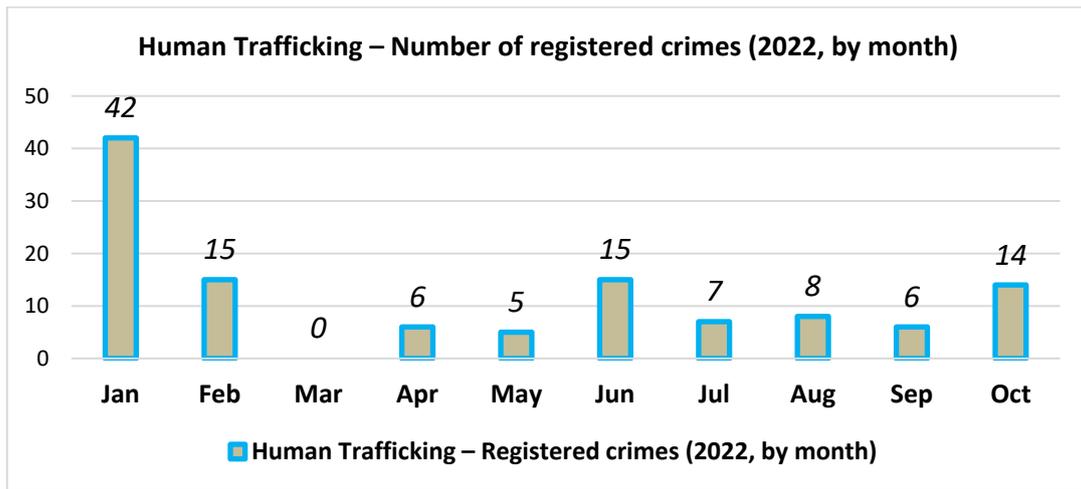


Fig. 77. Human trafficking: number of registered crimes (2022, by month)

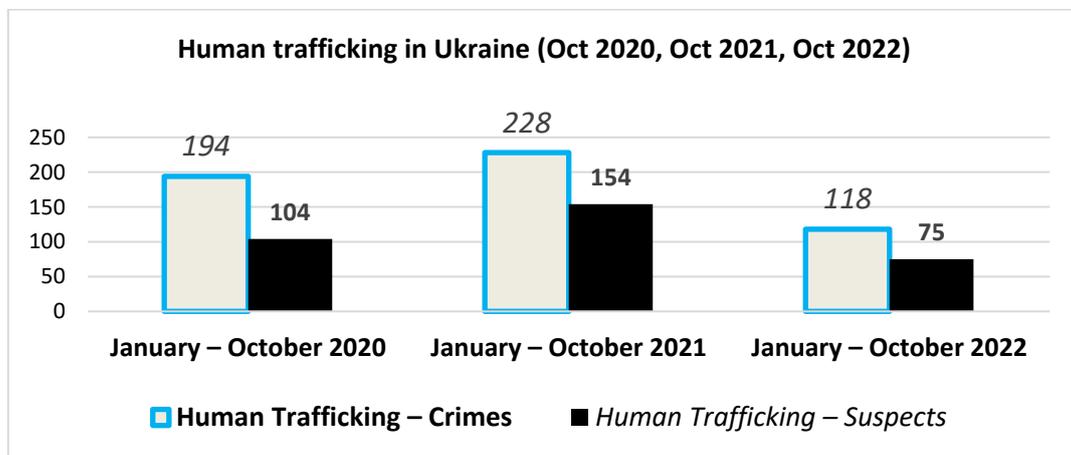


Fig. 78. Human trafficking: number of crimes (Oct 2020, Oct 2021, Oct 2022)

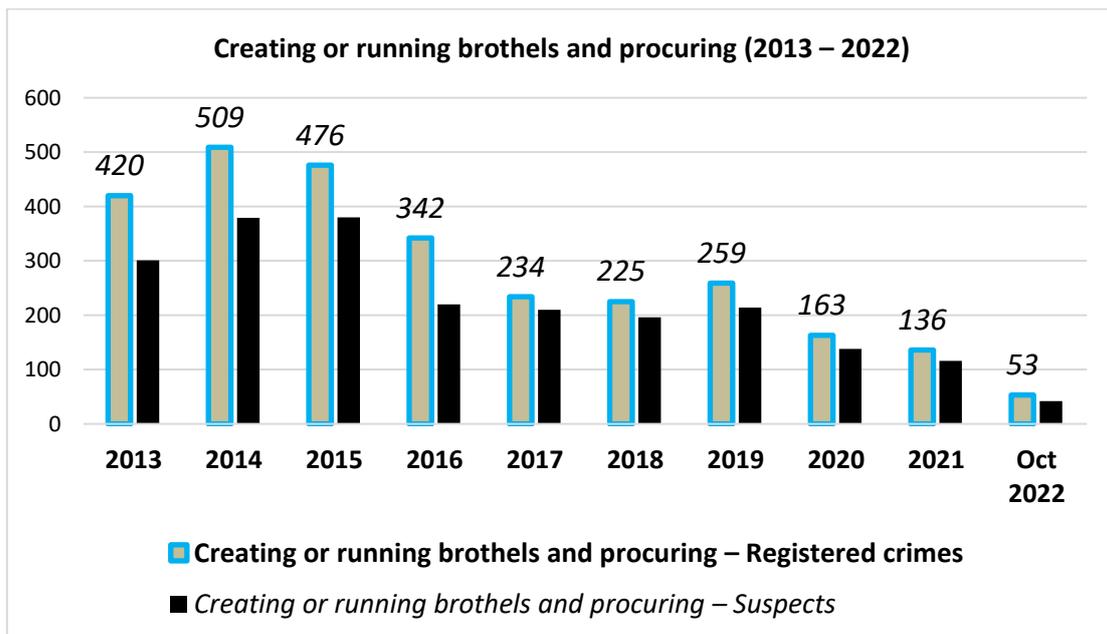


Fig. 79. Creating or running brothels and procuring (Jan 2013 – Oct 2022)

Comparative analysis of the above crime statistics for ten months of 2021 and 2022 proves the trend of decreasing numbers of crimes of running brothels which are traditionally considered as “*shadow crimes*” or ‘*satellite crimes*’ in relation to THB crimes. (Fig. 80).

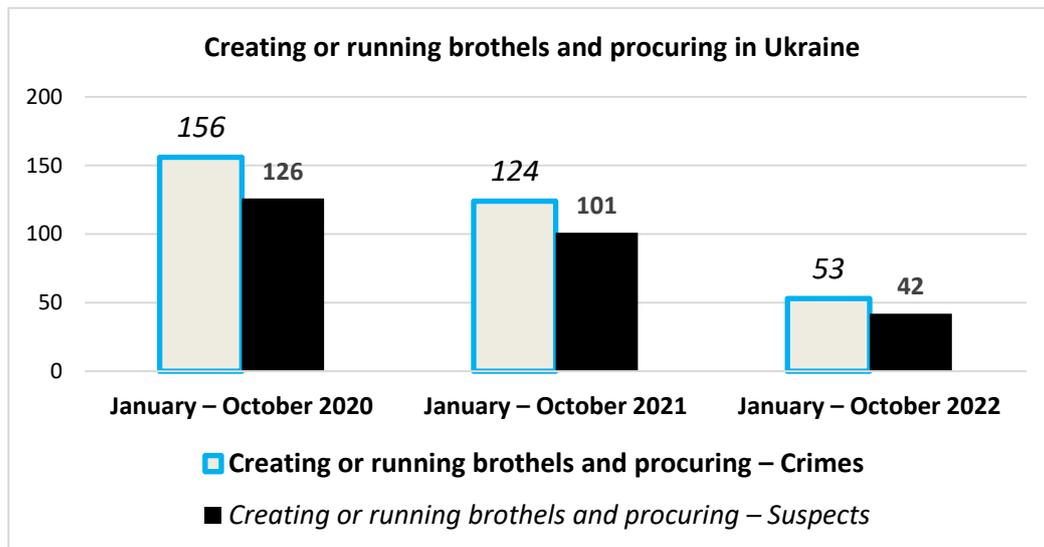


Fig. 80. Creating or running brothels and procuring (Oct – 2020, 2021, 2022)

The same could be also said about a crime of *pimping or engaging person in prostitution*.

Trends of this type of a crime are not the same as trends in crimes of creating or running brothels and procuring. Nevertheless, after 2018 there has been a decrease in numbers of this type of a crime that was finally confirmed with the 2022 data (Fig. 81, Fig. 82, Fig. 83).

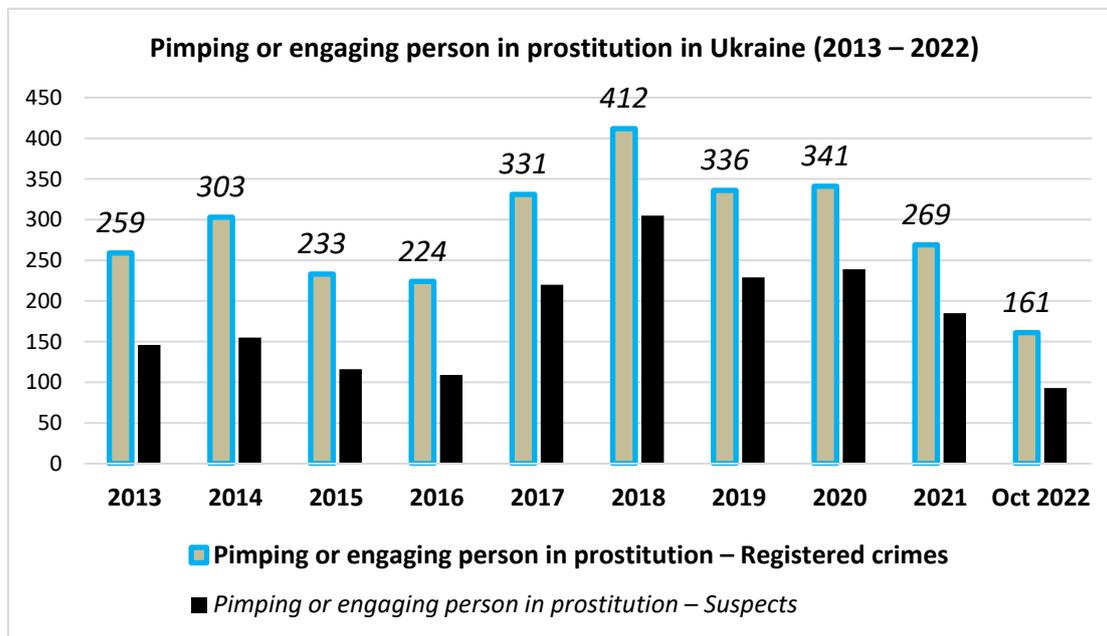


Fig. 81. Pimping or engaging person in prostitution (Jan 2013 – Oct 2022)

Crime trends in Ukraine for the last ten years are a good example to prove a common social nature of THB crimes and ‘*satellite*’ (*shadow*) crimes’ discussed above where a common feature of all crime trends that the above-mentioned trends almost changing the same way (Fig. 84).

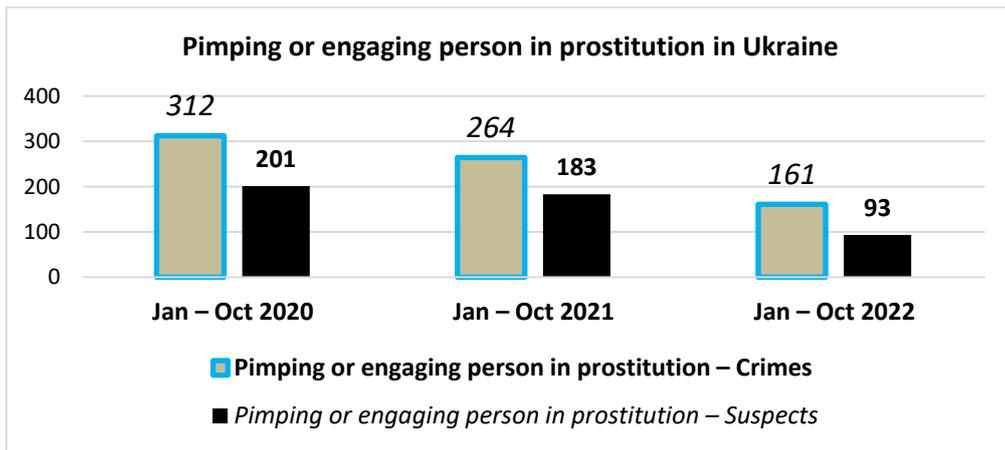


Fig. 82. Pimping or engaging person in prostitution (Oct – 2020, 2021, 2022)

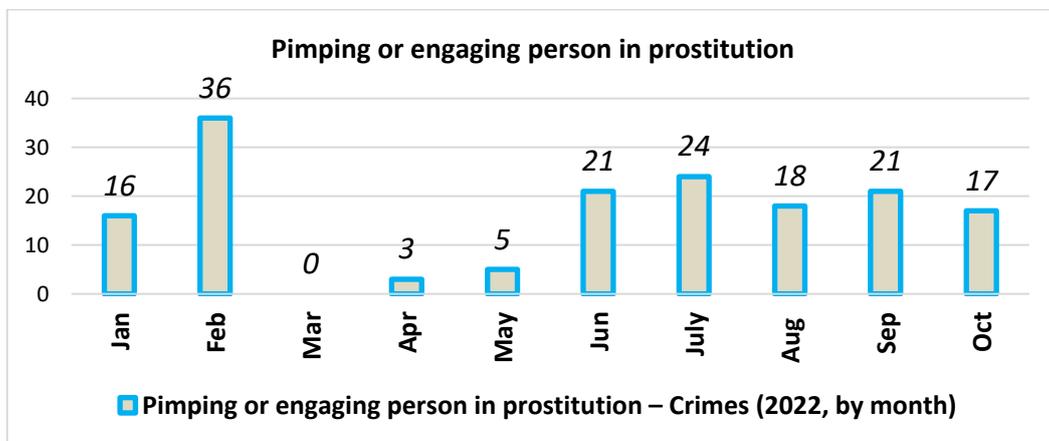


Fig. 83. Pimping or engaging person in prostitution (2022, by month)

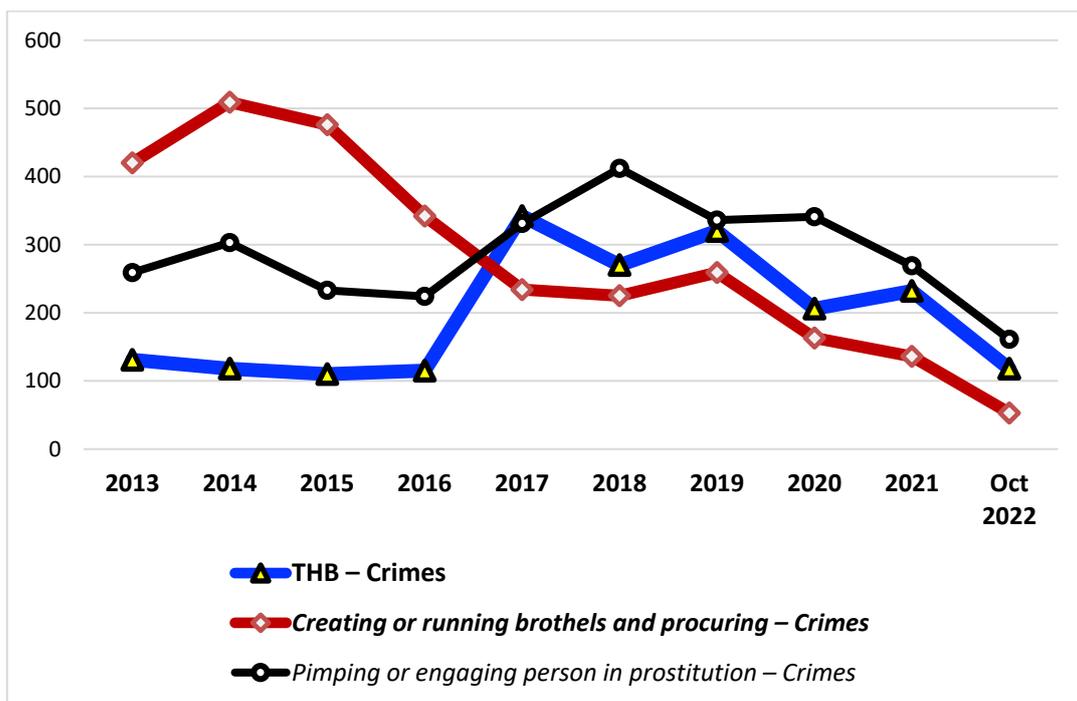


Fig. 84. THB crimes and "satellite" crimes (Jan 2013 – Oct 2022)

## Conclusions

Having summarized the presented above ideas, we have come to the following conclusions that reflect the 2022 crime trends in Ukraine.

Firstly, the 2022 Moskavian military invasion to Ukraine is in fact *the first full-scale war in the centre of the European continent* after II World War with declared open participation of the biggest European states which has become as an absolutely new broad field for criminological research concerning the impacts of a contemporary war on contemporary digital and technological societies.

Secondly, crime trends in war-time Ukraine have become a much more very interesting criminological phenomenon for a researcher due to a *dualistic nature* of such trends.

On one hand, in ten months of 2022 the same number of crimes has been committed in Ukraine as compared with the whole of 2021. Therefore, it can be more than clearly predicted that the number of crimes for the whole of 2022 would be *bigger* than the number of crimes which had been committed in 2021.

On the other one, a traditional view on the war-time society as a *more criminogenic* one is *partly* refuted by the official crime statistics.

Even considering partial inaccuracies of official crime statistics, it is possible to define general crimes trends in wartime Ukraine as those which proves that in the light of traditional views on war-time society we *could have* expected more crimes. Nevertheless, official crime statistics demonstrate a significant increase only in the numbers of those crimes which are *directly concerned with the war* (crimes against national security, war crimes and crimes against the mobilisation).

In contrast, *property crimes* demonstrate a rapid *decrease* although one could have expected that a lot of Ukrainian citizens *would* commit *more* property crimes in the light of the deep ruin of traditional social and economic relations caused by the War.

As far as *drug-related crimes* are concerned, the analysis of their trends gives more grounds in the favour of the argument that the 2022 War 'bared' a *real social and political nature* of drug-related criminality in Ukraine where the main idea is concerned with the fact that the illegal crime drug market is strictly controlled by the police where the police use the potential drug offenders as a permanent source of *illegal (corruptive) income* of the policemen. Being deprived of *other* traditional corruptive incomes, the police have reacted to the challenges caused by the War with a '*deeper attention*' to drug offenders.

A special place in the structure of the Ukrainian criminality is occupied with *crimes committed with the use of firearms and explosives*. According to official crime statistics, only in ten months of 2022, more crimes with the use of firearms had been committed as compared with a period of 2018 – 2021. Such trends should be considered as one of the most dangerous ones from the point of view of national security *not* only Ukraine but also the EU.

One of the main conclusions from research of crime trends in Ukraine for the period of ten months of 2022 is that the 2022 War made criminality in Ukraine *more rural*. The ratio between crimes committed in urban and rural areas in 2013 was 4,04. Consequently, the same ratio for the period of ten months of 2022 decreased to the point of 3,32.

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.5

**Alexander Dolzhenko**

*ORCID: 0009-0008-6350-5301*

*National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, Kyiv, Ukraine*

## **UKRAINIAN-RUSSIAN DIMENSION OF HYBRID WAR: PREREQUISITES AND FEATURES**

**Олександр Долженко**

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна*

## **УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ОЗНАКИ, ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

The article is devoted to the study of theoretical and practical problems of hybrid warfare. Theoretical positions are formulated, the meaning of certain concepts and terms is clarified, as well as signs, prerequisites, features, forms and methods of waging a hybrid war of the Russian Federation against Ukraine.

The normative definition of "hybrid war" is considered in the context of modern threats to the national security of Ukraine through the prism of new challenges of military aggression from the Russian Federation.

The concept of "hybrid war" is revealed as a type of armed conflict that includes political, ideological, economic, informational and military elements necessary to achieve the set goals by establishing control over a certain territory.

Based on the analysis of the nature of the hybrid war, it was concluded that the "hybrid" war between Ukraine and the Russian Federation is the result of internal processes in the Russian Federation: imperial values of greatness and self-sufficiency; power dominance in the post-Soviet space; aggressive foreign policy and confrontation with other global centers of influence; the presence of an authoritarian state with elements of a cult of personality, with a totalitarian internal and aggressive foreign policy; with contempt, cynicism and hypocrisy regarding international norms and rules.

It was determined that the characteristic features of Russia's hybrid war against Ukraine are: aggression without an official declaration of war; concealment by the aggressor country of its participation in the conflict; widespread use of irregular armed formations; measures of political and economic pressure (for the formal preservation of relations between the two countries); broad propaganda and counter-propaganda using "dirty" information technologies, etc.

**Keywords:** hybrid war, military conflict, new generation war, prerequisites of the Russian-Ukrainian war, methods of waging war, Russian hybrid war scenario.

**Вступ.** Події, які відбувалися у світі за останній період, такі як революції в країнах Близького Сходу (Ємен), Північної Африки (Лівія, Єгипет), республіках колишнього Радянського Союзу (Грузія, Киргизія), свідчать про наявність нових методів впливу, які використовують держави для досягнення своєї мети у міжнародному просторі. До таких методів, безумовно, слід віднести «гібридну війну».

На початку тисячоліття почала оформлюватися концепція цієї «нової війни» (М. Кревельд (2005), М. Калдор (2015). М. Хардт й А. Негрі (2016) вже чітко акцентують, що гібридна війна стала засобом існування нового глобального імперського порядку. Концептуально обґрунтовували новий тип війни насамперед американські військові теоретики Р. Глен, Дж. Гордон, Д. Кілгаллен, Дж. Маккуен, Дж. Маттіс, Дж. Мацумура, У. Немет, Є. Сімпсон, Р. Уїлкі, Н. Фрейер, Г. Карлсен, Франк ван Каппен та ін. Саме Г. Карлсену та Франку ван Каппену належить особлива заслуга в розробці теоретичних основ формування ознак «гібридної війни»<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Freier, N. (2009). The Defense Identity Crisis: It's a Hybrid World. *Parameters*, XXXIX, 5-17.

В наукових працях українських вчених це явище набуло актуальності після відомих подій 2014 р. в Україні. Цій тематиці присвятили свої дослідження Н. Авер'янова, Т. Воропаєва, В. Горбулін, Р. Додонов, М. Дмитренко, А. Дорошкевич, В. Корнієнко, О. Лазоренко, Є. Магда, Г. Почепцов, М. Требін, Л. Чекаленко, Г. Яворська та інші.

Попри це у науковій літературі термін «гібридна війна» є дуже розпливчастим. Деякі теоретики вважають, що це не новий різновид війни, а війна, в якій акценти зміщуються до політичної пропаганди, терору, дезінформації, підривної діяльності спецслужб тощо. Це передбачає вмiле, маніпулювання цими групами чинників з боку геополітичних центрів сили і складає розуміння «гібридності» та перебіг ведення сучасних збройних конфліктів.

**Метою статті** є уточнення змісту, який вкладають у поняття «гібридна війна»; в контексті російсько-українського конфлікту (2014-2022 рр.) з'ясувати ознаки, передумови та особливості «гібридної війни», яка призвела до суттєвих змін у відносинах між Україною і Російською Федерацією (РФ).

**Виклад основного матеріалу.** Насамперед зауважимо, що «гібридна війна» – це не російське, а західне поняття. Авторство цього терміну також не є однозначним. В одному із варіантів існує думка, що його увели до вжитку офіцери морської піхоти збройних сил США. Р. Уокер позначив цей феномен так: «Гібридна війна» – це те, що лежить у проміжках між спеціальною та звичайною війною. Цей тип ведення війни має характеристики як спеціальної, так і звичайної сфер і вимагає надзвичайної гнучкості для оперативного та тактичного переходу між спеціальною та звичайною аренами<sup>1</sup>. Ця особливість доволі точно відображає ключову відмінність гібридних від традиційних конфліктів, пов'язану з помітним зміщенням військових і невійськових форм, засобів, методів і технологій у не силову частину спектра<sup>2</sup>.

До широкомасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022р. військову агресію РФ проти України визначали різними термінами. Зазвичай держави не дуже схильні визнавати існування збройного конфлікту у межах своїх кордонів, навіть у тих випадках, коли він очевидний. Прикладом є чеченський конфлікт. Той самий принцип РФ переносила і в Україну. Тому, назвавши військове вторгнення 24 лютого 2022 р. «спеціальною військовою операцією», В. Путін намагався вирішити низку питань: «денацифікація», «демiлітаризація» повернення України до лона «руського миру». Ці події подавались не як війна проти України, а саме як спеціальна операція зі звільнення територій.

В українському суспільстві до широкомасштабного вторгнення на територію України військ РФ також не було чіткого розмежування – чи є ці події війною РФ проти України, чи це громадянський збройний конфлікт. Натомість очевидно, що ця війна мала прихований характер та поширювалась у політиці, економіці, інформаційній та інших сферах.

На думку директора Національного інституту стратегічних досліджень В. Горбуліна в Україні відбувалась повноцінна російсько-українська війна: за формою – гібридна, за змістом – асиметрична<sup>3</sup>. Інші українські дослідники – Н. Авер'янова і Т. Воропаєва уточнюють, що це «російсько-український міждержавний збройний конфлікт неокolonіального типу»<sup>4</sup>.

Аналітики також використовують терміни «війна нового покоління» та «нелінійна війна». Перший із цих термінів був представлений у роботі генерала В. Герасимова. У 2015 році з'явилася серія публікацій в основних російських військових журналах, які пов'язували «гібридні операції» та «гібридні війни» з «кольоровими революціями»<sup>5</sup>.

Зупинимось на деяких передумовах гібридної війни між РФ і Україною.

Точно визначити початок гібридної війни РФ проти України складно. Точкою відліку військової агресії у формі гібридної війни можна вважати події під час Революції гідності (2014). Росія завчасно розпочала підготовку в ідеологічному, соціально-економічному, інформаційному просторах з метою комплексної руйнації українського суспільства. Ще раніше – це події 2003 року біля острова Коса

<sup>1</sup> Walker, R. (1998). *Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations: Master's Thesis*. Monterey, CA: Naval Post Graduate School

<sup>2</sup> Колесников, Д. (2020). К проблеме сущности и специфики гибридной войны. *Военный академический журнал*, 1(25), 111.

<sup>3</sup> Лазоренко, О. (2015). Інформаційний складник гібридної війни Російської Федерації проти України: тенденції розвитку. *Стратегічні пріоритети*, 3 (36), 124-133.

<sup>4</sup> Авер'янова, Н., Воропаєва, Т. (2020). Специфіка конфліктів у постбіполярному світі. *Молодий вчений*, 8 (84), 109.

<sup>5</sup> Манойло, А. В. (2015). Технологии «цветных революций» в современных проявлениях «гибридных войн». In: Цыганков, П.А. (ред.) *Гибридные войны в хаотизирующемся мире XXI века: сборник*. Москва: Издательство Московского университета, 259-271.

Тузла в Азовському морі. З 2005 року, після Помаранчевої революції, російські парламентарі постійно нагадували Заходу, що Україна є failed state (державою, що не відбулася). Газові війни 2006 й 2009 років, покликані були продемонструвати ненадійність України як газового транзитера. Дії РФ в Україні у 2014 р. ще більше підвищили інтерес до концепції гібридної війни. Визначимо такі основні чинники гібридної війни:

1. *Незадоволені «імперські амбіції» керівництва РФ.* Після краху СРСР РФ стала правонаступницею СРСР, а той, у свою чергу, – спадкоємець Російської імперії. Починаючи із стародавнього Риму, падіння імперій вважалося цілком закономірним явищем: ХХ століття подало нам чимало свідчень того, що час імперій відійшов у минуле. Саме в цьому столітті розпалися Австро-Угорська, Британська, Німецька, Оттоманська, Французька, Японська та Російська. Проте розпад своєї імперії у російському політикумі сприймався як найбільша трагедія. Такі погляди знайшли широке розповсюдження, як у високих політиків, так і у пересічних громадян РФ.

Слід також зауважити на цікавий психологічний момент: після розпаду СРСР «братські республіки» втратили велику країну, але здобули свою власну. Що ж до Росії, то ніякої нової країни вона не отримала, відбулося лише зменшення території старої. Якщо у колишніх республіках за Радянським Союзом ностальгувало лише минуле покоління, то у РФ ностальгічні настрої розповсюдились серед найширших верств населення.

Міжнародна спільнота досить давно запідозрила В. Путіна в намірі зробити із Росії «нову імперію». Колишній директор ЦРУ Джеймс Вулсі навіть дав таке визначення Росії – «дуже неприємна держава, яка хоче знову стати імперією» (Really-Bad-Wanna-Be-Again-Empire)<sup>1</sup>. На тлі експансіоністських імперських домагань кремлівського керівництва, які визначають зовнішню політику РФ та її відносини із сусідніми країнами, Україна насамперед потрапляє до цього мейнстріму.

2. *Перекручування історичних фактів.* Керівництво РФ завжди було твердо переконане, що без контролю над Україною Росія ніколи не стане державою-лідером світового масштабу, а демократична Україна загрожуватиме збереженню нинішнього авторитаризму в Росії. В. Путін ніколи не втомлювався повторювати про те, що Київ – «мать городов русских». Він випускає навіть кілька статей, у яких ніби виправдовує необхідність захоплення українських територій. Сучасну Україну, за словами В. Путіна, цілком і повністю було створено Росією.

Постійно культивується ідея про те, що всі народи, що проживали на території колишнього Радянського Союзу, є потенційно російськими. Ця думка включена навіть до Закону про російське громадянство, який надав усім громадянам колишнього Радянського Союзу право прийняття російського громадянства<sup>2</sup>. В основі цього «генетично» лежить так званий «великодержавний шовінізм» – вираз, що застосовується переважно в соціалістичній, комуністичній та ліберальній літературі для позначення панівного зневажливого ставлення російського чиновника до інших народів Росії, а потім і СРСР (великоросійський шовінізм).

Ще один приклад – включення до тексту Конституції Росії положення про багатонаціональність російської держави. Неявним чином тут спостерігається ототожнення понять «нація» та «етнос». Ще 17 серпня 2015 р. під час відвідування Криму президент РФ В. Путін заявив: «Я думаю, що росіяни та українці – це взагалі один народ. А Україна... спільно з Росією буде будувати своє майбутнє<sup>3</sup>. Тому однією із базових передумов конфлікту є ідея реінтеграції двох країн, яка підтримується Росією, але не поділяється в Україні, яка багато в чому визначала підходи Москви щодо України. Держсекретар США Джон Керрі 2 березня 2014 року, на самому початку кримської кризи, вимовив таку фразу: «У ХХІ столітті абсолютно неприпустимо поводитися, немов у ХІХ столітті... не можна вторгтися в іншу країну під цілком надуманим приводом»<sup>4</sup>.

Відомий американський політолог Дж. Міршаймер щодо передумов російсько-української війни, називає перетворення України на прозахідну демократію безпосередньо біля кордонів Росії<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Кортунов, С. (2006). Грядет ли Пятая Империя? *Безопасность Евразии*, 4. 34.

<sup>2</sup> Хожайнова, В. (2020). У Росії набув чинності закон про спрощене отримання громадянства для українців. *Суспільне новини* <<https://suspilne.media/50547-u-rosii-nabuv-cinnosti-zakon-pro-sprosenne-otrimanna-gromadanstva-dla-ukrainciv/>> (2022, листопад, 19).

<sup>3</sup> Метцель, М. (2015). Путин уверен, что «внешнее управление» на Украине закончится. *ТАСС* <<http://tass.ru/politika/2191898>> (2022, листопад, 19).

<sup>4</sup> Inosmi.ru (2014). *Welcome to the 19th Century*. *The Wall Street Journal* <<http://inosmi.ru/world/20140318/218690853.html>> (2022, листопад, 19).

<sup>5</sup> Игнатъев, Д. (2022). Україну превратили в передовой отряд НАТО. *Портал Проза.ру* <<https://proza.ru/2022/03/19/97>> (2022, листопад, 19).

З огляду на перспективу реалізації в Україні європейського курсу і відповідного проведення реформ, правлячий режим РФ бачить в цьому суттєву загрозу для себе. Натомість керівництво РФ не здатне запропонувати громадянам своєї країни подібної моделі суспільного розвитку. Тому на думку експертів, цілями російської агресії проти України є: зміна влади і встановлення контролю над Україною (66%), унеможливлення європейської і євроатлантичної інтеграції (59%), знищення української державності (36%). Громадяни вважають головними причинами російсько-українського конфлікту: намагання України вийти з-під впливу РФ (46%), неприйняття Москвою євроінтеграційного курсу Києва та загалом України як самостійної держави з незалежною зовнішньою політикою (по 42%)<sup>1</sup>.

3. *Намір України стати членом Європейського союзу і НАТО.* Усі лідери незалежної України прагнули інтеграції з євроатлантичними структурами (якщо не враховувати демарш В. Януковича щодо підписання угоди про Асоціацію між Україною і ЄС). Під час президентства Л. Кучми Україна проводила багатовекторний зовнішньополітичний курс і відносини між Україною та Росією залишалися на досить стабільному рівні. Відповідно до «Великого договору» 1997 року, Україна та Росія проголошувалися стратегічними партнерами. У 2002 р. Україна стала асоційованим членом ЄврАзЕС, а потім зробила кроки щодо входження до Єдиного економічного простору (ЄЕП). Інтенсивному розвитку українсько-російських відносин сприяло те, що в ЄС та НАТО не розглядали можливості щодо входження України до цих організацій.

Загострення відбулося після приходу до влади В. Ющенко під час «помаранчевої революції» 2004 р. яку російська політична еліта оцінила як антиконституційну. Нова українська влада не була націлена на поглиблення інтеграції з Росією. Наприкінці 2012 – на початку 2013 рр. Росією робилися зусилля щодо включення України до проекту Митного союзу (ТС), проте Україна, наголошуючи на курсі на євроінтеграцію, погодилася брати участь у Митному союзі лише як спостерігач, запропонувавши взаємодію у форматі «3+1». Росія, у свою чергу, заявила, що вважає такий формат неприпустимим.

У 2013 р. Україна зробила суттєві кроки у напрямку до ЄС. Підготовка та наміри В. Януковича підписати Угоду про асоціацію із ЄС у 2013 році знову підняли градус напруги між Україною та РФ. Остання почала вдаватися до торговельних заборон, наприклад, запровадила обмеження на ввезення українських солодоців Roshen П. Порошенка. Щоб закріпити курс України на непідписання угоди, РФ у грудні 2013 року оголосила про зниження для України ціни на газ та надання значної фінансової підтримки у 15 млрд. доларів США. За рахунок коштів Фонду національного добробуту РФ викупила українські євробонди на суму 3 млрд. доларів США. В. Янукович, який заявляв раніше про намір підписати угоду із ЄС у листопаді 2013 р., цього не зробив. Уряд України оголосив про зупинення підготовки до підписання Асоціації. Це рішення призвело до протестів у центрі Києва, які за три місяці закінчилися масовими розстрілами та втечею В. Януковича до Росії.

У лютому 2014 року розпочався новий етап російсько-українських відносин, який був пов'язаний із захопленням влади опозицією. Україна відмовилася від політики «позаблоковості», а вступ до НАТО знову став одним із основних пріоритетів у зовнішній політиці. Незаконна окупація АР Крим стала лише першим кроком РФ, спрямованим на підрив незалежності та суверенітету України. Основним противником у новій редакції Військової доктрини України 2015 р. було названо Російську Федерацію.

Нарешті, Верховна Рада 7 лютого 2019 р. підтримала рішення про внесення змін до Конституції в частині зовнішньополітичного курсу України щодо вступу до ЄС і НАТО. 1 квітня 2019 року припинив дію Договір про дружбу, співпрацю та партнерство між Росією та Україною, який передбачав, що сторони «будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги до суверенної рівності, непорушності кордонів, мирного врегулювання суперечок, незастосування сили чи загрози силою»<sup>2</sup>.

4. *Спроба дестабілізувати ситуацію у східних та південних регіонах України* з метою створення на цій території квазі-держави «Новоросія» стала наступною передумовою російської агресії. Ці плани були оприлюднені російським президентом В. Путіним під час телевізійної програми «Діалог з росіянами» на Першому каналі 17 квітня 2014 року.

<sup>1</sup> Вессе, С. (2016). Мережі Кремля у Франції (витяг з книги). *Національна безпека і оборона*, 9-10, 108 <[https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168\\_2016\\_ukr.pdf](https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf)> (2022, листопад, 19).

<sup>2</sup> *Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, 1997* (Україна, Російська Федерація). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643\\_006#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text)> (2022, листопад, 19).

Повної реалізації цих планів вдалося завадити, але російські регулярні війська та керовані РФ так звані сили ополчення окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України. Україна оголосила там антитерористичну операцію. За твердженням України та деяких країн Заходу, російські війська безпосередньо брали участь у боях з українською армією. Фактично Росія отримала практично повністю підконтрольні їй політичні утворення на Донбасі, які стала використовувати як важіль тиску на Україну, надовго перекривши їй шлях і до НАТО, і до Євросоюзу.

Позиції України і РФ щодо запровадження миротворчого контингенту ООН у зону конфлікту на Донбасі – кардинально розходилися. Миротворча місія ООН із врегулювання російсько-українського конфлікту була можлива лише у випадку, якщо Росія припинить заперечувати свою очевидну участь у ньому. Для Росії було неприйнятним включення до миротворчої місії військових контингентів США та інших країн НАТО. Можливі учасники – Фінляндія, Австрія, Швейцарія, Ірландія, Білорусь, Казахстан, Сербія, Бразилія, Бангладеш та ін.

5. *Виконання Будапештського меморандуму 1994 р. та Мінських угод* стало іншою важливою передумовою військового конфлікту між РФ і Україною.

Після розпаду СРСР Україна отримала третій у світі запас ядерної зброї після США та РФ. Україна успадкувала 176 міжконтинентальних балістичних ракет, які мали 1272 ядерні боєголовки. Загалом на території України перебували 2500 одиниць тактичної ядерної зброї. Такий арсенал викликав занепокоєння у міжнародній спільноті, з огляду на те, що це не відповідало ідеї ядерного роззброєння, що була актуальною після десятиліть Холодної війни.

5 грудня 1994 року РФ, а також США та Великобританія підписали у Будапешті меморандум, який гарантував Україні цілісність, суверенітет та повагу до кордонів. Зазначені країни і в тому числі Росія взяли зобов'язання утримуватися від «загрози силою або її застосування» проти територіальної цілісності та політичної незалежності України. Україна після цього приєдналася до договору про нерозповсюдження ядерної зброї та віддала Росії ядерний арсенал. Однак у цьому документі немає ні зобов'язань захищати Україну військовим шляхом, ні прописаного механізму санкцій, які потрібно запровадити щодо агресора.

Після анексії Криму Росія фактично порушила Будапештський меморандум. Влітку 2014 року українські Збройні сили України були близькі до повного очищення своєї території від незаконних збройних формувань, проте Росія застосувала свої регулярні війська та здійснила відкрите вторгнення в Україну. Збройні сили України втратили до 80% усієї техніки, а Росія взяла під контроль 400 кілометрів українського кордону. Під тиском цих обставин Україна змушена була підписати так звані «Мінські угоди», які не є міжнародним договором у повному розумінні слова, а політичними домовленостями.

Вони фактично врятували Україну від капітуляції перед Росією, проте не вирішували конфлікту загалом. Крім того, відповідно до статті 52 Віденської конвенції 1969 року, договір укладено під примусом, внаслідок застосування сили або під загрозою застосування сили є нікчемним, тобто недійсним з моменту його укладання. Тому Україна мала всі підстави не виконувати інші пункти Мінських угод, доки Росія не виконає безпеки положень.

6. *«Газові» стосунки між Російською федерацією і Україною* – ще одна конфліктна точка дотику, яка стала передумовою для відкритого воєнного протистояння між країнами. Це серія економічних конфліктів між компаніями НАК «Нафтогаз України» та «Газпром» щодо умов постачання природного газу з Росії до України, а також його транзиту до країн Європи.

Відносини між РФ та Україною загострилися після того, як у березні 2005 російська газова монополія Газпром зажадала від України платити за газ з 2006 за цінами, близькими до європейських (близько \$250 за 1000м<sup>3</sup>). При цьому сама Російська Федерація купувала газ у Туркменістані за ціною \$44 за 1000 м<sup>3</sup>. Газпром намагався збільшити прибуток від продажу газу на суму від 3 до 5 млрд. доларів США щорічно. При цьому шляхом підвищення цін на газ в Україні російський уряд хотів захопити частину російського ринку металургії, на якому українські компанії успішно конкурували з російськими. Українське керівництво до останнього моменту не було готове платити більше і Газпром, посиляючись на 4 пункт договору про постачання газу, за яким ціни на газ визначаються щорічно, у ніч на 1 січня 2006 року зупинив поставки. З боку Газпрому пролунали звинувачення, що «розпочала несанкціонований відбір газу», призначений європейським споживачам. Представники українського Нафтогазу звинувачення відкинули.

З 2015 року Україна припинила купувати російський газ і обсяг торгівлі між країнами фактично впав. За приблизними даними, частка експорту України до ЄС становила 37,5%,

а в Росії – 9,8%<sup>1</sup>. Проходження через українську територію більшості експортних газопроводів та невизначені перспективи прокладання альтернативних українських газопроводів дозволяли Києву відстоювати власні позиції.

7. *Особливості ведення РФ гібридної війни проти України* полягають у поєднанні військової агресії без формального проголошення війни та нехтуванні нормами міжнародного права ведення бойових дій. Це дозволило агресору використовувати на всіх етапах ведення гібридної війни незаконні воєнізовані формування, які сформовані з місцевого населення, але діяли під керівництвом командирів регулярних збройних сил РФ.

Багато з методів, які РФ застосувала на Україні, сягають радянської доби та використання маскування, або військової дезінформації. Вони були ефективно використані радянськими силами під час Другої світової війни та у проксі конфліктах під час Холодної війни. Наприклад, маскування використовувалася у широкому масштабі під час операції «Багратіон» 1944 року, коли було знищено цілу групу армій Німеччини. Таку техніку застосовували в Східній Європі, коли радянські НКВС використовували потайні засоби для захоплення державних інституцій, підризу громадянського суспільства та придушення всієї опозиції для нав'язування комуністичної влади.

Формування спецназу («зелені чоловічки») використовувалися в Криму (2014) для захоплення державних будівель та ключової інфраструктури і для озброєння сепаратистських міліцій, хоча російська держава постійно заперечувала свою участь<sup>2</sup>.

Російський сценарій ведення гібридної війни проти України полягав в аналізі регіональних та локальних соціально-політичних конфліктів та їх штучне, контрольоване загострення у конкретно визначеному місці та проміжку часу. З цією метою, починаючи з 2010 року на територіях Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим почали діяти близько 50 громадських об'єднань політичного спрямування. Основна мета діяльності – конспіративний збір інформації щодо джерел соціальної напруги в регіоні та ескалація локальних конфліктів.

8. *Появу нових потужних видів зброї, в тому числі масового знищення* – слід вважати важливим чинником гібридної війни Росії проти України. За підрахунками Управління верховного комісара ООН, загальна кількість людських втрат, пов'язаних з конфліктом в Україні (з 14 квітня 2014 року по 31 січня 2021 року), становить 42000-44000: 13100-13300 загиблих (щонайменше 3375 цивільних осіб, приблизно 4150 українських військових та приблизно 5700 членів озброєних груп); та 29500–33500 поранених (7000-9000 цивільних осіб, 9700-10700 українських військових та 12700-13700 членів озброєних груп)<sup>3</sup>. Однак, із метою збереження своїх позицій на світовій арені та на міжнародному ринку агресор применшує свою роль у розв'язанні гібридної війни. Це допомагає йому уникнути санкцій з боку міжнародної спільноти і залишатися на своїй позиції.

За роки конфлікту ставлення громадян України до РФ також докорінно змінилося, виникла «прірва» відчуження, недовіри та ворожості. Очікувати в найближчому майбутньому змін на краще в політиці РФ стосовно України не доводилося. Перспективи якогось «пом'якшення» стосунків між країнами постійно унеможлилював і очільник Російської Федерації В. Путін. Так, ще в грудні 2015 ним було підписано нову Стратегію національної безпеки, де повторюються тези про «підтримку США і ЄС антиконституційного перевороту в Україні», «зміцнення ультраправої націоналістичної ідеології»<sup>4</sup>. Такі тези лунали і в наступних виступах і заявах Президента РФ, де звинувачуючи Україну в тероризмі, він неодноразово повторював: «люди, які захопили владу в Києві»<sup>5</sup>.

### Висновки

Гібридна війна між Україною і РФ це, насамперед, результат внутрішніх процесів у РФ: після розпаду СРСР сформувалася нова ідеологічна природа російської держави – імперські цінності величі

<sup>1</sup> Шведенко, О. (2016). Частка ЄС в експорті України за 8 місяців сягнула 37,9%, Росії – до 9,8%. *UNN* <<https://www.unn.com.ua/uk/news/1616470-chastka-yes-v-eksporti-ukrayini-za-8-misyatsiv-syagnula-37-9-do-rosiyi-9-8>> (2022, листопад, 19).

<sup>2</sup> Applebaum, A., *Curtain, I.* (2012). *The Crushing of Eastern Europe 1944-1956*. London: Allen Lane.

<sup>3</sup> Радіо Свобода (2021). *ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі* <<https://web.archive.org/web/20210224205302/https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-kst-gertv-boyovyh-donbas/31110937.html>> (2022, листопад, 19).

<sup>4</sup> Администрация Президента России (2021). *Стратегия национальной безопасности РФ* <<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hSk5z9gWq0plD1ZzmR5cER0g5tZC.pdf>> (2022, листопад, 19).

<sup>5</sup> Администрация Президента России (2016). *Инвестиционный форум ВТБ Капитал «Россия зовёт!»* <<http://kremlin.ru/events/president/news/53077>> (2022, листопад, 19).

та самодостатності, силового домінування на пострадянському просторі, ізоляціонізму, агресивної зовнішньої політики та конфронтації з іншими світовими центрами впливу. Створено авторитарну державу з елементами культу особи, із тоталітарною внутрішньою і агресивною зовнішньою політикою, із зневагою, цинізмом і лицемірством стосовно міжнародних норм і правил. Існування такої держави, на жаль, об'єктивно унеможливило для України добросусідські відносини із нею принаймні в найближчій перспективі.

У сучасних умовах військової агресії Росії проти України виникає необхідність урахувати всі обставини, які пов'язані із розумінням гібридної війни. Гібридна війна потребує наявності або створення певних обов'язкових передумов, які мають внутрішній та зовнішній характер, до них можна віднести:

1) для досягнення своєї мети агресор повинен мати сильну та дієву владу, яка допоможе об'єднати народ країни-агресора довкола спільної глобальної цілі;

2) країна-агресор для ведення ефективної гібридної війни повинна мати чисельні переваги у всіх сферах життя: політичній, військовій, інформаційній, економічній, що надасть такій країні засоби тиску (морально-психологічного та економічного характеру) на об'єкти агресії;

3) ефект від гібридної війни можливий тільки тоді, коли об'єкт агресії знаходиться у важкому становищі, яке стало наслідком слабкої політичної влади, розколу у суспільстві, зниження рівня економіки, міжнародної ізоляції, а також низької дієздатності правоохоронних органів.

Ці особливості доволі точно відображають ключову відмінність гібридних воєн від традиційних конфліктів, пов'язану із помітним зміщенням військових і невійськових форм, засобів, методів і технологій у не силову частину спектра.

## References:

1. Administratsiya Prezidenta Rossii [Administration of the President of Russia] (2016). *Investitsionnyy forum VTB Kapital «Rossiya zoviot!»* [VTB Capital Investment Forum "Russia Calling!"] <<http://kremlin.ru/events/president/news/53077>> (2022, November, 19). [in Russian].
2. Administratsiya Prezidenta Rossii [Administration of the President of Russia] (2021). *Strategiya natsionalnoy bezopasnosti RF* [National Security Strategy of the Russian Federation] <<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hSk5z9gWq0pID1ZzmR5cER0g5tZC.pdf>> (2022, November, 19). [in Russian].
3. Applebaum, A., *Curtain, I.* (2012). *The Crushing of Eastern Europe 1944-1956*. London: Allen Lane.
4. Averyanova, N., Voropaeva, T. (2020). Spetsyfika konfliktiv u postbipolyarnomu sviti [Specificity of conflicts in the post-bipolar world]. *Molodyy vchenyy* [A young scientist], 8 (84), 109. [in Ukrainian].
5. *Dohovir pro druzhbu, spivrobotnytstvo i partnerstvomizh Ukrayinoyu i Rosiyskoyu Federatsiyeyu, 1997* (Ukrayina, Rosiyska Federatsiya) [Agreement on friendship, cooperation and partnership between Ukraine and the Russian Federation, 1997 (Ukraine, Russian Federation)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643\\_006#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text)> (2022, November, 19). [in Ukrainian].
6. Freier, N. (2009). The Defense Identity Crisis: It's a Hybrid World. *Parameters*, XXXIX, 5-17.
7. Ignatiev, D. (2022). Ukrainu prevratili v peredovoy otryad NATO [Ukraine has been turned into a NATO vanguard]. *Portal Proza.ru* <<https://proza.ru/2022/03/19/97>> (2022, November, 19). [in Russian].
8. Inosmi.ru (2014). *Welcome to the 19th Century*. *The Wall Street Journal* <<http://inosmi.ru/world/20140318/218690853.html>> (2022, November, 19).
9. Khozhainova, V. (2020). U Rosiyi nabuv chynnosti zakon pro sproshchene otrymannya hromadyanstva dlya ukrayintsiv [In Russia, the law on simplified acquisition of citizenship for Ukrainians entered into force]. *Suspilne novyny* [Social news] <<https://suspilne.media/50547-u-rosii-nabuv-cinnosti-zakon-pro-sprosene-otrimanna-gromadyanstva-dla-ukrainciv/>> (2022, November, 19). [in Ukrainian].
10. Kolesnikov, D. (2020). K probleme sushchnosti i spetsifiki gibridnoy voyny [On the problem of the essence and specifics of hybrid warfare]. *Voyennyi akademicheskii zhurnal* [Military academic journal], 1(25), 111. [in Russian].
11. Kortunov, S. (2006). Gryadet li Pyataya Imperiya? [Is the Fifth Empire Coming?] *Bezopasnost Yevrazii* [Eurasia Security], 4, 34. [in Russian].
12. Lazorenko, O. (2015). Informatsijnyj skladnyk hibrydnoj vijny Rosijskoj Federatsij proty Ukrayny: tendentsij rozvytku [The information component of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine: development trends]. *Stratehichni priorytety* [Strategic priorities], 3 (36), 124-133. [in Ukrainian].
13. Manoylo, A. V. (2015). Tekhnologii «tsetnykh revolyutsiy» v sovremennykh proyavleniyakh «gibridnykh voyn» [Technologies of "color revolutions" in modern manifestations of "hybrid wars"]. In: Tsygankov, P.A. (ed.) *Gibridnyye voyny v khaotiziruyushchemsya mire XXI veka: sbornik* [Hybrid wars in a chaotic world of the 21<sup>st</sup> century: a collection]. Moscow: Moscow University Press, 259-271. [in Russian].

14. Metzel, M. (2015). Putin uveren, chto «vneshneye upravleniye» na Ukraine zakonchitsya [Putin is confident that "external management" in Ukraine will end]. *TASS* <<http://tass.ru/politika/2191898>> (2022, November, 19). [in Russian].
15. Radio Svoboda [Radio Liberty] (2021). *OON pidrakhuvava kilkist zhertv boyovykh diy na Donbasi* [The UN has counted the number of victims of hostilities in Donbas] <<https://web.archive.org/web/20210224205302/https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-kst-gertv-boyovyh-donbas/31110937.html>> (2022, November, 19). [in Ukrainian].
16. Shvedenko, O. (2016). Chastka YES v eksporti Ukrayiny za 8 misyatsiv syahnula 37,9%, Rosiyi – do 9,8% [The EU's share in Ukraine's exports in 8 months reached 37.9%, Russia's – up to 9.8%]. *UNN* <<https://www.unn.com.ua/uk/news/1616470-chastka-yes-v-eksporti-ukrayini-za-8-misyatsiv-syagnula-37-9-do-rosiyi-9-8>> (2022, November, 19). [in Ukrainian].
17. Vessier, S. (2016). Merezhi Kremlya u Frantsiyi (vytyah z knyhy) [Networks of the Kremlin in France (excerpt from the book)]. *Natsionalna bezpeka i oborona* [National security and defense], 9-10, 108 <[https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168\\_2016\\_ukr.pdf](https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf)> (2022, November, 19). [in Ukrainian].
18. Walker, R. (1998). *Spec Fi: The United States Marines Corps and Special Operations: Master's Thesis*. Monterey, CA: Naval Post Graduate School

## PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.6

**Roman Savchuk, PhD in Law**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4896-3829>

*Ivano-Frankivsk Legal Institute of the National University «Odesa Law Academy», Ukraine*

### DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN UKRAINE

**Роман Савчук**

*Івано-Франківський юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія», Україна*

### НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

The article is devoted to revealing directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies at the current stage of state formation in Ukraine.

The concepts of directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies are presented and doctrinal approaches to determining their system are summarized.

A system of directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies has been determined. It was established that it includes: 1) improvement of the legal framework regulating the activities of law enforcement agencies; 2) strengthening the interaction of law enforcement agencies among themselves and with other bodies of state power, local self-government, military formations, mass media, the public, as well as ensuring proper coordination of the activities of law enforcement agencies; 3) improving the efficacy of the system of preventing and fighting corruption in law enforcement agencies; 4) increasing the level of resource support for the activities of law enforcement agencies.

It is justified that for the purpose of improvement the regulatory and legal framework regulating the activities of law enforcement agencies, the content of evaluating the effectiveness of their activities should be fixed at three levels: 1) legislative – by defining the main administrative and legal forms in which the evaluation is carried out and the criteria by which it is carried out; 2) sub-legal normative and legal – by establishing a mechanism for evaluating the effectiveness of law enforcement agencies; 3) departmental – by determining the mechanism for evaluating the effectiveness of law enforcement officers.

It has been proven that the given directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies are general and should be applied based on the results of evaluating the effectiveness of the activities of all these agencies. Along with them, it is appropriate to single out partial directions that are used to improve the effectiveness of law enforcement agencies in specific areas of crime fighting. It has been established that the system of directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies, as well as the measures that are distinguished within each of them, is not stable and undergoes constant improvement and clarification under the influence of the specified conditions, especially in the context of European integration processes of Ukraine, as well as in the conditions of martial law.

**Keywords:** law enforcement agencies, activities of law enforcement agencies, effectiveness of activities, improvement of effectiveness, directions for improving of effectiveness.

**Вступ.** На сучасному етапі державотворення в Україні підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів є стратегічним напрямом реформування правоохоронної системи, зумовленим об'єктивною необхідністю послідовного вдосконалення якості їх функціонування.

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів підлягає здійсненню з урахуванням відповідних напрямів. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів являють собою обрані за результатами оцінювання шляхи подальшого впливу на неї з метою підвищення якості реалізації ними своїх функцій і виконання поставлених перед ними завдань та оптимальності використання наявного в розпорядженні правоохоронних органів кадрового, матеріально-технічного та інформаційно-аналітичного забезпечення.

**Доктринальні підходи до визначення системи напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів.** Коло цих напрямів досліджується у численних наукових розвідках, предметом яких є визначення шляхів удосконалення діяльності правоохоронних органів як у цілому, так і в окремих сферах. Водночас, однозначного підходу до визначення системи напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у доктрині адміністративного права на сьогодні не сформовано.

Так, одна група вчених звертається до дослідження напрямів підвищення ефективності як правоохоронної діяльності<sup>1</sup>, так і конкретних правоохоронних органів<sup>2</sup>. Друга група вчених виокремлює напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у певних сферах боротьби зі злочинністю, зокрема у сфері протидії економічній злочинності<sup>3</sup> та тероризму<sup>4</sup>. Третя група вчених визначає шляхи підвищення ефективності за певними напрямами діяльності правоохоронних органів, у тому числі діяльності із кримінального переслідування<sup>5</sup>, діяльності прокурора у кримінальному процесі<sup>6</sup>, підтримання прокурором державного обвинувачення в суді<sup>7</sup>, адміністративного розслідування, що здійснюється поліцейськими<sup>8</sup> тощо.

Окремі вчені, виходячи з того, що вирішення завдань підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та протидії злочинності вимагає подальшого вдосконалення техніки і методів управління на основі сучасних досягнень науки і практики<sup>9</sup>, звертаються до визначення напрямів підвищення ефективності організації управлінської діяльності правоохоронних органів<sup>10</sup>.

#### **Система та зміст напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів.**

Аналіз наведених доктринальних підходів дозволяє стверджувати, що поняттю напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів відповідають:

1. Удосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує діяльність правоохоронних органів.

У контексті визначення шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України, С.В. Матчук і Л.Л. Савранчук вказують, що ефективність забезпечення її діяльності щодо надання поліцейських послуг у сфері гарантування публічної безпеки і порядку значною мірою залежить від якості адміністративного

<sup>1</sup> Кучук, А.М. (2007). Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 161.

<sup>2</sup> Чібісов, Д.О. (2019). Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 133-134.

<sup>3</sup> Габрелян, А.Ю. (2022). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*. Видання 2. Вінниця: Європейська наукова платформа, 16.

<sup>4</sup> Трофімцов, В.А. (2015). Шляхи підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція, 16, 1, 72-73.

<sup>5</sup> Борисов, В.І., Зеленецький, В.С. (ред.) (2010). *Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні*. Харків: Право, 246.

<sup>6</sup> Шульган, І.І. (2020). Прокурор в кримінальному процесі: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 22.

<sup>7</sup> Середа, В.О. (2005). Проблеми підвищення ефективності діяльності прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 181-182.

<sup>8</sup> Євдокимов, Д.А. (2020). Шляхи підвищення ефективності здійснення адміністративного розслідування поліцейськими. *Юридична наука*, 1, 130.

<sup>9</sup> Швець, М. (2008). До питання інформаційно-комп'ютерного озброєння правоохоронних органів. *Правова інформатика*, 1, 5.

<sup>10</sup> Гусева, В.О. (2017). Основні напрями регулювання діяльності правоохоронних органів України в умовах її реформування. *Sustainable Development 2030: materials the International Interdisciplinary Conference (Budapest-Vienna, October 16-17, 2017)*, 75-76.

законодавства<sup>1</sup>. Повною мірою такий висновок стосується не лише діяльності Національної поліції України у вказаній сфері, але й діяльності правоохоронних органів у цілому. У зв'язку з цим пріоритетне значення в системі напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів належить удосконаленню нормативно-правової основи їх діяльності. У першу чергу, це стосується адміністративного законодавства, яке визначає адміністративно-правові засади їх діяльності, хоча не менш вагомим є удосконалення інших галузей законодавства, які врегульовують окремі аспекти діяльності правоохоронних органів: кримінального процесуального, у сфері оборони, національної безпеки, охорони громадського порядку і громадської безпеки, прокурорської діяльності тощо.

Звертаючись до дослідження проблематики удосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує діяльність правоохоронних органів, учені висловлюють значну кількість пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності їх діяльності, які нерідко є протилежними за своїм змістом. Так, А.Є. Круглова пропонує прийняти Закон України «Про оцінювання ефективності діяльності державних органів», у якому визначити поняття «оцінювання ефективності діяльності державних органів», правові й організаційні засади здійснення такого оцінювання, принципи, методи, форми оцінювання, визначити коло осіб, які оцінюють ефективність діяльності та роботи державних органів, так і певних працівників; передбачити процедуру такого оцінювання, а також закріпити можливість оскарження результатів такого оцінювання ефективності діяльності державних органів (окремого працівника)<sup>2</sup>. І, навпаки, виходячи з того, що на сьогодні істотною проблемою національного законодавства, що призводить до виникнення низки юридичних колізій, є значна кількість нормативно-правових актів, Н.С. Андрійченко та І.І. Шульган вважають за недоцільне приймати окремих законодавчий акт, присвячений оцінюванню ефективності діяльності правоохоронних органів, і пропонують закріпити перелік критеріїв оцінювання у спеціальних нормативно-правових актах, що визначають засади їх створення та діяльності<sup>3</sup>. Таку позицію поділяє й О.М. Резнік, який обґрунтовує доцільність визначення та закріплення переліку критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних органів на законодавчому рівні<sup>4</sup>.

Аналізуючи наведені підходи, потрібно відзначити, що кожному з них притаманний певний рівень раціональності: перший із цих підходів дозволяє забезпечити комплексний характер нормативно-правового врегулювання оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів, а другий – урахувати специфіку функцій, завдань і повноважень кожного з них. Водночас, більш доречним є поєднання зазначених підходів та їх уточнення з урахуванням юридичної сили нормативно-правових актів, предмету їх регулювання та функцій, завдань і повноважень конкретних правоохоронних органів. Так, зміст оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів підлягає нормативно-правовому врегулюванню на трьох рівнях: 1) законодавчому – шляхом визначення основних адміністративно-правових форм, в яких проводиться оцінювання, та критеріїв, за якими воно здійснюється (наприклад, частина 6 статті 35 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX визначає незалежну оцінку (аудит) як адміністративно-правову форму оцінювання ефективності його діяльності<sup>5</sup>, частина 3 статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII закріплює рівень довіри населення до поліції як основний критерій оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції<sup>6</sup>); 2) підзаконному нормативно-правовому – шляхом закріплення механізму здійснення оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів (на цьому рівні за основу доцільно взяти Постанову Кабінету

<sup>1</sup> Матчук, С., Савранчук, Л. (2019). Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 6, 69.

<sup>2</sup> Круглова, А.Є. (2016). Сучасний стан правового регулювання оцінювання ефективності діяльності органів і установ виконання покарань. *Форум права*, 1, 126-127.

<sup>3</sup> Андрійченко, Н.С. (2020). Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України: *дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії*. Суми: Сумський державний університет, 182; Шульган, І.І. (2020). Прокурор в кримінальному процесі: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 171.

<sup>4</sup> Резнік, О.М. (2019). Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: *дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук*. Суми: Сумський державний університет, 415.

<sup>5</sup> Закон про Бюро економічної безпеки України, 2021 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20>> (2022, листопад, 25).

<sup>6</sup> Закон про Національну поліцію, 2015 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>> (2022, листопад, 25).

Міністрів України «Про затвердження критеріїв та Методики проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції» від 20.05.2020 р. № 458<sup>1</sup>); 3) відомчому – шляхом визначення механізму оцінювання ефективності діяльності співробітників правоохоронних органів (так, система оцінювання якості роботи прокурорів визначена відповідним положенням, затвердженим Наказом Генерального прокурора від 29.12.2021 р. № 407<sup>2</sup>).

2. Посилення взаємодії правоохоронних органів між собою та з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, військовими формуваннями, засобами масової інформації, громадськістю, а також забезпечення належної координації діяльності правоохоронних органів.

За результатами дослідження практичної діяльності правоохоронних органів В.А. Трофімцов відзначає, що нині їх взаємодія у сфері протидії злочинності зводиться переважно до спільних розробки і проведення окремих заходів, утім систематична та системна глибока взаємодія відсутня<sup>3</sup>. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів за такими напрямками: 1) взаємодії правоохоронних органів України між собою; 2) їх взаємодії з іншими органами державної влади і місцевого самоврядування, військовими формуваннями; 3) взаємодії правоохоронних органів України із засобами масової інформації та громадськістю; 4) міжнародного співробітництва правоохоронних органів України із правоохоронними органами зарубіжних країн.

Кожному з наведених напрямів підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів притаманна своя специфіка, яка визначає форми її здійснення. Зокрема, на основі узагальнення досвіду співпраці та взаємодії правоохоронних органів України із правоохоронними органами інших країн А.Ю. Габрелян визначає такі найбільш ефективні та практичні форми взаємодії в сучасних умовах: 1) взаємні консультації з метою вироблення в кожній із країн, що здійснюють співробітництво, національної, інтернаціональної стратегії у сфері профілактики правопорушень; 2) планування спільних програм боротьби з найбільш небезпечними видами злочинів, що носять міжнародний характер; 3) розробка поточних і довгострокових програм співробітництва в галузі попередження злочинів; 4) обмін досвідом щодо організації та проведення профілактичних заходів<sup>4</sup>.

У взаємозв'язку з попередньо наведеним напрямом підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, у доктрині адміністративного права обґрунтовується доцільність нормативно-правового врегулювання механізму міжнародного співробітництва правоохоронних органів України із правоохоронними органами зарубіжних країн. Так, О.Ю. Шостко наголошує, що Україні потрібно узгодити форми, методи, процедури, які є загальноприйнятими в європейських державах щодо протидії злочинності згідно з підходами Європейського Союзу та Ради Європи, внести відповідні зміни до кримінального і кримінально-процесуального законодавства, прийняти нові закони, підписати двосторонні угоди зі спеціальними наднаціональними структурами (Європол, Євроюст), а також окремими країнами у сфері співробітництва правоохоронних органів, брати участь у спільних заходах країн ЄС у сфері протидії злочинності. Враховуючи відсутність правової регламентації відносин України та європейських наднаціональних правоохоронних структур, вчена пропонує розробити законопроект «Про організаційно-правові засади участі України в європейських міжурядових правозастосовних органах» і підписати відповідні двосторонні угоди про співробітництво з ними<sup>5</sup>, що заслуговує на повну підтримку.

Поряд із посиленням взаємодії правоохоронних органів, необхідно підвищити ефективність координації їх діяльності, здійснюваної органами прокуратури на підставі частини 2 статті 25 Закону

<sup>1</sup> Постанова про затвердження Критеріїв та Методики проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, 2020 (Кабінет Міністрів України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-п>> (2022, листопад, 25).

<sup>2</sup> Положення про систему оцінювання якості роботи прокурорів, 2021 (Генеральний прокурор). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0407905-21#n151>> (2022, листопад, 25).

<sup>3</sup> Трофімцов, В.А. (2015). Шляхи підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція, 16, 1, 73.

<sup>4</sup> Габрелян, А.Ю. (2022). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*. Видання 2. Вінниця: Європейська наукова платформа, 10.

<sup>5</sup> Борисов, В.І., Зеленецький, В.С. (ред.) (2010). *Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні* Харків: Право, 390-391.

України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII, згідно з якою Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності<sup>1</sup>. Удосконалення координації діяльності правоохоронних органів повинно відбуватися відповідно до підстави для реалізації керівництвом органів прокуратури координаційних повноважень, передбаченої пунктом 4, з урахуванням завдань координації, закріплених у пункті 8, та за всіма її формами, визначеними пунктами 8 і 9 Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, затвердженого Наказом Генерального прокурора від 08.02.2021 р. № 28<sup>2</sup>.

3. Удосконалення дієвості системи запобігання та боротьби з корупцією у правоохоронних органах.

Корупція є одним з основних чинників, що негативно впливають на ефективність діяльності правоохоронних органів, у зв'язку з чим удосконалення дієвості системи запобігання та боротьби з нею є неодмінним кроком на шляху покращення їх діяльності. У першу чергу, потрібно підвищити дієвість адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, перспективними напрямками удосконалення якого на думку А.О. Левчук, є: 1) удосконалення системи контролю за корупційними проявами, залучення на рівні з державним громадського контролю; 2) розмежування та чітко визначення функцій і повноважень суб'єктів, які вживають заходів задля запобігання корупції, виключення наявності паралельних функцій та дублювання однакових завдань у різних суб'єктів; 3) підвищення якості кадрового забезпечення державного апарату та наявність чіткого переліку корупційних діянь за відсутності колізій у розмежуванні складів корупційних правопорушень; 4) спрощення реєстраційних та дозвільних процедур, максимальна прозорість відповідних дій; 5) незалежність засобів масової інформації; створення нормальних умов для їх функціонування дасть можливість підвищити рівень контролю з боку суспільства за корупцією та її проявами в системі адміністрування; 6) незалежність судової гілки влади, що є не лише юридично закріпленою, а й реалізується на практиці; 7) наполегливість державного апарату в питаннях політичної волі, відсутність толерантності до корупції; запровадження єдиної антикорупційної політики з комплексним правовим, соціальним, економічним та політичним механізмом<sup>3</sup>. Водночас, як вказує В.О. Луговий, лише запобіжними засобами знизити рівень корупційних та пов'язаних корупцією правопорушень неможливо: вони хоча й мають вагому профілактичну спрямованість, разом з тим світова практика переконливо доводить доцільність використання можливостей примусових антикорупційних засобів, серед яких найбільш виділяються заходи юридичної відповідальності<sup>4</sup>.

Поряд із цим, удосконаленню підлягає адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України, який, на думку Ю.О. Коваленко, в загальному контексті повинен бути зорієнтованим на вирішення таких завдань: 1) підвищення інтенсивності та якості потоку актуальної достовірної інформації про корупцію в правоохоронних органах; 2) підняття рівня оперативності обробки отриманої інформації про корупцію у правоохоронних органах; 3) підвищення цілісності та диференційованого структурування інформації про корупцію в правоохоронних органах за рахунок створення та функціонування веб-ресурсу «Корупція в правоохоронних органах України», присвяченого висвітленню відповідної тематики; 4) оптимізації контролю за ефективністю функціонування адміністративно-правового механізму протидії корупції у правоохоронних органах<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Закон про прокуратуру, 2014 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>> (2022, листопад, 25).

<sup>2</sup> Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, 2021 (Генеральний прокурор). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21>> (2022, листопад, 25).

<sup>3</sup> Левчук, А.О. (2021). Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії: Національна академія внутрішніх справ, 204.

<sup>4</sup> Луговий, В.О. (2019). Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 202-203.

<sup>5</sup> Коваленко, Ю.О. (2018). Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 181-182.

#### 4. Підвищення рівня ресурсного забезпечення діяльності правоохоронних органів.

Зазначений напрям підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів передбачає розробку системи заходів, спрямованих на удосконалення кадрового, матеріально-технічного та інформаційно-аналітичного забезпечення їх діяльності.

Так, до числа заходів з покращення кадрового забезпечення діяльності правоохоронних органів належать: 1) створення необхідних умов для залучення висококваліфікованого персоналу, здатного ефективно виконувати свої повноваження; 2) підвищення якості професійної підготовки співробітників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах, у тому числі відомчих; 3) забезпечення безперервної освіти співробітників правоохоронних органів, у тому числі дистанційної, за вузькими спеціалізаціями із переважанням практичної складової, а також постійного підвищення кваліфікації співробітниками правоохоронних органів; 4) визначення оптимальної штатної чисельності співробітників органів і підрозділів правоохоронних органів, забезпечення їх ефективного використання для виконання поточних завдань та здійснення раціонального розподілу обов'язків між ними; 5) підвищення рівня мотивації співробітників правоохоронних органів, розвиток системи стимулювання та підвищення рівня вирішення їх соціальних проблем тощо.

Основними напрямками удосконалення матеріально-технічних можливостей правоохоронних органів, на думку А.Ю. Габреляна, є: 1) забезпечення правоохоронців новітніми спецзасобами (засобами зв'язку, засобами отримання, фіксування, обробки та аналізу інформації); 2) забезпечення правоохоронних органів новітньою комп'ютерною технікою та прикладними програмами, які б дозволили автоматизувати значну кількість процедур, пов'язаних з реалізацією покладених на правоохоронні органи завдань; 3) створення фонду соціального розвитку правоохоронних органів за рахунок частини коштів, отриманих від відшкодування шкоди, заподіяної економічними злочинами<sup>1</sup>.

До числа заходів, спрямованих на покращення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів, Г.М. Шорохова відносить: 1) оснащення та переоснащення всіх підрозділів сучасною потужною комп'ютерною технікою, ліцензійним стандартним і прикладним програмним забезпеченням, а також реалізація заходів зі створення єдиної комп'ютерної мережі правоохоронних органів; 2) обмін інформацією між інтегрованими банками даних різних рівнів і забезпечення постійного зв'язку між ними, уніфікація технологічних процедур обробки документів, збирання, реєстрації, накопичення й обробки інформації, що надходить у кожен з банків даних; 3) удосконалення роботи інформаційних систем та інтеграції в єдине інформаційне середовище на державному та міжнародному рівнях, що покращить рівень відповідної внутрішньої та зовнішньої взаємодії; 4) створення та розробка дієвої системи інформаційної безпеки правоохоронних органів, яка б визначила загальні положення, основні поняття, цілі, принципи і напрями запровадження та підтримку надійної системи інформаційної безпеки правоохоронних органів України (вжиття комплексних заходів для захисту власного інформаційного простору)<sup>2</sup>. Поряд із цим, успішна реалізація будь-якої реформи, як вважає А.Г. Нікуліна, обумовлена її науковою обґрунтованістю, що, у свою чергу, вимагає чіткого бачення теоретичного підґрунтя вирішення поставленого завдання<sup>3</sup>. У зв'язку з цим вагоме значення серед напрямів підвищення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів належить удосконаленню науково-методичного забезпечення.

Наведені напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів належать до числа загальних і підлягають застосуванню за результатами оцінювання ефективності діяльності всіх цих органів. Поряд із ними, доречно виокремити часткові напрями, які використовуються задля підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у конкретних сферах боротьби зі злочинністю. Так, створення єдиної державної політики, спрямованої на боротьбу з економічною

<sup>1</sup> Габрелян, А.Ю. (2022). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*. Видання 2. Вінниця: Європейська наукова платформа, 14.

<sup>2</sup> Шорохова, Г.М. (2016). Проблема вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів України. *Економіко-правові виклики 2016 року: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції Національної академії наукового розвитку (м. Львів, 12 січня 2016 року)*, 2, 184-186.

<sup>3</sup> Нікуліна, А.Г. (2017). Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Суми: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 138.

злочинністю, та розробка дієвої системи заходів протидії тіньовій економіці<sup>1</sup> є напрямами підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності, а формування ефективної державної політики протидії терористичній діяльності і розроблення та запровадження конкретних підходів до оцінювання потенційних загроз національній безпеці<sup>2</sup> – напрямами підвищення ефективності їх діяльності щодо протидії тероризму.

Інші виокремлені вченими напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів не можуть бути віднесені до числа таких, оскільки вони: 1) є умовами (елементами умов), а не напрямами підвищення ефективності їх діяльності (наприклад, покращення соціально-економічних умов у державі<sup>3</sup> є невід’ємною частиною комплексу економічних і правових умов); 2) констатують стан забезпечення діяльності правоохоронних органів, дотримання засад її здійснення та узгодженості їх діяльності (зокрема, належне організаційно-матеріальне забезпечення правоохоронної діяльності<sup>4</sup> та належний рівень матеріально-технічного забезпечення<sup>5</sup> відображають стан ресурсного забезпечення правоохоронних органів, дотримання єдиних організаційних і методичних принципів діяльності та правил юридичної техніки<sup>6</sup> вказує на додержання засад їх діяльності, а належна координація правоохоронної діяльності<sup>7</sup> відображає стан узгодженості їх діяльності); 3) є заходами, що охоплюються напрямами підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів (так, проведення інформаційно-роз’яснювальної роботи з метою формування в суспільстві негативного ставлення до корупції та вдосконалення співробітництва щодо протидії корупції на міждержавному та міжнародному рівні<sup>8</sup> є заходом, спрямованим на вдосконалення дієвості системи запобігання та боротьби з корупцією у правоохоронних органах, підвищення освітнього рівня<sup>9</sup>, рівня компетентності посадових осіб<sup>10</sup> та впровадження сучасних технологій підвищення кваліфікації працівників<sup>11</sup> – заходами з підвищення рівня ресурсного, зокрема кадрового, забезпечення, а здійснення систематизації нормативно-правових актів правоохоронних органів за кожним напрямом їх діяльності<sup>12</sup> – заходом, спрямованим на підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення).

**Висновки.** Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів є: 1) процесом визначення напрямів усунення виявлених у ході проведеного оцінювання конкретних недоліків і неузгодженостей в діяльності правоохоронних органів та проблем її забезпечення і практичної реалізації чітких заходів, спрямованих на їх подолання й удосконалення цієї діяльності, а також

<sup>1</sup> Габрелян, А.Ю. (2022). Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*. Видання 2. Вінниця: Європейська наукова платформа, 16.

<sup>2</sup> Трофімцов, В.А. (2015). Шляхи підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 16, 1, 72-74.

<sup>3</sup> Кучук, А.М. (2007). Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 161.

<sup>4</sup> Кучук, А.М. (2007). Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 161.

<sup>5</sup> Євдокимов, Д.А. (2020). Шляхи підвищення ефективності здійснення адміністративного розслідування поліцейськими. *Юридична наука*, 1, 130.

<sup>6</sup> Шульган, І.І. (2020). Прокурор в кримінальному процесі: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 22.

<sup>7</sup> Кучук, А.М. (2007). Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 161.

<sup>8</sup> Чібісов, Д.О. (2019). Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 134.

<sup>9</sup> Євдокимов, Д.А. (2020). Шляхи підвищення ефективності здійснення адміністративного розслідування поліцейськими. *Юридична наука*, 1, 130.

<sup>10</sup> Борисов, В.І., Зеленецький, В.С. (ред.) (2010). *Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні*. Харків: Право, 246.

<sup>11</sup> Чібісов, Д.О. (2019). Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 134.

<sup>12</sup> Шульган, І.І. (2020). Прокурор в кримінальному процесі: *дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 22.

оцінювання результатів, отриманих у результаті реалізації вказаних заходів; 2) результатом цього процесу, який полягає в покращенні організації та функціонування правоохоронних органів, досягнутому за результатами впровадження заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків і неузгодженостей в їх діяльності та проблем її забезпечення.

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів залежить від широкого комплексу різноманітних за своєю природою умов (політичних, правових, економічних, організаційних, кадрових тощо) та здійснюється шляхом вжиття низки заходів у межах відповідних напрямів. Система напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, як і заходів, що виокремлюються в межах кожного з них, не є сталою та зазнає постійного вдосконалення й уточнення під впливом зазначених умов, особливо в контексті євроінтеграційних процесів в Україні, а також в умовах воєнного стану.

### References:

1. Andriichenko, N.S. (2020). *Administrativno-pravovi zasady otsiniuvannya efektyvnosti diialnosti pravookhoronnykh orhaniv yak sub'ektiv zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Administrative and legal framework for evaluating the efficiency of law enforcement agencies as subjects that ensure the financial and economic security of Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii* [the dissertation for the degree of Doctor of Philosophy]. Sumy: Sumy State University. [in Ukrainian].
2. Habrelian, A.Yu. (2022). *Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pravookhoronnykh orhaniv shchodo protyдии ekonomichnoi zlochynnosti* [Directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies in combating economic crime]. *Derzhavne upravlinnia ta administruvannya, sfera obsluhovuvannya, ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny yak rushiini syly ekonomichnoho zrostantia derzhav XXI stolittia* [State management and administration, service sphere, economy and international relations as driving forces of economic growth of states in the XXI century]. Vinnytsia: European Scientific Platform, 2-18. [in Ukrainian].
3. Husieva, V.O. (2017). *Osnovni napriamy rehuliuвання diialnosti pravookhoronnykh orhaniv Ukraini v umovakh yii reformuvannya* [The main areas of regulation of the activity of law enforcement agencies in Ukraine in the conditions of its reformation]. *Stalyy rozvytok 2030: materialy mizhnarodnoyi mizhdystsyplinarnoyi konferentsiyi (Budapest-Viden, 16-17 zhovtnya 2017 r.)* [Sustainable Development 2030: materials of the International Interdisciplinary Conference (Budapest-Vienna, October 16-17, 2017)], 73-76. [in Ukrainian].
4. Yevdokymov, D.A. (2020). *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti zdiisnennia administrativnoho rozsliduvannya politseiskymy* [Ways to improve the effectiveness of administrative investigations by police officers]. *Yurydychna nauka* [Legal Science], 1, 125-131. [in Ukrainian].
5. *Zakon pro Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, 2021* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on the Bureau of Economic Security of Ukraine, 2021 (Verkhovna Rada Ukrainy)]. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
6. *Zakon pro Natsionalnu politsiiu, 2015* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on the National Police, 2015 (Verkhovna Rada Ukrainy)]. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
7. *Zakon pro prokuraturu, 2014* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on the Prosecutor's Office, 2014 (Verkhovna Rada Ukrainy)]. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
8. Kovalenko, Yu.O. (2018). *Administrativno-pravovyi mekhanizm informatsiynoho zabezpechennia protyдии koruptsii v pravookhoronnykh orhanakh Ukrainy* [Administrative and legal mechanism of information support to counteracting the corruption in law enforcement agencies of Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [the dissertation for the degree of candidate of legal sciences]. Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management. [in Ukrainian].
9. Kruhlova, A.Ye. (2016). *Suchasnyi stan pravovoho rehuliuвання otsiniuvannya efektyvnosti diialnosti orhaniv i ustanov vykonannya pokaran* [The current state of the legal regulation of the evaluation of the effectiveness of the bodies and institutions for the execution of punishments]. *Forum prava* [Law Forum], 1, 124-127. [in Ukrainian].
10. Kuchuk, A.M. (2007). *Teoretyko-pravovi zasady pravookhoronnoi diialnosti v Ukraini* [Theoretical and legal foundations of law enforcement activity in Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
11. Levchuk, A.O. (2021). *Administrativno-pravovyi mekhanizm zapobihannia pravoporushenniam, pov'iazanyim z koruptsiieiu* [Administrative and legal mechanism for the prevention of corruption-related offenses]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii* [The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy]. Kyiv: National Academy of Internal Affairs. [in Ukrainian].
12. Luhovyi, V.O. (2019). *Administrativno-pravovyi mekhanizm zapobihannia pravoporushenniam, pov'iazanyim z koruptsiieiu, shcho vchyniautsia politseiskymy* [The administrative and legal mechanism for the prevention

- of corruption-related offenses by police officers]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Kyiv: National Academy of Internal Affairs. [in Ukrainian].
13. Matchuk, S., Savranchuk, L. (2019). Shliakhy vdoskonalennia administratyvno-pravovoho rehuliuвання diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [Ways to improve the administrative and legal regulation of the National Police of Ukraine]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică* [National Law Journal: Theory and Practice], 66-70. [in Ukrainian].
  14. Nikulina, A.H. (2017). Administratyvno-pravovyi status orhaniv dosudovoho rozsliduvannia Natsionalnoi politsii Ukrainy [Administrative and legal status of the agencies of pre-trial investigation of the National police of Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Sumy: Open International University of Human Development "Ukraine". [in Ukrainian].
  15. *Polozhennia pro systemu otsiniuvannia yakosti roboty prokuroriv*, 2021 (Heneralnyi prokuror) [Regulations on the system of evaluation of the quality of the work of prosecutors (Heneralnyi prokuror)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0407905-21#n151>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
  16. *Poriadok koordynatsii diialnosti pravookhoronnykh orhaniv u sferi protydiv zlochynnosti*, 2021 (Heneralnyi prokuror) [Procedure for coordinating the activities of law enforcement agencies in the field of combating crime (Prosecutor General)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
  17. *Postanova pro zatverdzhennia Kryteriiv ta Metodyky provedennia otsiniuvannia efektyvnosti diialnosti Natsionalnoho ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii*, 2020 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Resolution on the approval of the Criteria and Methodology for evaluating the effectiveness of the National Agency for the Prevention of Corruption (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-p>> (2022, November, 25). [in Ukrainian].
  18. Borysov, V.I., Zelenetskyi, V.S. (ed.) (2010). *Problemy zabezpechennia efektyvnosti diialnosti orhaniv kryminalnoho peresliduvannia v Ukraini* [Problems of ensuring the effectiveness of criminal prosecution bodies in Ukraine]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
  19. Riezniuk, O.M. (2019). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti pravookhoronnykh orhaniv iz zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Administrative and legal framework for the activity of law enforcement agencies ensuring financial and economic security of Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Doctor of Legal Sciences]. Sumy: Sumy State University. [in Ukrainian].
  20. Sereda, V.O. (2005). Problemy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti prokurora z pidtrymannia derzhavnoho obvynuvachennia v sudi [Problems of increasing the efficiency of the prosecutor's activity in maintaining the state prosecution in court]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Kharkiv: National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. [in Ukrainian].
  21. Trofimtsov, V.A. (2015). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pravookhoronnykh orhaniv shchodo protydiv teroryzmu [Ways to improve the effectiveness of law enforcement agencies in countering terrorism]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University], 16(1), 72-74. [in Ukrainian].
  22. Chibisov, D.O. (2019). Administratyvno-pravovyi status Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy [Administrative and legal status of National anticorruption bureau of Ukraine]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
  23. Shvets, M. (2008). Do pytannia informatsiino-kompiuternoho ozbroiennia pravookhoronnykh orhaniv [To the issue of information and computer armament of law enforcement agencies]. *Pravova informatyka* [Legal Informatics], 1, 5-14. [in Ukrainian].
  24. Shorokhova, H.M. (2016). Problema vdoskonalennia informatsiinoho zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy [The problem of improving the information provision of law enforcement agencies of Ukraine]. *Ekonomiko-pravovi vyklyky 2016 roku: materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Natsionalnoi akademii naukovooho rozvytku* (m. Lviv, 12 sichnia 2016 roku) [Economic and Legal Challenges of 2016: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference of the National Academy of Scientific Development (Lviv, January 12, 2016)], 2, 184-186. [in Ukrainian].
  25. Shulhan, I.I. (2020). Prokuror v kryminalnomu protsesi [Prosecutor in criminal proceedings]: *dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences]. Lviv: Lviv Polytechnic National University. [in Ukrainian].

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.6.7

**Anna Nadtochyieva**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7728-2534>

National University «Odesa Law Academy», Ukraine

## **FEATURES OF THE CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF THE PROVISIONS OF PART 2 OF ARTICLE 201-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF COMBATING CORRUPTION IN UKRAINE**

**Анна Надточієва**

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

## **ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛОЖЕНЬ ч. 2 ст. 201-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

The article is devoted to defining the peculiarities of the criminal-legal characteristics of the provisions of Part 2 of Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine in the context of combating corruption in Ukraine. Concepts and signs of corruption were analyzed, it was determined that there is no unity in the doctrine in defining the concept and signs of corruption criminal offenses. It has been proven that only a criminal offense can be recognized as corruption, the composition of which contains the listed mandatory signs of corruption, and criminal liability is provided for its commission. If the illegal act lacks at least one of these signs, it cannot be considered a corruption criminal offense.

It was noted that corruption offenses are acts committed by a person endowed with power or official authority, with the aim of satisfying their own selfish interests or the interests of other persons. Illegality or simultaneous unethicity of a person's actions and their focus on satisfying vested interests essentially determine which actions fall into the category of corruption.

It was determined that the constructions of Articles 201-2 and 320 of the Criminal Code of Ukraine are similar, because part 2 mentions the possibility of committing this offense by a special subject (official), mentions the status feature of this subject (official position), and also provides special sanction (deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities). It was found that the main difference is the use of the construction "use of official position" instead of "abuse of official position", which is only formal.

It is argued that the act provided for in Part 2 of Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine, if committed by an official using his official position, should be qualified as a criminal corruption offense. It was concluded that the note to Art. 45 of the Criminal Code of Ukraine in the part of criminal offenses that are considered corrupt under the condition that they are committed by abuse of official position, should be supplemented by Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine (illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free aid). The need for the unification of terminology regarding the form of committing this act has been proven, namely the use of a single construction of "abuse of official position" to replace it with a similar one in terms of "use of official position", "abuse of power", etc.

**Keywords:** anti-corruption, criminal offense, criminal corruption offense, use of official position, Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine.

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** В період війни, як реакція на запит суспільства, Верховна Рада України доповнила Кримінальний кодекс новою ст.201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної

допомоги». У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що виявляються численні випадки використання товарів гуманітарної допомоги не за призначенням та з метою отримання прибутку, що фактично і стало причиною запровадження кримінальної відповідальності за такі дії. Так, відповідно до Закону України від 24.03.2022 №2155-IX, було встановлено основні юридично значимі ознаки нового кримінального правопорушення викладено в ч.1 ст.201-2 КК України. Даною статтею було криміналізовано продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі.

Поява нової статті викликала дискусію в науковому суспільстві, адже до набрання чинності законом №2155-IX дії осіб, які незаконно продавали гуманітарну допомогу, приховуючи призначення товарів від покупців, кваліфікувалися органами досудового розслідування як шахрайство за однією з частин ст.190 КК України<sup>1</sup>. Одночасно з цим вади формулювань статей зі спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення вже неодноразово висвітлювалися в юридичній літературі. Попри це ґрунтовних досліджень положень ч.2 ст.201-2 Кримінального кодексу України в контексті протидії корупції в Україні бракує через незначний час її дії. Тому **мета** даної статті визначити особливості кримінально-правової характеристики положень ч.2 ст.201-2 Кримінального кодексу України в контексті протидії корупції в Україні.

Відповідно до підходу, використаного у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» під корупцією слід розуміти використання колом осіб, які перелічені та визначені в законодавстві, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди вказаній особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей<sup>2</sup>.

Як відзначає А. Савченко, на сучасному етапі розвитку кримінального права корупційні кримінальні правопорушення є конвенційними, їх існування визнається міжнародним кримінальним правом<sup>3</sup>. Однак, аналіз міжнародних конвенцій в сфері протидії корупції свідчить про складність і фактичну неможливість встановлення єдиного для всіх держав та міжнародних спільнот визначення корупційного кримінального правопорушення та переліку корупційних кримінальних правопорушень<sup>4</sup>.

Так, відповідно до резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», поширеній на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності (Гавана, 1990), корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється у протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності»<sup>5</sup>.

У цивільній конвенції про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 корупцію тлумачать як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи»<sup>6</sup>.

Вперше перелік корупційних злочинів у вітчизняному кримінальному законодавстві було запроваджено на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»

<sup>1</sup> Пеліхос, Є. (2022). Як за новим законом каратимуть за продаж гуманітарної допомоги. *Закон і бізнес* <<https://zib.com.ua/ua/151130.html>> (2022, листопад, 17).

<sup>2</sup> Закон України Про запобігання корупції, 2014 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> (2022, листопад, 17).

<sup>3</sup> Дорохіна, Ю.А., Мороз, І.О. (2019). Корупція та корупційні злочини в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 30(69), 3, 95-100.

<sup>4</sup> Пасека, О.Ф. (2020). Співвідношення понять «правопорушення, пов'язане з корупцією», «корупційне правопорушення» та «корупційний злочин». *Право і суспільство*, 2 (2), 190-197.

<sup>5</sup> Закон України Про запобігання корупції, 2014 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> (2022, листопад, 17).

<sup>6</sup> Фонд соціального страхування України (2020). *Поняття та ознаки корупції* <<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/pol/uk/publish/article/98770;jsessionid=BEF8F83E78A45744C8AD7E9E1410CBD1>> (2022, листопад, 17).

від 14 жовтня 2014 року, відповідно до якого було доповнено ст. 45 приміткою, яка в подальшому була законодавчо переглянута<sup>1</sup>.

На сьогоднішній день для визначення корупційних кримінальних правопорушень законодавець обрав підхід їх перерахування у вже згадуваній примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України [8] з відповідним поділом на дві групи:

1) кримінальні правопорушення, які вважаються корупційними за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем. До них зокрема відносяться кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 262 (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 308 (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 312 (викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 313 (викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням), 320 (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), 357 (викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження), 410 Кримінального кодексу України (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем);

2) безумовно корупційні кримінальні правопорушення, передбачені конкретними статтями Кримінального кодексу України: 210 (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги), 368-5 (незаконне збагачення), 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (зловживання впливом), 369-3 (протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань)<sup>2</sup>.

Про виключність переліку складів корупційних кримінальних правопорушень свідчить як конструкція статті КК України<sup>3</sup>, так і відповідна думка в вітчизняній кримінально-правовій доктрині<sup>4</sup>.

Однак, як відзначає В. Міфтахутдінов, характерною рисою вітчизняного антикорупційного законодавства є відсутність системного підходу до розуміння корупційних кримінальних правопорушень та відповідальності за них в кримінальному законодавстві. Корупційні кримінальні правопорушення не виділені в окремому розділі Кримінального кодексу України, що пояснюється традицією формування структури кримінального закону та поширення корупційних проявів майже на усі сфери життєдіяльності суспільства<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Савченко, А.В. (2017). Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів: мультимедійний посібник. *Національна Академія Внутрішніх Справ* <[https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk\\_KPH-KZ/nm/lec1\\_9.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk_KPH-KZ/nm/lec1_9.html)> (2022, листопад, 17).

<sup>2</sup> Печерська районна в місті Києві Державна Адміністрація. Офіційний інтернет-портал (2022). *Корупційне правопорушення та правопорушення пов'язане з корупцією: в чому різниця?* <<https://pechersk.kyivcity.gov.ua/files/docs/prv046.pdf>> (2022, листопад, 17).

<sup>3</sup> *Кримінальний кодекс України, 2001* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2022, листопад, 17).

<sup>4</sup> Телешевський, О. (2021). Відповідальність за корупцію: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна. *Юрист&Закон*, 41 <[https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine\\_article/EA014258](https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014258)> (2022, листопад, 17).

<sup>5</sup> Міфтахутдінов, В. (2017). Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. *Юридична газета*, 25 (575) <<https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidpovidalnist-zakorupciyni-pravoporushennya.html>> (2022, листопад, 17).

Одночасно слід зазначити, що в юридичній літературі зустрічається немало критики підходу до визначення корупційних кримінальних правопорушень. Ю. Дорохіна та І. Мороз, аналізуючи сучасний понятійно-категоріальний апарат законодавства в сфері протидії корупції приходять до висновку, що зараз присутня тенденція до зміни філологічного (граматичного) тлумачення поняття корупції, адже починає переважати її розуміння як розкладання, розбещеності тощо, а не як підкупу, продажності, що мало місце раніше. Так, дослідники звертають увагу, що на сучасному етапі розвитку антикорупційного законодавства до корупційних відносяться діяння, які порушують установлений порядок здійснення фінансових операцій (фінансової діяльності) або так званій фінансовий правопорядок, яким визначається здійснення різних видів господарської діяльності<sup>1</sup>.

Аналізуючи положення Закону України «Про запобігання корупції», М. Хавронюк зазначає, що нерідко діяльність із запобігання корупції здійснюється не у повній відповідності до закону в тому числі з причин наявності вад самого закону<sup>2</sup>. Серед дослідників проблем понятійно-категоріального апарату антикорупційного законодавства зустрічаємо думку, що деякі корупційні злочини не є корупційними правопорушеннями у розумінні Закону «Про запобігання корупції», а частина корупційних правопорушень, за які передбачено відповідальність, не визнається корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до підходу, обраного законодавцем<sup>3</sup>. О.Пасека, аналізуючи наукові підходи до визначення поняття корупційне правопорушення, приходять до висновку, що «законодавець підійшов до визначення корупційних злочинів не зовсім правильно, адже у примітці до ст. 45 КК України задекларовано лише перелік складів злочинів, які належать до категорії корупційних чи належать до них за певних умов. Відповідно, характерних ознак саме корупційних злочинів у положеннях цієї статті не міститься»<sup>4</sup>. Одночасно науковець доводить, що в доктрині також немає єдності у визначенні поняття та ознак корупційних кримінальних правопорушень.

Слід відзначити, що дослідники проблем кримінально-правового регулювання відповідних відносин обґрунтовують тезу, що імплементація терміна «корупційний злочин» (корупційне кримінальне правопорушення на теперішньому етапі розвитку вітчизняного кримінального законодавства) у національне кримінальне законодавство є цілком обґрунтованим і необхідним кроком<sup>5</sup>. Про необхідність перегляду та зміни підходу до визначення кримінальних корупційних правопорушень свідчать і науково-практичні висновки Національного агентства з питань запобігання корупції, в яких аналізуються проекти законів, покликаних внести зміни до кримінального законодавства. Так, представники Національного агентства з питань запобігання корупції наголошують на негативному характері обставини неузгодженості термінології кримінального законодавства в сфері протидії корупції і використання одночасно категорій «зловживання службовим становищем» та «використання службового становища» на позначення способу вчинення окремих діянь, передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу України<sup>6</sup>.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Таким чином, корупційним може визнаватися лише те кримінальне правопорушення, склад якого містить наведені обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено кримінальну

<sup>1</sup> Дорохіна, Ю.А., Мороз, І.О. (2019). Корупція та корупційні злочини в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 30(69), 3, 97.

<sup>2</sup> Хавронюк, М.І. (ред.) (2018). *Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції»*. Київ: Ваіте, 29.

<sup>3</sup> Трепак, В. (2016). Законодавче визначення поняття «корупційне правопорушення» як потенційне джерело колізій: проблемні питання теорії та практики. *Юридична Україна*. 3-4, 52.

<sup>4</sup> Пасека, О.Ф. (2020). Співвідношення понять «правопорушення, пов'язане з корупцією», «корупційне правопорушення» та «корупційний злочин». *Право і суспільство*, 2 (2), 190-197.

<sup>5</sup> Савченко, А.В. (2016). *Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика)*. Київ: Центр учбової літератури, 12.

<sup>6</sup> *Висновок до проекту Закону України Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів, 2021* (Національне агентство з питань запобігання корупції).

*Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*

<[https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills\\_documents/document-2275434.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2275434.pdf)> (2022, листопад, 17).

відповідальність. Якщо ж в протиправному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним кримінальним правопорушенням<sup>1</sup>.

В умовах війни відбувається зміна структури кримінально-правових відносин. З 3 квітня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», прийнятий Верховною Радою України 24 березня 2022 року. Так ст. 201-2 КК України було криміналізовано діяння щодо нецільового використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, а також передбачено відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. В контексті статті 201-2 КК України під гуманітарною допомогою пропонується розуміти цільову адресну безоплатну допомогу в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомогу у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Благодійною пожертвою є безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) – надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам.

Відповідно до чинного законодавства за продаж гуманітарної допомоги, присвоєння благодійних пожертв або безоплатної допомоги під час воєнного стану передбачена відповідальність до 7 років позбавлення волі<sup>2</sup>.

Ч.2 ст. 201-2 передбачено, що ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна<sup>3</sup>. Таким чином, суб'єктом даного кримінального правопорушення може бути як загальний суб'єкт (ч.1 ст.201-2 КК України), так і спеціальний – службова особа (ч.2 ст. 201-2 КК України)<sup>4</sup>.

Формулювання суб'єкта та форми вчинення даного правопорушення у вигляді «службовою особою з використанням службового становища» наводить на думку, що дане правопорушення повинно бути віднесено до корупційних кримінальних правопорушень, адже це діяння містить фактичні ознаки корупції та може вчинятися службовою особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»<sup>5</sup>.

Попри той факт, що Закон України «Про запобігання корупції» оперує категорією «ознаки корупції» самі ознаки не розкриваються в законодавстві. В.М. Трепак вважає, що наявність специфічних, ідентифікуючих ознак якісно відрізняють корупцію від інших правових категорій, що й має бути відображено в дефініції. Дослідник, узагальнюючи вчення про ознаки корупції наводить наступні її ознаки: соціальне явище; системність; дисфункція процесів соціального управління в усіх сферах життя суспільства як наслідок корупції; вияв як множинність корисливих зловживань службовими повноваженнями в державному, муніципальному й приватному секторах, різних форм

<sup>1</sup> Асеев, Р.О. (2017). Проблема визначення суб'єкта у корупційних злочинах. *Правова держава*, 26, 126.

<sup>2</sup> Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці (2022). *В Україні введено кримінальну відповідальність за торгівлю гуманітарною допомогою (стаття 201-2 Кримінального Кодексу України)* <<https://smu.dsp.gov.ua/anticordept/v-ukraini-vvedeno-kryminalnu-vidpovidalnist-za-torhivliu-humanitarnoiu-dopomohoiu-stattia-201-2-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>> (2022, листопад, 17).

<sup>3</sup> *Кримінальний кодекс України, 2001* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2022, листопад, 17).

<sup>4</sup> Там само.

<sup>5</sup> *Закон України Про запобігання корупції, 2014* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> (2022, листопад, 17).

підкупу-продажності службовців; прихований, таємний характер; соціально-конструктивний характер<sup>1</sup>.

Л.І Калініченко в свою чергу відзначає, що з етимологічного значення поняття «корупція» можна виокремити такі основні ознаки цього явища:

- вчиняється спеціальним суб'єктом права, посадовою особою;
- вчиняється в межах службового становища (пов'язане з використанням посадовою особою своїх повноважень);
- є формою зловживання владою;
- вчиняється з метою особистого збагачення<sup>2</sup>.

Укладники мультимедійного навчального посібника «Антикорупційна політика в Україні» відзначають, що у кримінологічному аспекті корупція характеризується низкою ключових ознак:

- вона можлива лише у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
- її суб'єктом може бути тільки особа, наділена владою чи посадовими повноваженнями;
- корупційні відносини виникають внаслідок зловживання особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, своїми повноваженнями. Тут вони виступають предметом торгу, в результаті якого суб'єкт одержує певні блага як матеріального, так і нематеріального характеру<sup>3</sup>.

Отже, корупційні правопорушення складають діяння, вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих власних або інтересів інших осіб. Неправомірність або й одночасна неетичність діянь особи та їх спрямованість на задоволення корисливих інтересів по суті визначають, які саме діяння відносяться до категорії корупційних.

Для прикладу наведемо положення ст. 320 КК України, згідно якої Порухення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин, караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Частиною 2 цієї статті передбачено, що ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони спричинили нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих розмірах, або призвели до викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем, караються штрафом від сімдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років<sup>4</sup>.

Як бачимо конструкції досліджуваних статей є аналогічними, адже в ч.2 згадується можливість вчинення даного правопорушення спеціальним суб'єктом (службовою особою), згадується статусна ознака цього суб'єкта (службове становище), а також передбачається особлива санкція (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю). Абсолютно аналогічними є й санкції за вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Єдиною відмінністю є застосування конструкції «використання службового становища» замість «зловживання службовим становищем». Однак, дана відмінність, на нашу думку є лише формальною.

Слід також відзначити, що неузгодженістю, на яку звернув увагу В. Фурман є питання щодо санкцій, запропонованих ч.2,3 ст.201-2 КК України. Зокрема, Законом пропонується застосовувати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Однак, відповідно до ч.2,3 ст.201-2 КК України, службові особи не єдині суб'єкти, дії яких можуть бути кваліфіковані за вказаними частинами статті. Враховуючи, що санкції другої та третьої частин

<sup>1</sup> Трепак, В.М. (2015). Ідентифікуючі ознаки корупції: визначення й характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*, 35(2.3), 112.

<sup>2</sup> Калініченко, Л.І. (2022). Поняття, ознаки та види корупції. *Право і безпека*, 1(84), 39-46.

<sup>3</sup> Національна академія внутрішніх справ (2016). *Антикорупційна політика в Україні: Мультимедійний навчальний посібник* <[https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture\\_1.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_1.html)> (2022, листопад, 17).

<sup>4</sup> Там само.

мають безальтернативний характер застосування позбавлення відповідного права, в майбутньому може мати місце ситуація коли суд вимушено буде застосовувати до особи, яка не займала жодного службового становища та не використовувала такого, позбавлення відповідного права. При цьому, виховна мета такої заборони буде втрачена<sup>1</sup>.

Так, під зловживанням владою розуміють використання чиновником своїх владних повноважень для вирішення питань, що суперечать інтересам служби. Зловживання ж службовим становищем означає використання всупереч інтересам служби повноважень, пов'язаних із займаною посадою<sup>2</sup>. Визначення одного поняття іншим очевидно свідчить про аналогічність змісту останніх. Крім того важко уявити криміналізоване діяння з використання службового становища, яке не пов'язане зі зловживанням таким, адже повноваження службової особи очевидно не можуть використовуватися для вчинення кримінальних правопорушень.

Таким чином, діяння передбачене ч.2 ст.201-2 КК України у випадку вчинення його службовою особою з використанням службового становища повинно кваліфікуватися як кримінальне корупційне правопорушення.

Аргументуючи практичне значення долучення даного складу правопорушення до корупційних кримінальних правопорушень слушним виглядає використання аргументу, запропонованого у висновку Національного агентства з питань запобігання корупції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» щодо аналогічної ініціативи розширення кола кримінальних корупційних правопорушень, згідно якого реалізація положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» ускладнюється невіднесенням окремих складів кримінальних правопорушень до корупційних, адже, згідно законодавства, завданням Національного бюро є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції<sup>3</sup>.

**Висновки.** Отже, примітка до ст. 45 Кримінального кодексу України в частині кримінальних правопорушень, які вважаються корупційними за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, повинна бути доповнена ст. 201-2 КК України (незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги). Крім того потребує уніфікації термінологія щодо форми вчинення даного діяння, а саме використання єдиної конструкції «зловживання службовим становищем» на заміні аналогічним за змістом «використання службового становища», «зловживання владою» тощо.

## References:

1. Natsionalna akademiya vnutrishnikh sprav [National Academy of Internal Affairs] (2016). *Antykoruptsiyna polityka v Ukrayini: Multymediyynu navchalnyu posibnyk* [Anti-corruption policy in Ukraine: Multimedia study guide] <[https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture\\_1.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
2. Aseev, R.O. (2017). Problema vyznachennya shlyukha u koruptsiynykh zlochynakh [The problem of determining the subject in corruption crimes]. *Pravova derzhava* [Constitutional state], 26, 125-129. [in Ukrainian].
3. Skhidne mizhrehionalne upravlinnya Derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny z pytan pratsi [Eastern Interregional Department of the State Labor Service of Ukraine] (2022). *V Ukrayini vvedeno kryminalnu vidpovidalnist za torhivlyu humanitarnoyu dopomohoyu (stattya 201-2 Kryminalnoho Kodeksu Ukrayiny)* [Ukraine has introduced criminal liability for trade in humanitarian aid (Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine)] <<https://smu.dsp.gov.ua/anticordept/v-ukraini-vvedeno-kryminalnu-vidpovidalnist-za-torhivliu-humanitarnoiu-dopomohoiu-stattia-201-2-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].

<sup>1</sup> Фурман, В. (2022). Відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги. Що передбачено новим Законом. *Юрліга* <[https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328\\_vdpovdalnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom](https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328_vdpovdalnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom)> (2022, листопад, 17).

<sup>2</sup> Transparency International Ukraine (2021). *Що таке зловживання владою та службовим становищем* <<https://ti-ukraine.org/news/shho-take-zlovzhyvannya-vladoyu-ta-sluzhbovym-standovyshhem/>> (2022, листопад, 17).

<sup>3</sup> *Висновок до проекту Закону України Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів, 2021* (Національне агентство з питань запобігання корупції). *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* <[https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills\\_documents/document-2275434.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2275434.pdf)> (2022, листопад, 17).

4. *Vysnovok do projektu Zakonu Ukrainy Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo kryminalizatsiyi kontrabandy tovariv ta pidaktsyznykh tovariv, a takozh nedostovirnoho deklaruvannya tovariv, 2021* (Natsionalne ahent-stvo z pytan zapobihannya koruptsiyi) [Conclusion to the draft Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the criminalization of smuggling of goods and excise goods, as well as false declaration of goods, 2021 (National Agency for the Prevention of Corruption)]. *Uryadovyy portal. Yedynyy veb-portal orhaniv vykonavchoyi vlady Ukrainy* [Government portal. Official website] <[https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills\\_documents/document-2275434.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2275434.pdf)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
5. Dorokhina, Yu.A., Moroz, I.O. (2019). Koruptsiya ta koruptsiyni zlochyny v Ukraini [Corruption and corruption crimes in Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky* [Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: legal sciences], 30(69), 3, 95-100. [in Ukrainian].
6. Kalinichenko, L.I. (2022). Ponyattya, oznaky ta vydy koruptsiyi [Concepts, signs and types of corruption]. *Pravo i bezpeka* [Law and security], 1(84), 39-46. [in Ukrainian].
7. Pecherska rayonna v misti Kyievi Derzhavna Administratsiya. Ofitsiynyy internet-portal. [Pechersk District State Administration in the city of Kyiv. Official Internet Portal] (2022). *Koruptsiyne pravoporushennya ta pravoporushennya poyazane z koruptsiyeyu: v chomu riznytsya? [Corruption offense and corruption-related offence: what is the difference?]* <<https://pechersk.kyivcity.gov.ua/files/docs/prv046.pdf>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
8. *Kryminalnyy kodeks Ukrainy, 2001* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Criminal Code of Ukraine, 2001 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
9. Medvetska, O. (2015). Ponyattya, oznaky ta vydy koruptsiynykh zlochyniv, yikh osoblyvosti vidpovidno do aktiv mizhnarodnoho zakonodavstva [Concepts, signs and types of corruption crimes, their features in accordance with acts of international legislation]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law], 7, 42-48. [in Ukrainian].
10. Miftakhtudinov, V. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za koruptsiyni pravoporushennya [Criminal liability for corruption offenses]. *Yurydychna hazeta* [Legal newspaper], 25 (575) <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kryminalne-pravo-ta-proces/kryminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravoporushennya.html>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
11. Havronyuk, M.I. (ed.) (2018). *Naukovo-praktychnyy komentar do Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannya koruptsiyi»* [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption"]. Kyiv: Vaite. [in Ukrainian].
12. Pasiaka, O.F. (2020). Spivvidnoshennya ponyat «pravoporushennya, povyazane z koruptsiyeyu», «koruptsiyne pravoporushennya» ta «koruptsiynyy zlochyn» [Correlation between the concepts of "corruption-related offence", "corruption offence" and "corruption crime"]. *Pravo i suspilstvo* [Law and society], 2 (2), 190-197. [in Ukrainian].
13. Pelikhos, E. (2022). Yak za novym zakonom karatymut za prodazh humanitarnoyi dopomohy [How the new law will punish the sale of humanitarian aid]. *Zakon i biznes* [Law and business] <<https://zib.com.ua/ua/151130.html>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
14. Fond sotsialnoho strakhuvannya Ukrainy [Social Insurance Fund of Ukraine] (2020). *Ponyattya ta oznaky koruptsiyi* [Concepts and signs of corruption] <<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/pol/uk/publish/article/98770;jsessionid=BEF8F83E78A45744C8AD7E9E1410CBD1>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
15. *Rezolyutsiya pro Poperedzhennya zlochynnosti ta kryminalne pravosuddya u konteksti rozvytku: realizatsiyi ta perspektyvy mizhnarodnoho spivrobotnytstva. Praktychni zakhody borotby z koruptsiyey, 1990* (OON) [Resolution on Crime Prevention and Criminal Justice in the Context of Development: Implementation and Prospects of International Cooperation. Practical Measures to Combat Corruption, 1990 (UN)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_785#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785#Text)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
16. *Zakon Ukrainy Pro zapobihannya koruptsiyi, 2014* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine On Prevention of Corruption, 2014 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
17. Savchenko, A.V. (2016). *Koruptsiyni zlochyny (kryminalno-pravova kharakterystyka)* [Corruption crimes (criminal-legal characteristics)]. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].
18. Savchenko, A.V. (2017). *Kryminalno-pravova kharakterystyka koruptsiynykh zlochyniv: multymediyyny posibnyk* [Criminal and legal characteristics of corruption crimes: a multimedia guide]. *Natsionalna Akademiya Vnutrishnikh Sprav* [National Academy of Internal Affairs] <[https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk\\_KPH-KZ/nm/lec1\\_9.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk_KPH-KZ/nm/lec1_9.html)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
19. Teleshetskyi, O. (2021). Vidpovidalnist za koruptsiyu: administratyvna, kryminalna, dystsyplinarna [Liability for corruption: administrative, criminal, disciplinary]. *Yuryst&Zakon* [Lawyer&Law], 41 <[https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine\\_article/EA014258](https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014258)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].

20. Trepak, V. (2016). Zakonodavche vyznachennya ponyattya «koruptsiyne pravoporushennya» yak potentsiyne dzherelo koliziy: problemni pytannya teorii ta praktyky [Legislative definition of the concept of "corruption offense" as a potential source of conflicts: problematic issues of theory and practice]. *Yurydychna Ukrayina* [Legal Ukraine], 3-4, 50-57. [in Ukrainian].
21. Trepak, V.M. (2015). Identyfikuyuchi oznaky koruptsiyi: vyznachennya y kharakterystyka [Identifying signs of corruption: definition and characteristics]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law], 35(2.3), 109-112. [in Ukrainian].
22. Furman, V. (2022). Vidpovidalnist za netsilove vykorystannya humanitarnoyi dopomohy. Shcho peredbacheno novym Zakonom [Responsibility for misuse of humanitarian aid. What is provided by the new Law]. *Yurliha* [Jurleague] <[https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328\\_vdpovdalnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom](https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328_vdpovdalnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom)> (2022, November, 17). [in Ukrainian].
23. Transparency International Ukraine (2021). *Shcho take zlovzhvannya vladoyu ta sluzhbovym stanovyshchem* [What is abuse of power and official position] <<https://ti-ukraine.org/news/shho-take-zlovzhvannya-vladoyu-ta-sluzhbovym-stanovyshchem/>> (2022, November, 17). [in Ukrainian].

## Zveme vás k účasti v časopise!

### EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ

Časopis vychází šestkrát ročně.

Články pro zveřejnění v **prvním (únor)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. ledna a musí být publikovány do dne 28. února.

Články pro zveřejnění v **druhém (duben)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. března a musí být publikovány do dne 30. dubna.

Články pro zveřejnění v **třetím (červen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. května a musí být publikovány do dne 30. června.

Články pro zveřejnění v **čtvrtém (srpen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 1. srpna a musí být publikovány do dne 31. srpna.

Články pro zveřejnění v **pátém (říjen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. září a musí být publikovány do dne 31. října.

Články pro zveřejnění v **šestém (prosinec)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. listopada a musí být publikovány do dne 31. prosince.

#### Požadávky k rukopisům:

Objem - 10 - 30 stránek.

Jazyk článků – česky, ukrajinský, angličtina, francouzština, němčina.

U článků podávaných v libovolném jazyce, nezbytně v angličtině musí být uvedeno :

Anotace objemem 1800-1900 znaků, název článku a úplná informace o autorovi: jméno a příjmení, titul, akademický titul, pracovní funkce, postavení, zaměstnání.

Poznámky pod čarou – na každé stránce.

Odkazy na zdroje na konci článku - volitelný.

Bibliografické popisy zdrojů a odkazy by měly být poskytovány na základě norem APA (American Psychological Association).

Ilustrace k článkům (grafické a výkresy) musí být uvedený ve formátu

TIFF nebo JPEG (každá postava v samostatném souboru/dokumentu).

Všimněte si, prosíme, při zpracování ilustrací že v časopisu není použit barevný tisk.

Rukopisy které nesplňují tyto technické požadavky redakční kolégie neregistruje a nebude probírat s účelem tisku a zveřejnění.

#### Adresa pro korespondenci:

E-mail: [admedit@eppd13.cz](mailto:admedit@eppd13.cz)

[eppd13@gmail.com](mailto:eppd13@gmail.com)

[ediskurs@gmail.com](mailto:ediskurs@gmail.com)

Web: <http://eppd13.cz>

#### Adresa:

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

## PŘÍKLADY ÚPRAVY BIBLIOGRAFICKÉHO POPISU ZDROJŮ A LITERATURY DLE POŽADAVKŮ APA-STYLE

*Všeobecná pravidla:*

Bibliografický popis zdrojů a literatury v odkazech na každé stránce a v transliterovaném seznamu literatury (references) musí být zpracován na základě norem APA-Style, v souladu s požadavky APA (American Psychological Association). Níže jsou uvedeny příklady zpracování nejběžnějších bibliografických zdrojů. Více informace dostanete na stránce <http://www.apastyle.org>.

Při úpravě bibliografických popisů zdrojů a literatury dejte si pozor na způsob psaní: rovně a kurzivou (*Italic*) a také na postupnost umístění prvků odkazu.

Paginální odkazy na zdroje a literaturu se uvádí v původním jazyce (v jazyce originálů), totiž nepřekládají se a netransliterují se. Citace jsou také uváděny v původním jazyce článku.

Seznam literatury (references) na konci článku se uvádí latinkou. Pokud se musí uvést odkaz na články v písmu cyrilici (včetně článků v ukrajinštině nebo v ruštině) otištěné dříve v časopisech a sbírkách, doporučujeme tuto variantu struktury bibliografických odkazů v sekci References:

- Jméno a příjmení autora/-ů (transliterace);
- Transliterovaný název článku a jeho překlad v angličtině, který má být umístěn v hranatých závorkách: [];
- Název zdroje (transliterace) a překlad jeho názvy v jazyce anglickém: [];
- Výchozí údaje s anglickým zápisem.

V seznamu literatury (references) místo vydání pro zdroje v jazyce anglickém a ukrajinském se uvádí v angličtině, a název nakladatelství se transliteruje.

Pro automatickou transliteraci názvů zdrojů v písmu cyrilici dá se použít další stránky:

- pro zdroje v ruštině: <http://www.translit.ru>,
- pro zdroje v ukrajinštině: <http://www.slovyk.ua/services/translit.php>.

Odkaz na web-zdroje se má sestavit dalším způsobem: jméno autora web-stránky, název stránky, název web-stránky (píše se kurzivou (*Italic*)), adresu web-stránky oddělenou znaky < >: <URL> a pokud je možné datum poslední návštěvy/ náhledu web-stránky v zaoblených závorkách: () . Název měsíce nahlédnutí do web-stránky se uvádí v jazyce článku.

Pro vaše pohodlí jsou následující příklady uvádění zdrojů a literatury rozděleny podle typu zdroje, a každý se uvádí ve dvou variantách po sobě: první je příklad odkazu na každé stránce, druhý je příklad odkazu na stejný zdroj, jenže jak se má uvádět v seznamu literatury (references).

### **Monografie:**

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co, 99-100.

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co. [in English].

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan, 5.

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan. [in English].

Тарасов, В. (1997). *Советская дипломатия в период Корейской войны (1950-1953)*. Москва: Научная книга, 134-150.

Tarasov, V. (1997). *Sovetskaya diplomatiya v period Koreyskoy voynyi (1950-1953)* [Soviet diplomacy during the Korean War (1950-1953)]. Moskva: Nauchnaya kniga. [in Russian].

Калюжнова, Н.Я. Лидина, К.Л. Якобсона, А.Я. (2003). *Регион на перекрестке Востока и Запада: глобализация и конкурентоспособность*. Москва: ТЕИС, 14-21.

Kaljuzhnova, N.Ja., Lidina, K.L., Jakobsona, A.Ja. (2003). *Region na perekrestke Vostoka i Zapada: globalizacija i konkurentosposobnost* [The region at the crossroads of the East and West: globalization and competitiveness]. Moscow: TEIS. [in Russian].

**Článek v časopise:**

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714.

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714. [in English].

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmateriálního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75.

doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55>

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmaterialního shtepeni na substatnih urovnih. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55> [in Czech].

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67.

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67. [in English].

Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76.

Zadorozhnyi, O., Medvedieva, M. (2006). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny v sferi borotby z infektsiinymy khvorobamy v natsionalnomu pravi Ukrainy [Implementation of international human rights standards to combat infection disease in domestic law Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava* [Ukrainian Journal of International Law], no. 1, 64-76. [in Ukrainian].

**Teze a myšlenky konference:**

Григор'єва, Х.А. (2016). Правові аспекти приватного інвестування у створення сільськогосподарських кооперативів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса)*, 1, 557-559.

Grigorieva, H.A. (2016). Pravovi aspekti privatnogo investuvannya u stvorennia silskogospodarskikh kooperativiv. [Legal aspects of private investment in the creation of agricultural cooperatives]. *Pravovi ta institucijni mekhanizmi zabezpechennya rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii (20 travnya 2016 r., m. Odesa)*. [Legal and institutional mechanisms the development of state and law in the conditions of European integration: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 20, 2016, Odesa)], 1. 557-559. [in Ukrainian].

Давиденко, М.Л., Сірик, О.М. (2013) Сучасні проблемні питання тлумачення статті 152 Кримінального кодексу України. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)*, 2, 284-285.

Davidenko, M.L., Sirik, O.M. (2013) Suchasni problemni pitannya tлумachennya statti 152 Kriminal'nogo kodeksu Ukraini. [Current issues of interpretation of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pravove zhittya suchasnoi Ukraini: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferencii profesorsko-vikladackogo ta aspirantskogo skladu (m. Odesa, 16-17 travnya 2013 r.)* [The Legal Life of Modern Ukraine: Materials of the International Scientific Conference of the Teaching and Postgraduate Students (Odessa, May 16-17, 2013)], 2, 284-285. [in Ukrainian].

**Odkazy na web-stránky:**

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> (2017, лютий, 01).

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> [in English]. (2017, February, 01).

Hadiz, V.R., Chryssogelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> (2017, сентябрь, 18).

Hadiz, V.R., Chryssogelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> [in English]. (2017, September, 18).

Документы, на основании которых власти РФ запрещают деятельность Меджлиса 2016. *15 минут*. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhlisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> (2017, ию).

Dokumenty, na osnovanii kotoryh vlasti RF zapreshhajut dejatel'nost' Medzhlisa 2016. [Documents on the basis of which the authorities of the Russian Federation prohibit the activities of the Mejlis]. *15 minut*. [15 minutes]. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhlisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> [in Russian]. (2017, June, 22).

### Odkazy na právní předpisy a právní dokumentaci:

#### Zákony a nařízení:

*Закон про виконавче провадження ст. 24. 1999* (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

*Zakon pro vykonavche provadzhennya 1999* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on Enforcement 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 19, 194. [in Ukrainian].

*Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6. 2003* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, листопад, 21).

*Tsyvil'nyy kodeks 2003* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Civil Code 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> [in Ukrainian]. (2013, листопад, 21).

*Директива о развитии двусторонних отношений Республики Беларусь с Китайской Народной Республикой 2015* (Президент Республики Беларусь). *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. <[http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005\\_1441141200.pdf](http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf)> (05 мая 2017).

*Direktiva o razvitii dvustoronnih otnoshenij Respubliki Belarus' s Kitajskoj Narodnoj Respublikoj 2015* (Prezident Respubliki Belarus'). [The Directive of the bilateral relations development of the Republic of Belarus with People's Republic of China 2015 (The President of the Republic of Belarus)]. *Nacional'nyj pravovoj Internet-portal Respubliki Belarus'*. [National legal Internet-portal of the Republic of Belarus]. <[http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005\\_1441141200.pdf](http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf)> [in Russian]. (2017, May, 05).

*Проект Закону про виставкову діяльність в Україні 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=25190](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190)> (01 грудня 2005).

*Proekt Zakonu pro vystavkovu dijal'nist' v Ukraini 2005* (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Draft Law on Exhibition Activity in Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=25190](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190)> [in Ukrainian]. (2005, December, 01).

#### Dohody, konvence, doporučení

*International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2.* (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21 листопада 2016).

*International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2.* (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> [in English]. (2016, November, 21).

*Рекомендация о развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение 2004* (Международная организация труда). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993\\_532](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532)> (21 листопада 2013).

*Rekomendacija o razvitii ljudskih resursov: obrazovanie, podgotovka kadrov i nepreryvnoe obuchenie 2004* (Mezhdunarodnaja organizacija truda) [Recommendation on human resources development: education, training and continuing education 2004 (International Labor Organization)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993\\_532](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532)> [in English]. (2013, November, 21)

#### Dvoustranné dohody

*Угода про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування 2012* (Кабінет Міністрів України та Уряд Російської Федерації) *Офіційний вісник України*, 29, 130.

*Ugoda pro spivrobotnytstvo v galuzi aviatsynogo poshuku i ryatuvannya 2012* (Kabinet Ministriv Ukrayiny ta Uryad Rosiys'koyi Federatsiyi) [Agreement on cooperation in the field of aviation search and rescue 2012 (Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of the Russian Federation)]. *Oficijnyj visnik Ukrayiny* [Official Bulletin of Ukraine], 29, 130. [in Ukrainian].

#### Soudní dokumentace

##### Dokumentace Mezinárodního soudu

*Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay* [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> (12 вересня 2017)

*Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay* [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> [in English]. (2017, September 12)

*The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA*. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

*The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA*. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1. [in English].

Kauzy [soudní jednání] ECHR (do 31. října 1998)

*Delta v. France* (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A.

*Delta v. France* (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A. [in English].

Kauzy [soudní jednání] ECHR (od 1. listopadu 1998)

*Campbell v. Ireland*, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II.

*Campbell v. Ireland*, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II. [in English].

#### Soudní rozhodnutí soukromých zemí

*Постановление по делу № 16-П* [2013] КС РФ. <[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_148711/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/)> (21 июня 2016).

*Postanovlenie po delu № 16-P* [2013] KS RF. [Resolution in the case No. 16-P [2013] of the Constitutional Court of the Russian Federation]. <[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_148711/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/)> [in Russian] (2016, June 21).

**Become a Contributor for the Journal****EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE**

The Journal is issued 6 times per year.

Articles for publication in the first (February) issue of the journal are accepted until January, 28 and will be published until February, 28.

Articles for publication in the second (April) issue of the journal are accepted until March, 28 and will be published until April, 30.

Articles for publication in the third (June) issue of the journal are accepted until May, 28 and will be published until June, 30.

Articles for publication in the fourth (August) issue of the journal are accepted until August, 1 and will be published until August, 31.

Articles for publication in the fifth (October) issue of the journal are accepted until September, 28 and will be published until October, 31.

Articles for publication in the sixth (December) issue of the journal are accepted until November, 28 and will be published until December, 31.

Deadlines for acceptance of articles to the relevant journal issues are approximate. The editorial board may arbitrarily change these dates because of the large number of articles in the editorial portfolio. The dates of journal's publishing are unchangeable: the end of each pair of months.

**Requirements to manuscripts**

Page Limit is 10 – 30 pages.

The language of articles is Czech, Ukrainian, English, Polish, French and German.

For an article in any language, the following is required in English:

an abstract (1800-1900 characters),

a title of the article and complete data of an author – full first and last name, academic title, academic degree, position, and place of employment.

Footnotes are allowed, no endnotes.

Bibliography after the article is optional.

Bibliography should be arranged in accordance with the agreements of the American Psychological Association (APA).

Illustrations to articles (graphics and images) should be submitted in the TIFF or JPEG format (each image in a separate file). While preparing illustrations authors should take into account that colour printing is not available in the Journal.

The editorial board do not register and do not review for publication manuscripts that do not comply with the aforementioned requirements.

**Address for service:**

E-mail: [admedit@eppd13.cz](mailto:admedit@eppd13.cz)

[eppd13@gmail.com](mailto:eppd13@gmail.com)

[ediskurs@gmail.com](mailto:ediskurs@gmail.com)

Web: <http://eppd13.cz>

**Mailing Address:**

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

## RULES AND EXAMPLES OF REFERENCING ACCORDING TO APA-STYLE REQUIREMENTS

### *General rules:*

Bibliographic descriptions of sources and literature in footnotes and transliterated list of sources (references) should be arranged in accordance with the agreements of the American Psychological Association (APA). Below are examples of how to arrange the most common bibliographic sources. For more information see: <http://www.apastyle.org>

When arranging bibliographic descriptions of sources and literature it is necessary to consider regular and cursive (*Italic*) text fonts, as well as the sequence of elements in a reference.

Footnotes should be provided in the original language of a source to which you refer, that is, they are not translated or transliterated. Quotes within the article should be provided in the language of the article.

References at the end of the article should be Latinized. When making bibliographic references to Cyrillic (including Ukrainian and Russian) articles, published in journals and almanacs, we strongly recommend the following structure of references:

- Name of author/authors (transliterated);
- original title of the article transliterated by Latin symbols and its English translation in square brackets [ ];
- original title of the source transliterated by Latin symbols and its English translation in square brackets [ ];
- publisher's imprint information in English.

In References, when indicating a city of publication both in English and Cyrillic sources, the name of the city should be given in English, while the name of the publishing house should be transliterated.

For automatic transliteration of Cyrillic sources, you can use the following resources <http://www.translit.ru> – for sources in Russian; and <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> – for sources in Ukrainian.

When arranging references on website materials, a reference should include author's name, title of the page, name of the site (*typed in Italic font*), site address <URL>, marked by <> symbols, and, if possible, the date when this page was last browsed (in round brackets). The month is provided in the language of the article.

For your convenience, below you can see examples of arranging bibliographic descriptions of sources and literature organized by source type; each one is given in two formats sequentially: the first one is the footnote example; the second is the example of arranging the same source in References.

### **Monograph:**

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co, 99-100.

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co. [in English]

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan, 5.

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan. [in English]

Тарасов, В. (1997). *Советская дипломатия в период Корейской войны (1950-1953)*. Москва: Научная книга, 134-150.

Tarasov, V. (1997). *Sovetskaya diplomatiya v period Koreyskoy voynyi (1950-1953)* [Soviet diplomacy during the Korean War (1950-1953)]. Moskva: Nauchnaya kniga. [in Russian]

Калюжнова, Н.Я. Лидина, К.Л. Якобсона, А.Я. (2003). *Регион на перекрестке Востока и Запада: глобализация и конкурентоспособность*. Москва: ТЕИС, 14-21.

Kaljuzhnova, N.Ja., Lidina, K.L., Jakobsona, A.Ja. (2003). *Region na perekrestke Vostoka i Zapada: globalizacija i konkurentosposobnost* [The region at the crossroads of the East and West: globalization and competitiveness]. Moscow: TEIS. [in Russian].

**Journal article:**

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714.

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714. [in English].

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmateriálního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmaterialního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55 [in Czech].

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67.

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67. [in English].

Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76.

Zadorozhnyi, O., Medvedieva, M. (2006). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny v sferi borotby z infektsiinymy khvorobamy v natsionalnomu pravi Ukrainy [Implementation of international human rights standards to combat infection disease in domestic law Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava* [Ukrainian Journal of International Law], no. 1, 64-76. [in Ukrainian].

**Conference paper:**

Григор'єва, Х.А. (2016). Правові аспекти приватного інвестування у створення сільськогосподарських кооперативів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса)*, 1, 557-559.

Grigorieva, H.A. (2016). Pravovi aspekti privatnogo investuvannya u stvorennia silskogospodarskikh kooperativiv. [Legal aspects of private investment in the creation of agricultural cooperatives]. *Pravovi ta instituciyni mekhanizmi zabezpechennya rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktichnoi konferencii (20 travnya 2016 r., m. Odesa)*. [Legal and institutional mechanisms the development of state and law in the conditions of European integration: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 20, 2016, Odesa)], 1. 557-559. [in Ukrainian].

Давиденко, М.Л., Сірик, О.М. (2013) Сучасні проблемні питання тлумачення статті 152 Кримінального кодексу України. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)*, 2, 284-285.

Davidenko, M.L., Sirik, O.M. (2013) Suchasni problemni pitannya tлумachennya statti 152 Kriminal'nogo kodeksu Ukraini. [Current issues of interpretation of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pravove zhittya suchasnoi Ukraini: materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferencii profesorsko-vikladackogo ta aspirantskogo skladu (m. Odesa, 16-17 travnya 2013 r.)* [The Legal Life of Modern Ukraine: Materials of the International Scientific Conference of the Teaching and Postgraduate Students (Odessa, May 16-17, 2013)], 2, 284-285. [in Ukrainian].

**Web-link:**

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> (2017, лютий, 01).

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> [in English]. (2017, February, 01).

Hadiz, V.R., Chryssogelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> (2017, сентябрь, 18).

Hadiz, V.R., Chryssogelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> [in English]. (2017, September, 18).

Документы, на основании которых власти РФ запрещают деятельность Меджлиса 2016. *15 минут*. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> (2017, ию).

Dokumenty, na osnovanii kotoryh vlasti RF zapreshhajut dejatel'nost' Medzhliisa 2016. [Documents on the basis of which the authorities of the Russian Federation prohibit the activities of the Mejlis]. *15 minut*. [15 minutes]. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> [in Russian]. (2017, June, 22).

## References to legislative acts and legal documents

### Laws and regulations

*Закон про виконавче провадження ст. 24. 1999* (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

*Zakon pro vykonavche provadzhennya 1999* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on Enforcement 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 19, 194. [in Ukrainian].

*Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6. 2003* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, листопад, 21)

*Tsyvil'nyy kodeks 2003* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Civil Code 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> [in Ukrainian]. (2013, листопад, 21).

*Директива о развитии двусторонних отношений Республики Беларусь с Китайской Народной Республикой 2015* (Президент Республики Беларусь). *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. <[http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005\\_1441141200.pdf](http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf)> (05 мая 2017). *Direktiva o razvitiu dvustoronnih otnoshenij Respubliki Belarus' s Kitajskoj Narodnoj Respublikoj 2015* (Prezident Respubliki Belarus'). [The Directive of the bilateral relations development of the Republic of Belarus with People's Republic of China 2015 (The President of the Republic of Belarus)]. *Nacional'nyj pravovoj Internet-portal Respubliki Belarus'*. [National legal Internet-portal of the Republic of Belarus]. <[http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005\\_1441141200.pdf](http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf)> [in Russian]. (2017, May, 05).

*Проект Закону про виставкову діяльність в Україні 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=25190](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190)> (01 грудня 2005).

*Proekt Zakonu pro vystavkovu dijal'nist' v Ukraini 2005* (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Draft Law on Exhibition Activity in Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=25190](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190)> [in Ukrainian]. (2005, December, 01).

### Agreements, conventions, recommendations

*International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2*. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21 листопада 2016).

*International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2*. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> [in English]. (2016, November, 21).

*Рекомендация о развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение 2004* (Международная организация труда). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993\\_532](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532)> (21 листопада 2013).

*Rekomendacija o razvitii ljudskih resursov: obrazovanie, podgotovka kadrov i nepreryvnoe obuchenie 2004* (Mezhdunarodnaja organizacija truda) [Recommendation on human resources development: education, training and continuing education 2004 (International Labor Organization)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993\\_532](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532)> [in English]. (2013, November, 21).

#### Bilateral agreements

*Угода про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування 2012* (Кабінет Міністрів України та Уряд Російської Федерації) *Офіційний вісник України*, 29, 130.

*Ugoda pro spivrobitnytstvo v galuzi aviatsiynogo poshuku i ryatuvannya 2012* (Kabinet Ministriv Ukrayiny ta Uryad Rosiys'koyi Federatsiyi) [Agreement on cooperation in the field of aviation search and rescue 2012 (Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of the Russian Federation)]. *Oficijnyj visnik Ukrayiny* [Official Bulletin of Ukraine], 29, 130. [in Ukrainian].

#### Judicial documents

##### Documents of the International Court of Justice

*Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay* [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> (12 вересня 2017)

*Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay* [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> [in English]. (2017, September 12)

*The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA*. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

*The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA*. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1. [in English].

##### ECHR cases (until October 31, 1998)

*Delta v. France* (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A.

*Delta v. France* (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A. [in English].

##### ECHR cases (after November 1, 1998)

*Campbell v. Ireland*, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II.

*Campbell v. Ireland*, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II. [in English].

##### Judicial decisions of individual countries

*Постановление по делу № 16-П* [2013] КС РФ. <[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_148711/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/)> (21 июня 2016).

*Postanovlenie po delu № 16-P* [2013] KS RF. [Resolution in the case No. 16-P [2013] of the Constitutional Court of the Russian Federation]. <[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_148711/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/)> [in Russian] (2016, June 21).